

Onsdagen den 2 juni

Kl. 10.00

§ 1 Justerades protokollet för den 24 maj.

**§ 2 Meddelande ang. arbetets ordnande under återstoden av vårsessionen**

Herr TALMANNEN yttrade:

Cirka 60 talare är förhandsanmälda till debatterna angående återstående utskottsbetänkanden. Beträffande åtskilliga ärenden är talarlistorna dock ännu långt ifrån fullständiga. Det är därför omöjligt att ange hur många timmar kammardebatterna i dag och i morgon kommer att pågå. Inhämtade uppgifter om beräknad taletid visar emellertid att det inte blir nödvändigt att ytterligare förlänga vårsessionen. Däremot kan det ännu inte bedömas huruvida kvällsplenum behöver anordnas även i morgon.

§ 3 Föredrogs, men bordlades åter näringsutskottets betänkande nr 27.

**§ 4 Ritsem- och Kaitumprojekten**

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 26 i anledning av förnyad behandling av Kungl. Maj:ts framställning i statsverkspropositionen om anslag för budgetåret 1971/72 till statens vattenfallsverk jämte motioner.

I sitt betänkande 1971:15 behandlade näringsutskottet propositionen 1971:1 bilaga 15 såvitt gällde punkten I.F:1 under kapitalbudgeten (Statens vattenfallsverk: Kraftstationer m. m.) samt motioner med anknytning därtill, avseende dels Ritsemprojektet, dels Kaitumprojektet. Sedan kammaren den 12 maj 1971 återförvisat ärendet till utskottet för ytterligare utredning, avgav utskottet nu nytt betänkande i ämnet.

Kungl. Maj:t hade (punkten I.F:1) föreslagit riksdagen att

1. till Kraftstationer m. m. för budgetåret 1971/72 anvisa ett investeringsanslag av 975 000 000 kronor,
2. bemyndiga Kungl. Maj:t att fr. o. m. budgetåret 1971/72 medge statens vattenfallsverk att teckna borgen intill sammanlagt 75 000 000 kronor för varje budgetår,
3. bemyndiga Kungl. Maj:t att vid statens vattenfallsverk inrätta två tjänster för byråchef i Ce 1.

Yrkanden angående det i propositionen angivna Ritsemprojektet hade framförts i motionerna

1971:277 av herr Hedlund m. fl., vari hemställts

1. att riksdagen skulle besluta att anslag förknippade med det s. k. Ritsemprojektet inte skulle beviljas,

2. att riksdagen under förevarande punkt skulle för budgetåret 1971/72 anvisa ett investeringsanslag av 973 300 000 kronor,

1971:278 av herr Helén m. fl., vari hemställdes

1. att riksdagen med upphävande av 1970 års riksdagsbeslut skulle besluta att något intrång i Stora Sjöfallets nationalpark för reglering av Autajaure-Sitasjaure och byggande av Ritsems kraftstation ej skulle medges,

2. att riksdagen skulle besluta att några anslag förknippade med det s. k. Ritsemprojektet ej borde beviljas,

3. att anslaget för budgetåret 1971/72 under förevarande punkt skulle utgå med ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 1 700 000 kronor minskat belopp av 973 300 000 kronor,

1971:432 av herr Bohman m. fl., vari hemställdes

1. att riksdagen med upphävande av 1970 års riksdagsbeslut skulle besluta att något intrång i Stora Sjöfallets nationalpark för reglering av Autajaure-Sitasjaure och byggande av Ritsems kraftstation ej borde medges,

2. att riksdagen skulle besluta att några anslag förknippade med det s. k. Ritsemprojektet ej borde beviljas,

3. att riksdagen under förevarande punkt skulle för budgetåret 1971/72 anvisa ett investeringsanslag av 973 300 000 kronor,

1971:1071 av herr Hermansson i Stockholm m. fl., vari hemställdes att riksdagen skulle avslå proposition 1971:1, bilaga 15, i vad den gällde det begärda anslaget för Ritsems kraftstation.

Det av statens vattenfallsverk planerade Kaitumprojektet behandlades i motionerna

1971:153 av herrar Stridsman och Johansson i Holmgården, vari hemställdes att riksdagen skulle uttala sig mot ett genomförande av Kaitumprojektet,

1971:1058 av herrar Ahlmark och Wirtén, vari hemställdes att riksdagen skulle uttala att någon utbyggnad av Kaitum för kraftändamål ej borde komma till stånd.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen

a) som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört beträffande Ritsemprojektet,

b) beslutade om en sådan ändring av sitt tidigare bemyndigande för Kungl. Maj:t att medge intrång i Stora Sjöfallets nationalpark som framgick av vad utskottet anfört,

c) med bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts förslag till Kraftstationer m. m. för budgetåret 1971/72 anvisade ett investeringsanslag av 975 000 000 kronor,

d) skulle avslå motionerna 1971:277, 1971:278, 1971:432 och 1971:1071,

2. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att fr. o. m. budgetåret 1971/72 medge statens vattenfallsverk att teckna borgen intill sammanlagt 75 000 000 kronor för varje budgetår,

3. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att vid statens vattenfallsverk inrätta två tjänster för byråchef i Ce 1,

4. att riksdagen med bifall till motionerna 1971:153 och 1971:1058 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört rörande Kaitumprojektet.

Reservation hade avgivits av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glöminge (c), Andersson i Örebro (fp), Sjönell (c) och Möller i Göteborg (fp) samt fru Hambræus (c), som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna 1971:277, 1971:278, 1971:432 och 1971:1071 till Kraftstationer m. m. för budgetåret 1971/72 anvisade ett investeringsanslag av 973 300 000 kronor och därvid uttalade att det föreslagna Ritsemprojektet och därav föranlett intrång i Stora Sjöfallets nationalpark icke skulle komma till stånd.

Till detta betänkande hade fogats särskilda yttranden

1. av herr Holmberg (m),
2. av fru Marklund (vpk).

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! För att inte i onödan upprepa argumenten från diskussionen den 12 maj skall jag hålla mig till kompletteringar och till bedömningar av vad som skiljer det nya, det s. k. modifierade, förslaget från det förkastade.

Den 12 maj beklagade en av socialdemokraternas talesmän herr Henningsson, att inte teknisk och vetenskaplig expertis stod till riksdagens förfogande. Helt utan konsulter har vi väl inte varit. Utskottet har haft sakkunskap inkallad, och jag hänvisade för min del till seminarier i regi av Sällskapet riksdagsmän och forskare.

Våra parlamentariska former tillåter tyvärr inte att konsulter går upp i talarstolen här. Det skulle väl annars i och för sig varit det mest praktiska. Men jag har tagit fasta på herr Henningssons uttalande och samlat in ytterligare besked från expertis, sådant som de redan skrivit eller sådant som de varit vänliga att ställa till mitt förfogande just för detta ändamål.

Jag börjar med ekonomin. I en bok om miljöfrågor som kommit ut i vår under titeln Delat ansvar finns bl. a. en uppsats av en medarbetare vid Ekonomiska forskningsinstitutet vid handelshögskolan här i Stockholm, Bertil Thorngren. Han ger en för oss politiker nyttig översikt över miljöekonomins teori och praktik och diskuterar vilka miljöskador som är miljöekonomiskt mest oacceptabla.

Inte oväntat betecknas oåterkalleliga skador som de mest oacceptabla och inte oväntat nämner Thorngren som första exempel på oåterkalleliga skador just reglering av älvar. Till god ledning för vår debatt har han tagit

med en grafisk framställning, ett förslag till modell som avser att beskriva vad han kallar Kaitumprojektet och dess konsekvenser ställda i relation till två alternativa aktiviteter.

När man studerar modellen, vilket jag hoppas att många av kammarens ledamöter kommer att göra, blir man verkligen betänksam.

Nå, säger man kanske, här har Regnéll jagat upp en udda ekonom som kan anlitas som slagträ i debatten. Var skulle vi hamna, säger man kanske, om vi började krångla till de ekonomiska realiteterna genom att räkna med samhällliga kostnader, upprätta "nyttokostnadskalkyler" och syssla med andra besynnerligheter.

Min replik blir då: Thorngren är sannerligen inte ensam om sitt resonemang när han kräver att man tar hänsyn inte bara till företagsekonomiska omständigheter utan ser det hela i ett vidare perspektiv. Låt mig för att styrka det påståendet hänvisa till att professor Erik Dahmén redan tidigt var framme med de idéer, som han har sammanfattat i boken Sätt pris på miljön, eller till professor Folke Kristenssons arbete Människor, företag och regioner, där det starkt betonas att man i en realistisk lönsamhetsberäkning måste ta hänsyn också till miljövärdet.

Jag kan också erinra om att Industriförbundets verkställande direktör Axel Iveroth vid flera tillfällen, bl. a. nyligen vid en internationell konferens nere i Schweiz, gjort uppmärksammade och mycket positiva inlägg i miljödebatten. Allt mer har man inom industrin blivit medveten om att lönsamhetskalkyler i kronor måste bedömas och korrigeras med hänsyn till negativa sidoeffekter. Den insikten och den ansvarskänslan borde ligga ännu naturligare till för beslutsfattare inom den offentliga sektorn.

Jag har sökt att mobilisera forskare och tekniker, som skulle kunna ge ytterligare besked om möjligheterna att bemästra de miljöskador som för närvarande svaveldioxiden ställer till med och som naturligtvis är ett bekymmer för oss som ibland hänvisar till oljekraftverk som ett av alternativen till att exploatera Ritsem.

Visserligen tycker jag kanske att jag redan i debatten den 12 maj gav underlag för påståendet att man – därtill nödd och tvungen – skall komma att kunna bemästra problemet med utsläpp av svaveldioxid. Jag hänvisade till uppsatser publicerade i år av Nordforsks miljövärdsskretariat i Helsingfors, och jag refererade till erfarenheter, som en delegation från Ingenjörsvetenskapsakademien för några veckor sedan hade gjort vid ett besök i Ruhrområdet.

Jag har nu läst mera och hört mig ytterligare för med tekniker. Alla har vi kunnat ta del av en uppsats av en österrikisk fysikprofessor, som stod att läsa i majnumret av Efta-Bulletin, som vi får i egenskap av riksdagsledamöter. Jag kan också hänvisa till en uppsats i Teknisk tidskrift nr 18 i fjol, där det finns en mycket instruktiv artikel om svaveldioxid. Den har följande underrubrik: "Värden av miljön behöver inte vara en ekonomisk belastning för samhället."

Det är synd att man inte, herr talman, kan tillämpa den tekniken att man lägger bilagor till kammarprotokollen. Hade man kunnat det, skulle jag ha funnit att det var på sin plats att lägga den artikeln som bilaga till dagens debattprotokoll.

Inte så långt från detta hus bedrivs faktiskt avsvavling av rökgas i inte så liten skala. Det är Södersjukhuset som tillämpar den svenska Bahcoprocessen i 20 megawatts installation. Merkostnaden per kubikmeter eldningsolja, som håller 2,5 procent svavel, anges vara ungefär 14 kronor. Reningseffekten blir sådan att utsläppen reduceras till ungefär 2 procent av vad de skulle ha varit utan denna s. k. SO<sub>2</sub>-skrubber.

Är sådan rening möjlig också vid värmekraftverk?

Jag lät den frågan gå till det svenska företagsets industriavdelning, och där visade man sig imponerande snabb i vändningarna. Daterat den 28 maj har jag här ett brev, där man anger kostnaderna för att enligt den vid Södersjukhuset tillämpade metoden ta bort huvuddelen av både stoft och svaveldioxid i rökgaserna från ett 500 megawatts värmekraftverk, i drift 7 000 fullasttimmar per år, dvs. i det närmaste kontinuerligt. Man har satt avskrivningarna till 10 år och räntefoten till 8 procent.

Summerade drift- och kapitalkostnader ger en merkostnad av 6 kronor à 6:50 per ton olja och procent svavel eller ca 0,35 öre per kilowattimme. Den extra kostnaden, 0,35 öre, för att så gott som fullständigt eliminera stoft och svaveldioxid kan jämföras med att överföringskostnaden från Ritsem till konsumtionsområden i Mellansverige kan sättas till ungefär 0,5 öre.

I debatten den 12 maj talades om de "utomordentliga risker för vår kraftförsörjning i mitten av 1970-talet" – det var industriministerns formulering – som ett nej till Ritsem skulle innebära. Vi som vill säga nej till exploateringen menade att det finns alternativ.

Jag har – fortfarande med herr Henningssons önskemål i tankarna – frågat professorn i ångteknik vid tekniska högskolan, Ingvar Jung, som varit vänlig att ge mig en sifferspäckad promemoria. Den bekräftar först vad som sades i debatten den 12 maj: ett utbyggt Ritsem skulle ge mindre än 10 procent av den årliga ökningen – märk väl den årliga *ökningen* – för det år, 1976, då produktionstillskottet programmerats in. Ritsems bidrag till den totala energiförsörjningen då skulle uppgå till omkring fem tusendelar. Det framgår redan av näringsutskottets betänkande.

Vill verkligen industriministern eller andra ansvariga göra gällande att vi arbetar med så smala marginaler att bortfallet av en tiondel av årstillskottet ett enstaka år respektive ungefär fem tusendelar av den beräknade totalproduktionen det år när Ritsem skulle träda i funktion skulle innebära "utomordentliga risker för vår kraftförsörjning"? Om så är fallet, måste man tyvärr beteckna planeringen som synnerligen dålig.

Professor Jung har ett alternativ. Jag lämnar gärna kopior av hans uträkningar till alla intresserade och skall här bara presentera slutsatserna av ett förslag som han har att bygga ut fjärrvärme i Kiruna, Sundsvall, Piteå och Umeå. Jag läser direkt från hans promemoria:

"Om de föreslagna utbyggnaderna av fjärrvärme väljes i stället för Ritsem blir

Investeringen gynnsammare

Arbeten i kustdistriktet mer bestående

Sysselsättningsvärde av samma storlek som i Ritsemfallet

Kontinuerligt arbete i kraftstationerna

Bättre miljö i Ritsem

Bättre miljö i fjärrvärmestäderna

Långtidsbesparing av bränsle i fjärrvärmestäderna

Möjlighet att få kraft över vid torrår

Möjlighet att vid vattenbrist fylla vattenförråden

Arbetena på fjärrvärmenät och fjärrvärmestationer kan förläggas till resp. 100 % och ca 40 % lokalt till industrier i Norrland och till fjärrvärmestädernas kommuner.”

Professor Jungs alternativ och hans sätt att väga det mot Ritsemprojektet förefaller mig stämma bra överens med den modell som ekonomen Thorngren ritat i den artikel jag tidigare nämnt.

Utöver med ekonomer och krafttekniker har vi när vi skall ta ställning till Ritsemprojektet naturligtvis anledning höra med naturvetare, främst ekologer. En sådan är förre intendenten Kai Curry-Lindahl som nu är verksam som FN:s och UNESCO:s expert på ekologi i Afrika. En artikel av honom finns i den bok, Delat ansvar, som jag redan nämnt. Där heter det på s. 80:

”Statsmakternas under decennier visade kallsinnighet och brist på förståelse för naturvårdens krav och deras ovilja att lyssna på argument har inom snart sagt varje sektor av planering och exploatering, som helt eller delvis berör förnyelsebar och levande natur, medfört onödigt förstörelse av för ett modernt samhälle omistliga värden. Mycket är för alltid förstört, annat torde gå att återställa på lång sikt och med stora kostnader. De senaste decenniernas förvaltning av Sveriges levande naturtillgångar kommer att för framtida generationer svenskar framstå som den stora vanvårdens tid.”

På nästa sida läser vi:

”För närvarande utsätts hjärttrakterna i Stora Sjöfallets nationalpark och delar av Sareks nationalpark för en omfattande förstörelse i Vattenfallsverkets regi. De enastående värdefulla sjökedjorna Sitasjaure-Satisjaure och Tjaktjajaure-Rittakjaure med kringliggande områden förändrar helt karaktär, storartade urskogar och myrar med unik fauna blir överdämda eller utsätts för förstörelse. . .Det är omöjligt att komma ifrån den uppfattningen att här har begåtts inte bara en vandalism utan också en kortsynt dumhet som man nu synes vara på väg att upprepa i Kaitumjaurekomplexet inom Sjaunja fågelskyddsområde.”

Hittills har jag mest talat om ekonomi, teknik och naturvetenskap. Socialdemokraterna menar att man bör begränsa sig till detta. Håll er till sakliga argument, sades till oss gång på gång i debatten den 12 maj. Från socialdemokratiskt håll gjorde man sig i förra debatten lustig över att jag citerat en skald. Hur skulle det gå, frågade man, om sådana fick påverka viktiga beslut?

En socialdemokrat sade också: Den tekniska utvecklingen går så snabbt, och vi måste anpassa samhället därefter. Av fru Hambraeus, motståndare till exploateringsprojektet, fick han repliken: Jag tycker man skall anpassa tekniken till människan i stället.

Kanske är det djupast sett den viktigaste skiljelinjen som går här i debatten i dag. Vem har rätt? Det är ett humanistiskt problem. En humanist, historieprofessorn Birgitta Oden i Lund, medlem av forskningsberedningen, svarar så här:

”Ett av de intressantaste dragen i 1960-talets miljövård är den utomordentligt snabba opinionsförskjutning som ägt rum. En opinionsmätning 1969 visade att 80 procent förklarade sig acceptera en höjd kommunalskatt, om pengarna användes till en förbättrad vattenrening. Inte mindre än 54 procent av de tillfrågade ansåg det önskvärt att svenska folket i framtiden avstår från den årliga standardökningen till förmån för åtgärder mot miljöförstöringen.”

Herr talman! Jag har under den tid som stått till buds sedan den 12 maj sökt följa den befogade maning som då riktades till oss: Hör med vetenskapare och tekniker! Vad jag hört och delvis redovisat här i dag är efter min bedömning ett massivt besked om att det ursprungliga förslaget var helt orimligt. Men gäller detsamma beträffande det s. k. modifierade förslaget?

Naturligtvis har vi inom oppositionen skyldighet att på nytt gå igenom varje post för sig. Jag har försökt göra det – och då också stött mig på den granskning av alternativ som vi redan tidigare har gjort inom vårt parti – och är nu framme vid summeringen.

Vattenfall avvisade så sent som i januari 1970 det nu aktuella förslaget för dess otillfredsställande lönsamhet. Nu har man lyckats få näsan över vattnet genom att hänvisa till att kostnaderna har stigit för annan sorts elproduktion. Långtidsbedömningen måste ha varit fel antingen för 18 månader sedan eller också nu. Företagarvinsten i det gamla projektet var ungefär 2 miljoner kronor; det betyder 25 öre per svensk. Nu rör det sig kanske om några ören. Kan vi avstå från dem?

Så katastrofargumentet – industriministerns tal om utomordentliga risker för vår kraftförsörjning om inte Ritsem träder i funktion i slutet av 1976 med sina kanske fem tusendelar av vår kraftproduktion. Den maktlöshetens politik godkänner vi inte. Att fullt godtagbara alternativ finns har jag redovisat i dag, bl. a. med hjälp av professor Jungs förslag.

Sysselsättningsproblemet kommer att kommenteras av andra. Diskussionen tycks här förresten redan ha varit av viss nytta.

De renskötande samernas nej står fast – också här kommer andra talare att ge närmare besked.

Ekologernas syn har jag redovisat med hjälp av intendent Curry-Lindahl. Man invänder kanske: Sedan dess har förslaget modifierats. Jag skall därför i all korthet komplettera med ett yttrande av zoologen Peter Lindberg, som sedan 1967 har arbetat med området på bl. a. naturvårdsverkets uppdrag. Han skriver: ”Vägar, tunnelsprängningar, grustäkter kommer att bli lika omfattande och totalförstörande för miljön som i det tidigare förslaget.”

Lägre lönsamhet, lägre kraftutvinning, kvarstående grova skador i naturen och bekymmer för samerna har fått oss som förra gången sade nej till det helt orimliga ursprungliga förslaget att säga nej också nu. Vi gör det i förvisningen om att värdet av levande vatten och ursprunglig natur i framtiden kommer att bli högre än i dag, och vi gör det med ett krav på att dagens bekymmer för sysselsättning, som det med kanske okonventionella ord heter i vår reservation, skall mötas med resoluta och skyndsamma åtgärder.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

I detta anförande instämde herrar Strindberg (m), Nilsson i Agnäs (m), Magnusson i Borås (m) och Sjöholm (fp).

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! När åtminstone jag upplever behandlingen av detta ärende så att man med kört tids mellanrum diskuterar samma förslag för andra gången är det naturligtvis svårt att undvika att upprepa vad som framhölls vid den första behandlingen, men jag skall försöka göra mitt bästa.

Det förra förslaget innebar en uppdämning av både Autajaure och Sitasjaure. Det förslag som nu lagts fram har modifierats och omfattar endast uppdämning av Sitasjaure. Man har även kommit fram till nya siffror för kostnaderna. På grund härav kan man naturligtvis se frågan ur andra synvinklar. Jag vill inte förneka att situationen har förändrats. Men situationen har inte förändrats på sådant sätt att jag anser att det finns skäl att ändra sin syn på den här frågan och därmed ändra votum.

Då det tydligen var så att riksdagens majoritet hade kommit att stödja det förra förslaget, så remitterades det tillbaka till näringsutskottet. Statens vattenfallsverk har nu snabbskisserat ett nytt förslag med en totalkostnad angiven till ca 190 miljoner kronor, medan den förra ramen var angiven till 154,9 miljoner. Om den här återremissen, som nu har ändrat situationen, kom till med eller utan herr Holmbergs medverkan vet jag inte, men i varje fall blev den ett faktum.

Man gör nu gällande att detta förslag innebär ett betydligt mindre ingrepp och i stort sett också mindre skador för rennäringen. Men fortfarande är meningarna oerhört delade just i fråga om hur ingreppet i naturen inverkar på fauna osv. och på samernas rennäring.

Från regeringens och utskottsmajoritetens sida har man mycket kraftigt understrukit hur betydelsefullt det är att skaffa nya arbetstillfällen åt människorna i Norrbotten och åt de av Vattenfall anställda anläggningsarbetarna m. fl. Jag vill instämma i det; jag tycker också att en av de väsentligaste frågorna i detta ärende är att ge dessa människor i Norrbotten arbete och utkomst.

Man har också framskjutit det förhållandet att många anställda i Vattenfall skulle stå inför risken att förlora sin pension om de skiljs från företaget några år före pensionsåldern, och det skulle vara många som inte har så långt kvar till den. När det gäller den äldre arbetskraften bör dock Vattenfall kunna ha möjligheter att reglera sin arbetsstyrka så att ingen skall behöva lida någon pensionsförlust med hänsyn till den nu praktiserade pensionsåldern. En sådan planering av arbetstillfällen inom verket kan och bör ändå skapas – för all framtid – att man inte skall hamna i den situationen. Man skall inte behöva bygga en anläggning, som det av naturvårdsskäl och andra skäl råder så starkt delade meningar om, bara för att skaffa kortsiktig arbetstillgång och klara pensioneringen.

Om jag inte är fel underrättad har Vattenfall minskat sin arbetsstyrka under de senaste 20 åren med ca 50 procent. Alternativa sysselsättningar som ersättning för detta projekt bör kunna skapas och måste naturligtvis också skapas i Norrbotten. Man kan ju inte låta hela Norrbottens framtid vila just på byggandet av detta projekt. Vi har i vår reservation angivit

Onsdagen den  
2 juni 1971

---

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

områden som skall ge arbete på annat sätt.

Parterna på virkesmarknaden inom det här området har i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om åtgärder från samhällets sida för att öka den framtida virkesproduktionen. Vi anser att just de skogliga åtgärderna har en mycket stor betydelse i detta sammanhang.

Enligt den framställning till regeringen som intressenterna på det skogliga området har gjort, skulle den långsiktiga ökningen av virkesproduktionen i Norrbotten – om man kan åstadkomma en sådan – också medföra omfattande arbetsinsatser. Skogen har en så dominerande ställning för näringslivet i detta område att man måste se allvarligt på den här åtgärden. Den bör också ha den högsta angelägenhetsgraden.

Skogen är här en väsentlig basindustri och ger framtida arbetsmöjligheter på ett helt annat sätt än ett enskilt vattenkraftbygge som, när det är färdigt, inte ger arbete åt så många i fortsättningen. Enligt en skrivelse, som vi har tagit del av från skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län till jordbruksdepartementet och som är daterad den 15 augusti 1970, beräknas att det för år 1970 förelåg en virkesbrist i området på 1,2 miljoner kubikmeter och att denna virkesbrist år 1975 skulle vara uppe i 4 miljoner kubikmeter. Skogsvårdsstyrelsen säger också att åtgärder mot den kommande virkesbristen bör igångsättas snarast.

Övriga åtgärder för att skaffa sysselsättning och arbete har fått stort utrymme i den här debatten. Vi har också i reservationen angivit anläggande av en mellanriksväg mellan Kiruna och Narvik, ett projekt som man bör allvarligt överväga. Jag skulle tro att denna väg kommer att bli mycket aktuell i debatten i framtiden och att man förr eller senare kommer att genomföra projektet.

Vi har även hänvisat till vägplanen och de arbeten som enligt denna är angelägna och som till sin natur innebär arbetsuppgifter liknande kraftbygget och vägen dit. Det blir så att säga ingen ändring i arbetsmiljön för dem som är vana vid anläggningsarbete.

Enligt behovsplanen för tiden 1970–1985 över det primära, sekundära och tertiära vägnätet samt de statsbidragsberättigade vägarna i städerna för Norrbottens län skulle här föreligga en totalinvestering av 530,6 miljoner kronor. När man granskar de av olika myndigheter föreslagna åtgärderna har man svårt att riktigt ta på allvar talet om att det skulle föreligga projektnöd i Norrbotten, vilket understrukits ibland.

Beträffande kostnads kalkylen för det modifierade förslaget om utbyggnad av Ritsem, som herr Regnéll här ingående har redogjort för, är det naturligtvis väldigt svårt för den enskilde ledamoten av riksdagen att ta ställning och få klart för sig om den håller efter den här sista snabbomräkningen. Vad man fäster sig vid i kalkylen är att det inte synes ha stora säkerhetsmarginaler. De sammanlagda summorna är t. o. m. avrundade nedåt, vilket ju i allmänhet inte förekommer; man brukar avrunda uppåt. Samtliga kostnader synes vara angivna enligt 1969 års prisnivå. Om dessa kostnader – 190 miljoner kronor, som Vattenfalls senaste kostnadsberäkning slutar på – är ekonomiskt hållbara kanske inte någon vet förrän om sju eller åtta år. I den beräkningen ligger så osäkra faktorer som oljepriser och priser på utrustning av andra typer av kraftverk på världsmarknaden.

Sakkunniga utanför Vattenfall gör mycket starkt gällande att tunnelkostnaden är för lågt beräknad och att hela Ritsemprojektet är för lågt beräknat om man jämför det med andra liknande kraftverk. Man har sagt att innerklädnad i tunneln saknas och att bergbeskaffenheten skulle vara ganska splittrad -- det skulle inte vara fast granitberg, vilket gör att man kanske behöver ha en innerklädnad i tunneln. Man har sagt att transporterna blir dyra osv. Här står uppgift mot uppgift från de sakkunniga.

Så vill man gärna föra in tankarna på frågan: Om ett företag erhållit tillstånd av vattendomstol att bygga ett kraftverk av en viss storlek och genomföra härför erforderliga regleringar av sjöar och vattendrag, äger då företaget att utan ny prövning av tillåtligheten vidtaga avsevärda ändringar i ett sådant projekt? Den frågan har ju ställts av många. Mot bakgrund av de erfarenheter man har i fråga om konsekvenserna för enskilda människor och företag som ändrat på tillståndsgivna projekt frågar man sig om det går att genomföra ens den modifierade utbyggnaden utan komplikationer på tillståndsgivningssidan och yttrandet från myndigheter och enskilda. Men jag vill gärna först som sist understryka att det är naturligtvis oerhört viktigt med arbetstillfällena och att de arbetstillfällena som vi har berört i vår reservation allvarligt kommer upp till prövning, liksom naturligtvis Vattenfalls pensioneringsfråga behöver penetreras och få en lösning som är till de anställdas bästa.

Med tanke på att jordbruksministern den 12 maj från denna talarstol framhöll att det var sakkunnigt utrett att ersättningsområden finns för samernas rennäring på annat håll än i de översvämmade områdena frågar man sig naturligtvis varför utskottet nu säger att renbeteslanden tas i anspråk i väsentligt mindre utsträckning. Och samtliga samer från området som man har varit i kontakt med säger att det är inte riktigt att det skulle finnas några andra renbetesland. Nu vet vi att den sidan har förändrats och att renbeteslanden skyddats i ganska väsentlig utsträckning i det nya projektet. Jag skulle vilja säga att om det här projektet förskjutes föregriper det ingenting i framtiden, men en utbyggnad i dag kan ju aldrig göras om.

Jag yrkar bifall till reservationen.

I detta anförande instämde fru Hambræus och herr Johansson i Växjö (båda c).

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! När vi för ca två veckor sedan debatterade Ritsemprojektet var det en lång debatt under en hel dag, och inför ett säkert voteringsnederlag här i kammaren yrkade den socialdemokratiska gruppledaren herr Johansson i Ljungby på återremiss. Motiveringen för detta var efter vad man kunde förstå det anförande som herr Holmberg hade hållit tidigare på dagen och där han sade att det i viss mån skulle bli ett förändrat läge om Kaitumområdet skulle lämnas i fred. Det blev en frälsarkrans för regeringsförslaget, så att man skulle kunna fortsätta en exploatering av de här värdefulla naturvårdsområdena.

Men det är alldeles uppenbart att i den debatt som vi hade i kammaren

sades det klart ifrån av de socialdemokratiska talarna – däribland utskottets ordförande - att någon sammankoppling av Ritsemprojektet och Kaitumprojektet förelåg inte. Detta framgick ju också av utskottsberäkningarna. Det var alltså två skilda punkter.

Men när näringsutskottet sammanträdde dagen därpå fick vi ett helt nytt förslag presenterat för oss. Det var inte något fullödigt material. Vi fick en karta att studera, där man hade ritat in en annan sträckning av tunneln ner till det blivande kraftverket. Det projektet skulle med denna ändring bli ca 30 miljoner kronor dyrare, räknat i 1969 års priser, och det framgick också klart att lönsamheten skulle reduceras med det omarbetade förslaget. Inte heller skulle nationalparken lämnas i fred. De invändningar som vi rest mot det förra förslaget har därför inte minskat i styrka.

Det modifierade förslag som vi skall ta ställning till i dag medför vissa förbättringar, det vill jag inte undanhålla, eftersom kalvningslandet vid Auta inte spolieras och naturstörningarna inte blir så stora kring Autajaure. Men projektets skadeverkningar ur naturvårdssynpunkt är fortfarande av den storleken att vägande invändningar kan göras mot dess genomförande. Sjön Sitasjaures yta blir genom dammbyggnaden höjd och landskapsbilden förändrad. Vattenflödet nedanför Sitasjaure blir obetydligt, vilket medför att Teusadalen får ett obetydligt vattenflöde och vissa tider kommer att bli så gott som torrlagd. Från naturvårdshåll bedöms dessa förändringar i naturen få så stora negativa verkningar för djur och växter att man med starka skäl kan ifrågasätta de planerade ingreppen. Näringsutskottet har också mottagit en skrivelse från Norrbottens läns inlandsfiskare, där man påtalar dessa negativa verkningar av även det modifierade förslaget.

Vi reserverar oss i näringsutskottet har haft den ambitionen att dela upp de olika avsnitten i denna fråga, så att vi undgår att upprepa argumenten. Herr Regnéll har redan talat om ekonomin, och herr Börjesson i Glömminge har talat om arbetskraftssituationen där uppe i norr, och jag behöver därför inte gå in på de frågorna.

Vi har tidigare hävdat att den planerade vägen till Ritsem är olycklig ur naturvårdssynpunkt. Genom den blir ju inte bara landskapsbilden påverkad negativt, utan vägen kommer också att medföra ökade störningar genom en efter vad man kan förmoda ganska stark trafik, som kommer att vara ett störande moment för djurlivet. Nu vill exploatörerna påstå att vägen är till fördel för samerna, men man kan fråga om det påståendet verkligen är riktigt. Överensstämmer det med samernas uppfattning? Näringsutskottet har mottagit en skrivelse från Sörkaitums lappby i vilken man tar avstånd från vägplanerna och säger ifrån mycket bestämt att man inte vill veta av vägen. Samerna har också inför förste konsulenten i lappväsendet anfört samma synpunkter.

Samerna har ju erfarenheter av vägbyggande och ingrepp i sina områden, och de erfarenheterna får väl tillmätas stor betydelse. Den tilltänkta vägen mellan Ritsem och Sitasjaure går genom viktiga kalvnings- och renbetesland.

Utskottsmajoriteten hävdar att en väg är av betydelse för den framtida turismen. Ja, det är klart att framkomligheten blir större. Men det är

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

också klart att den ökade motortrafiken kommer att bli i hög grad störande. Tidigare har båttrafiken i stor utsträckning klarat av det turistiska behovet.

Ett ur naturvårdssynpunkt stort frågetecken är var man skall göra av de väsentligt ökade sprängmassorna av sten från den 16,7 kilometer långa tunneln. Här har Vattenfall inte gjort klart för de beslutande myndigheterna var man tänker lägga sprängmassorna. Om man lägger stenen på marken, blir det ett fem meter tjockt lager på en yta av sex hektar. Dessa väldiga stenmassor blir till skada både för området i sig självt och för rennäringsen. Samerna har bedömt det så att det kommer att inverka störande. Men framför allt blir landskapsbilden förändrad.

Nu säger utskottsmajoriteten att de invändningar som från olika håll riktats mot det ursprungliga förslaget till väsentlig del måste anses falla bort vid den förändring som föreslås. Som stöd för detta antagande anger utskottsmajoriteten att de regleringar som nu föreslås blir avsevärt mindre. Man menar att skadorna för rennäringsen bortfaller, när inte något kalvningsland behöver däckas över. Utskottsmajoriteten förutsätter att samerna i de områden som påverkas av byggnadsprojekten skall få ersättning från vattenfallsverket. Därmed anser utskottsmajoriteten allt vara gott och väl; när nu samerna får ersättning skall de väl vara nöjda!

Men det framgår klart av en skrivelse som näringsutskottet har mottagit att samerna sannerligen inte är nöjda. De vill inte ha den här exploateringen av sina marker. De behöver dem för sin näring. Samerna vet av erfarenhet vad det betyder när grävskopor och lastmaskiner kommer in på deras rennäringsområden. De vet av erfarenhet vad en väg innebär i fråga om störningar. Den planerade vägen har någon betecknat som konservöppnare till det förut orörda området. Det är förståeligt att en minoritetsgrupp som samerna känner sin existens hotad genom beslut som påverkar deras levnadsförutsättningar. Även om en viss del av skadeverkningarna kompenseras genom ekonomisk ersättning, ger det på längre sikt inte full kompensation.

Jag tycker det hade funnits skäl för utskottsmajoriteten att lyssna litet mer på samernas synpunkter. Det är ju alldeles klart att samerna genom utskottsmajoritetens ställningstagande tycker sig inte ha fått gehör för rimliga synpunkter.

En samebys hållande av renar är, sett i det stora perspektiv som kallas balans i naturen, någonting så överlägset all annan produktion av livsmedel att vi verkligen borde tänka oss för innan vi beskär den.

Vi talar så ofta om att människor skall ha möjlighet att välja det arbete de trivs med – det är en riktig tanke, och det skall vi också hålla på. Men när det gäller samerna är vi inte lika generösa. De får maka på sig för exploatörerna. De får svårigheter att utöva sitt näringsfång, som de trivs med. En människa i den miljö där hon trivs är som människa en tillgång av oskattbart värde. I all vår materialism har vi gjort det så trängt för sådana att överleva att det är dags att stanna upp. Samerna är trots allt den ursprungliga befolkningen i de här områdena. Det är fullt förståeligt att de känner sig trängda.

Vattenfall och utskottsmajoriteten har motiverat förslaget med att arbetskraftssituationen i Norrland är så besvärlig och att Ritsemprojektet

kommer att medföra en lättnad i sysselsättningsvårigheterna, och det är vi fullt på det klara med. Men andra förslag till sysselsättningsfrämjande åtgärder har framförts från vårt håll både i reservationen och av herr Börjesson i Glömminge. Den sysselsättning som Ritsemprojektet ger är ju av temporär natur.

Det är alldeles klart att Ritsemprojektet ur naturvårdssynpunkt – och vi har bedömt det ur den synpunkten – är en mycket negativ faktor i våra miljövårdssträvanden. Vi anser därför att vi har samma anledning nu som tidigare att ta avstånd från projektet. När vi från folkpartiet i ett tidigt skede tog avstånd från exploateringen av Stora Sjöfallets nationalpark och därmed sammanhängande sjösystem, bedömde vi saken ur i första hand naturvårdssynpunkt och med hänsyn till samernas möjlighet att bedriva sin näring utan intrång. Vi anser också att vår nästa generation skall få möjlighet att uppleva och studera naturliga miljöer. Bevarandet av ett högnordiskt fjällandskap i naturligt tillstånd anser vi värdefullare än att teknokraterna får genomföra Ritsemprojektet, även i modifierad form. Och, som herr Regnéll tidigare sade, utdelningen kommer att bli fem tusendelar av vår kraftproduktion.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr Rydén (fp).

Herr HOLMBERG (m):

Herr talman! Det är inte någon politiker i dag som vill bestrida att miljövården i dag är en av de stora och viktigaste samhällsfrågorna. Men det är också ett problem som väcker starka känslor och lidelser. Allt fler har börjat inse att vår hälsa, vår trivsel men även våra inre utvecklingsmöjligheter är direkt beroende av att vi kan bevara vad som är värdefullt i vår omgivning. Miljövården har härigenom under senare tid blivit något av en folkrörelse. När det kommer upp en fråga om ingrepp i naturen och i landskapsbilden eller när frågan om hur vi skall kunna bevara renheten i luften och vattnet aktualiseras, växer det snabbt upp en opinion med sikte på att rädda de hotade miljövårderna och stoppa den planerade förstörelsen.

Jag skall gärna medge att goda skäl ur miljövårdssynpunkt ofta framföres för att t. ex. förhindra att ett storflygfält anlägges, att ett raffinaderi uppföres, att en oljehamn byggs ut, att ett vattenkraftverk anläggs eller att en motorväg dras fram. Jag kunde också nämna städernas nya bebyggelse med dess cementklossar till hus som tillåts tränga ut i städernas vackra, natursköna omgivningar.

Men vem *kan* eller *vill* i en sådan här diskussion hävda att miljösynpunkterna endast är och får vara en del av ett komplicerat lagspel, där ekonomi och teknisk utveckling, sysselsättning och internationell konkurrens är faktorer som ständigt måste vägas mot kraven på att våra vatten inte förstörs, att våra natursköna kuster och fjällandskap bibehålls och att luften vi andas hålls ren? Många *vill* inte göra det, helt enkelt därför att opinionen just nu är så starkt engagerad i natur- och miljöskyddet. Många *kan* inte göra det, därför att alla vet att under årens lopp har samhället och framför allt de politiska partier som vi alla

representerar – jag undantar inte alls mig själv i det fallet – försummat att i tid planera för och satsa pengar på den miljö- och naturvård som vi i dag anser mer och mer oundgänglig.

För några år sedan tycks det emellertid som om vi vaknade upp. Motioner om miljövärd skrevs på löpande band, regeringen vidtog åtgärder på det administrativa planet, forskningen intensifierades och även på det internationella planet var vi överens om att starkt markera Sveriges intresse på miljövärdens område.

Sådana åtgärder har det varit lätt att få politisk enighet kring. Varför? Jo, därför att ingen heller har uppfattat miljövärdfrågorna som i egentlig mening politiskt partiskiljande. Alla har i stället varit besjälade av tanken att nå praktiskt genomförbara resultat, vare sig det har gällt att hejda den luft- och vattenförorening som följer av urbaniseringen och av industrialiseringen eller det har gällt att bevara den traditionella landskapsbild som hårt skadats, inte bara av en nödvändig utbyggnad av våra vattenfall utan lika mycket av den igenbuskning som har följt i spåren av en nödvändig rationalisering av jordbruket.

Vad är det då för skillnad på det ärende som vi i dag behandlar för andra gången här i kammaren, nämligen förbudet att i framtiden exploatera Kaitumområdet och slutföra utbyggnaden av Lule älv genom att anlägga ett kraftverk i Ritsem och reglera sjön Sitasjaure, jämfört med de beslut som ansvariga politiker från alla partier i skilda församlingar har fattat t. ex. om anläggandet av ett oljeraffinaderi i Stenungsund, ett atomkraftverk i Väröbacka, ett annat i Oskarshamn, ett storflygfält i Sturup, i en av Skånes naturskönaste trakter, en massafabrik i Nymölla och liknande? Vi vet alla att dessa beslut har varit förenade med allvarliga ingrepp i naturen och att både vatten och luft har påverkats. Men vi har måst acceptera ingreppen, därför att vi inte kan vara utan industri, elkraft, olja och kommunikationer i detta land, om standard och sysselsättning skall kunna upprätthållas. Vi lyckas visserligen – och det tycker jag är en stor vinning under de senaste åren – genom ekonomiska och tekniska åtgärder begränsa skadorna i naturen; men de finns där likväl.

Vad som har skett i dessa fall och som måste ske i hundratals fall i framtiden är att vi utan politiska biasikter måste väga miljövärdintressena mot andra önskemål, mot kraven på ekonomisk, teknisk och industriell utveckling, mot nödvändigheten av att upprätthålla vår internationella konkurrenskraft samt mot behovet av att öka sysselsättningen och trygga den för framtiden.

Jag medger gärna, herr talman, att detta är ett principiellt resonemang. Men lämnar man denna princip eller har man inte denna princip ständigt för ögonen i varje enskilt fall utan låter sig styras av ensidiga och utomstående hänsynstaganden, är det oerhört lätt att komma fel i besluten.

Jag tycker att Kaitum–Ritsemfrågan och dess behandling i riksdagen blivit ett typiskt exempel på hur lätt diskussionen och därmed besluten kan komma på sned i en miljöfråga genom att man antingen överdimensionerar eller undervärderar de andra värden som skall vägas mot kravet på att bibehålla ett som vi alla tycker stycke oersättlig svensk fjällnatur.

Alternativet för mig då det gäller den ömtåliga frågan att utvinna elkraft från Ritsem och Kaitum har varken varit ett obetingat ja till regeringens förslag eller ett obetingat och onyanserat nej. Frågan är alltför viktig och alltför komplicerad och hade därför vunnit på att få en långt lugnare och mer eftertänksam behandling i utskott och riksdag än vad som skett.

Den läsning av frågan vi haft har ju inte heller helt kunnat brytas upp genom återremissen till utskottet. Varför? Ja, tiden visade sig vara för knapp för att man med ny och oförvillad blick skulle kunna ta upp det nya och, som jag tycker, på andra förutsättningar grundade förslaget om en modifierad utbyggnad av Ritsem, där uppenbarligen naturvårdssynpunkterna fått väga särskilt tungt.

Någon mer ingående analys av projektets lönsamhet har heller inte kunnat göras. Vi har denna gång liksom även i det tidigare fallet fått mer eller mindre lita på Vattenfalls ord. Inte heller har vi den här gången kunnat närmare undersöka den kvarstående miljöskada som framför allt regleringen av Sitasjaure medför.

Visserligen är det helt klart att Ritsemutbyggnaden i sin nya tappning är långt bättre ur miljösynpunkt än det tidigare förslaget. Naturvårdsverket hade för övrigt redan 1969 i samarbete med kammarkollegiet varit inne på de tankegångar som ligger bakom det modifierade förslaget; det var bara synd att vi inte tidigare fick upp detta alternativ i riksdagen. Inför utskottet anförde inte heller i den slutliga omgången naturvårdsverkets chef några vägande invändningar mot det nya projektet, men självfallet hade man fått större säkerhet i bedömningen av naturvårdssynpunkterna och lönsamheten, om de myndigheter och organisationer, som tidigare yttrat sig, även denna gång kunnat avge sedvanliga remissyttrandena.

Då hade det också – och detta är viktigt – blivit lättare att göra jämförelser med andra alternativa möjligheter att anskaffa motsvarande energiresurser. Även det av professor Jung nu av herr Regnéll i kammaren här refererade alternativet att satsa på vissa värmekraftverk i Norrland hade då kunnat tagas upp till prövning.

Det alternativ som emellertid närmast erbjuds till det föreliggande förslaget är att anlägga ett oljekraftverk. Trots vad som sagts om att den tekniska utvecklingen ger större möjligheter att minska miljöförstöringen genom svavelutsläppet i luften från oljekraftverk kvarstår ändå i dagens läge att oljekraftverken medför betydande miljöskador. Ett par tre tusen ton svavel kommer att släppas ut varje år av ett oljekraftverk av den storleksordning som i stort sett motsvarar utbyggnaden av Ritsem, även om man övergår till lågsavlig olja. Dessutom skall vi komma ihåg att oljekraftverken inte är nämnvärt driftsäkra, åtminstone inte när man ser på de verkligt stora verken, t. ex. Stenungsund med sina 860 megawatt. Missödena där mitt under den besvärligaste elkraftsbristtiden torde stämna till en viss eftertanke.

Varje fundering på att ersätta utbyggnaden av Ritsem med ett atomkraftverk – som också förekom i diskussionen i riksdagen förra gången vi debatterade frågan – måste också avvisas som helt orealistisk. Ett atomkraftverk producerar ju inte den lättillgängliga och nödvändiga

toppkraft som ett vattenkraftverk eller ett litet oljekraftverk kan ge.

Men – och det tycker jag vi har anledning att komma ihåg i den här diskussionen – det finns anledning att vara försiktig ur miljö- och risksynpunkt även då man ställer sin lit till att atomkraftverken i framtiden skall kunna klara vårt behov av elkraft. I Amerika har så sent som i år – alltså efter flera decenniers experiment och praktisk utbyggnad av kärnkraftverken där – framförts stor tveksamhet i den politiska debatten i senaten inför kärnkraften med hänsyn till omgivningen och miljön. Man har t. o. m. velat hejda den starka utbyggnaden av kärnkraften. Man har pekat på riskerna för radioaktivt utsläpp och på det värmespill som påverkar vattnet och fisket, och man har också pekat på risken för haverier. I Amerika vill därför många att man i större utsträckning skall koncentrera den vetenskapliga forskningen på att utvinna fusions- och solenergi för att trygga sig mot atomkraftens miljörisiker.

De alternativ som här i korthet har diskuterats borde vi alltså enligt min mening ha fått tillfälle att i lugn och ro gå igenom i utskottet när Kaitum–Ritsemfrågan behandlades. Vi hade då med större säkerhet kunnat fatta ett beslut och väga nytta och skada mot varandra. Så har emellertid inte blivit fallet, och för att markera nödvändigheten av att ett sådant här ärende inte får rusa igenom ett utskott har jag för avsikt att nedlägga min röst i dag.

Men det hindrar inte att man på det material som finns kan ha en uppfattning. Redan nu tycker jag att på föreliggande material är den från miljösynpunkt modifierade – jag understryker uttrycket modifierade – utbyggnaden av Ritsem försvarlig, om man jämför med de alternativ som omedelbart erbjudes och dessutom tar hänsyn till behovet av att säkra sysselsättningen för Vattenfalls anläggningsarbetare till dess nya arbeten på längre sikt kan erbjudas.

Jag tycker att diskussionerna kring utbyggnaden av Ritsem och Kaitum har givit den erfarenheten att man inte bör se ett enstaka projekt för utbyggnad av våra energiresurser som en isolerad förteelse från miljösynpunkt. Vid varje utbyggnad av energiresurserna måste i stället en avvägning ske mellan olika former för miljöintrång beroende på på vilket sätt energin utvinnes.

Det är troligt, herr talman, att vattenbyggnadsepoken i Sverige i stort sett är över och att en allt större del av energiförsörjningen kommer att tas över kärnkraft och fossila bränslen. Men detta leder inte till att vi kommer att befrias från miljöintrång. Både kärnkraftverk och oljekraftverk kommer i framtiden att medföra betydande miljöpåfrestningar.

Mot denna bakgrund och under hänsynstagande till de bestående kraven på en fortsatt utveckling av landets industri och servicenäringar tycker jag att man borde göra en samlad undersökning av den miljöförstöring som är förenad med den framtida utbyggnaden av landets energiproduktion. Härigenom skulle man också få ett bättre underlag för att bedöma den från miljösynpunkt mest lämpliga formen att tillgodose vårt energibehov. Regeringen borde på det här området ta ett initiativ. Det här kan mera betraktas som en samhällsfråga, där det fordras ett initiativ från statsmakternas sida, än uteslutande en teknisk fråga som

exempelvis CDL kan ägna sig åt.

Herr talman! I ett avseende tycker jag att det nya förslag vi i dag här diskuterar från miljö- och naturvårdssynpunkt är en utomordentligt stor vinning. Politisk enighet har kunnat nås i utskottet om att avvisa all exploatering av Kaitumregionens vattensystem. Härigenom har samtliga i riksdagen representerade partier iklätt sig ett politiskt ansvar för att i framtiden bevara Kaitumregionen intakt. Jag tycker att detta är en styrka i förhållande till det läge som vi hade för två veckor sedan här i riksdagen. Det är visserligen sant att vi då hade möjlighet att vinna en seger, där vårt förslag om att avvisa Kaitum från varje utbyggnad hade vunnit med några röster, den segern hade emellertid vunnits med en ganska svag politisk marginal, och risken hade då funnits för att beslutet inte hade hållit för framtiden. Den politiska enigheten nu ger en helt annan styrka åt beslutet. Men vi vet att vindarna kan svänga snabbt, även om riksdagen har varit enig. Det kommer ju nya val, och nya riksdagsmän kommer att inta våra platser. För att få ytterligare garantier för att en utbyggnad av Kaitum icke skall ske bör regeringen därför även här ta initiativ till att fridlysa berörda delar av detta område. Då får man förutom det politiska beslutet en formell bindning som ger ännu större trygghet för att dessa vackra naturområden verkligen skall stå orörda i framtiden.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Jag tänker inte upprepa alla de argument för och emot kraftverksbygget i Ritsem som användes i debatten här den 12 maj utan i stället huvudsakligen använda tiden till att ta upp några av de argument som har anförts när det har gällt sysselsättningsproblemen i Norrbotten.

Men först några ord i frågan om det nya eller s. k. modifierade förslaget om Ritsemprojektet från regeringen. Vi betraktar det förslaget som ett resultat av en stark opinion som med hänsyn till naturvårdsintressena har motsatt sig regeringens ursprungliga förslag. Denna opinion har tvingat regeringen till reträtt från en enligt vår mening felaktig inställning. Man har tagit intryck och hänsyn till de välgrundade invändningar som har rests inte minst från vårt håll. Det märkliga i sammanhanget är emellertid att regeringen lade fram sitt ursprungliga förslag trots att man måste ha varit medveten om att det sedan september förra året inte funnits någon majoritet för detta förslag. Det hade varit bättre ur alla synpunkter att man på en gång dragit konsekvenserna av detta och avstått från att lägga fram ett förslag som redan från början var dömt att avslås. Man har därigenom också bidragit till att det nya förslaget har fått behandlas under tidsnöd på ett mycket otillfredsställande sätt.

Efter det att man hade lagt fram det ursprungliga förslaget gick man till våldsam attack mot alla dem som inte ansåg sig kunna acceptera detta förslag, och det har inte varit någon hejd på all den demagogi som har utvecklats här i kammaren och inte minst i Norrländska Socialdemokraten som till 105 procent har stött regeringens förslag. Till dem som också har legat och rotat i botten på argumentsäcken när det gällt att attackera vårt parti måste jag nog räkna in herr Nygren i Umeå som i debatten den 12 maj försökte göra gällande att vi nonchalerar arbetslösheten i Norrlandslänen och att jag och C.H. Hermansson skulle stå skuldra vid

Nr 103

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojektet*

skuldra med herrar Bohman, Helén och Hedlund. Vad är detta, herr Nygren, om inte ett kvalificerat struntprat -- för att inte använda ett något folkligare uttryck, vilket vore ett mera adekvat uttryck för vad herr Nygren försökte göra gällande.

Jag tror också att de som har organiserat de spontana uppvaktningar som har ägt rum i frågan skulle ha regisserat dem något bättre, eftersom effekten annars lätt kan bli den motsatta mot den man vill uppnå. Vi lyssnar gärna på uppvaktningar från olika håll och är mycket lyhörda för vad olika grupper har att säga, men ingen skall inbilla sig att vi låter oss påverkas vare sig av öppet eller förtäckt hot i sådana sammanhang.

Vi har från vänsterpartiet kommunisterna värderat de negativa och de positiva sidorna av regeringens olika förslag och ansett att det ursprungliga förslaget var behäftat med så många svagheter att vi inte kunde stödja det. Efter att regeringen har tagit hänsyn till de invändningar som rests och i sista stund kastat fram ett nytt förslag har vi värderat även detta. Vi har därvidlag kommit fram till att det är, som jag sade, en stor reträtt från de ursprungliga utbyggnadsplanerna därför att man i detta nya förslag på vissa väsentliga punkter tar hänsyn till vad som har anförts i kritiken mot det gamla förslaget. Dit hör bl. a.:

1. Regeringen har lovat att för alltid spara Kaitum.
2. Den viktiga sjön Autajaure räddas.
3. Skadeverkningarna på såväl natur som rennäringens förutsättningar begränsas betydligt.

Alternativet innebär ingen överdämning av mark vare sig i nationalparken eller på annat ställe, och vägbygget kommer till stånd enligt det tidigare förslaget. Vi betraktar det nya förslaget som en stor framgång i kampen mot det hårt kritiserade Kaitumprojektet som hela tiden funnits i bakgrunden till debatten om Ritsem och som skulle bli det verkligt stora ingreppet om det kom till stånd.

Vår riksdagsgrupp har därför efter diskussioner så när som på något undantag kommit fram till den slutsatsen att regeringens nya förslag kan tillstyrkas. Det är inget lätt avgörande att fatta eftersom det i ett ansträngt sysselsättningsläge kan vara svårt att ställa en avvägningsfråga mellan sysselsättning och miljö på ett riktigt sätt. Vi har mycket stor respekt för dessa olika miljövårdsgrupper som på ett aktivt sätt vill slå vakt om och bevara väsentliga naturvårdsintressen. Men dessa grupper skall samtidigt vara medvetna om att det i det läge vi befinner oss i är mycket svårt att gå emot en troligtvis ganska stor majoritet i den aktuella landsändan som accepterar det senaste förslaget från regeringen.

Även om denna utbyggnad enligt regeringens nya förslag kommer till stånd kvarstår hela frågan om en mer bestående lösning av sysselsättningsproblemen i Norrbotten, särskilt i dess inland -- förhållanden som utförligt har berörts i vår riksdagsgrupps skrivelse till regering och näringsutskott. Vi har också tagit upp anläggningsarbetarnas speciella pensionsrättsliga problem och kräver att den frågan löses snarast. Jag hade tillfälle att i går diskutera den frågan med statsrådet Löfberg, som dock tyvärr knappast ställde i utsikt någon snar lösning -- det är därför att hoppas att det skall gå lättare att få någonting gjort efter att vi har beslutat här i dag i enlighet med utskottets förslag, där man säger att man

”förutsätter att vattenfallsverket genom omplaceringar bland sina anställda förebygger att äldre arbetare med intjänt pensionsrätt går förlustiga denna” i samband med permitteringar.

Regeringen har vid flera tillfällen talat om sitt behov av andrum. Det andrum som man nu får bör användas bl. a. till att framlägga en samlad plan över utbyggnaden av energiförsörjningen i dess helhet – inkluderande de privata investeringarna – en plan som sedan bör föreläggas riksdagen och ligga till grund för beslut i fortsättningen. Vi har i vårt brev till regeringen i detta sammanhang pekat på möjligheterna att anlägga ett eller flera atomkraftverk vid Norrbottenskusten.

Vidare har vi sagt att man grundligt bör överväga möjligheterna att genom rörledningar importera naturgas från Sovjetunionen via Finland. Men huvudfrågan är nu att regeringen använder det ökade intresse för sysselsättningsproblemet i Norrland som omvitnats från alla håll i denna debatt så, att man tar ansvaret för tidigare försummelser och går in för kraftfulla och genomgripande åtgärder för att säkra full och varaktig sysselsättning åt Norrbottens befolkning.

Vänsterpartiet kommunisterna har vid upprepade tillfällen rest krav på en helt ny regionpolitik och på initiativ, som om de utretts och genomförts skulle ha inneburit ett bättre utgångsläge i fråga om arbetstillfällen i dagsläget. I riksdagen har partiet många gånger krävt en förändring av det regionalpolitiska betraktelsesättet. Senast har vid årets riksdag motioner väckts med krav på att avfolkningspolitiken skall upphöra, allmän investeringsstyrning genomföras och andra faktorer än profiten sättas som vägledande för ett aktivt regionalpolitiskt handlande.

Inget annat parti har emellertid varit benäget att inskränka den geografiska rörelsefriheten för det privata storkapitalet som oundvikligen måste leda till minskad sysselsättning över hela Norrland. Tvärtom bekräftades t. ex. vid behandlingen av 1969 års statsverksproposition, att regeringen icke var benägen att acceptera någon annan målsättning för t. ex. Norrbotten än den som i stort framgick av kapitalets ”spontana” rörelsetendenser. Statsverkspropositionen avvisade nämligen kraven från länsstyrelsen och planeringsrådet i Norrbottens län på att målsättningen för länet fram till 1980 skulle vara oförändrad befolkning. Länsstyrelsens och planeringsrådets målsättningsförslag för Luleåregionen vann ett visst beaktande endast under förutsättning att satsning på regionen också innebar en inre omfördelning av resurser i länet till inlandsområdenas nackdel. Mot denna bakgrund måste rimligen det politiska ansvaret för den generella sysselsättningssituationen i Norrbotten falla på dem som avvisat för länet mer positiva målsättningar och riktlinjer.

I ett flertal sammanhang har vårt parti tagit upp mer konkreta frågor och förslag av betydelse för sysselsättningsläget i Norrbotten. Krav på statlig verkstadsindustri i Norrbotten framfördes i motion till 1965 års riksdag och upprepades 1967. I interpellationer 1967 och 1968 berördes frågan om den vikande sysselsättningen inom den statliga företagssektorn i Norrland. Från vederbörande statsråd svarades 1967 att undersökning pågick för att utveckla det statliga företagandet i landsdelen, och i interpellationssvaret 1968 hävdades att förädlingsproduktion i statlig regi var enda vägen att vidga sysselsättningen inom den statliga sektorn. Även

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

vid detta senare tillfälle hänvisades till att undersökningar pågick kring dessa frågor. Undersökningarna har ännu ej gett några resultat. Det måste beklagas att regeringen varken på det allmänna eller det mer konkreta planet förverkligat de idéer och initiativ som sedan länge framförts av opinionen i Norrbotten.

En överskådlig sammanfattning av dessa initiativ återfinns i den skrivelse som vårt partidistrikt i Norrbotten nyligen överlämnat till länsstyrelsen i Norrbotten med förslag och synpunkter till Länsprogram 70. I denna skrivelse kritiserades skarpt att antalet anställda inom den statliga företagssektorn i länet minskats med flera tusen lönarbetare utan att initiativ tagits att kompensera detta med nya arbetstillfällen. Såsom nödvändiga åtgärder föreslogs bl. a.:

Fortsatt utbyggnad av Norrbottens järnverk, anläggning av statligt ägd maskin-, verkstads- och bilindustri, ökad gruvbrytning, ökad vidareförädling av skogsprodukter, bl. a. tillverkning av hus och byggnadsmaterial, utveckling av jordbruk och trädgårdsskötsel, ett statligt tryckeriföretag och produktion av sjukvårdsmateriel och läkemedel samt placering av huvudkontoren för LKAB, ASSI, domänverket och vattenfallsstyrelsen till Norrbotten.

Till sist, herr talman! Den avgörande uppgiften för att varaktigt lösa Norrbottens sysselsättningsproblem är att utveckla och bredda områdets industriella bas. Detta kan endast åstadkommas med genomförandet av en långsiktig plan för statliga industriinvesteringar, särskilt i skogslänen, med utnyttjande av medel ur AP-fonderna, vilket vi också föreslagit i motion till årets riksdag med anledning av kompletteringspropositionen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Min argumentation i den föregående debatten tycks ha irriterat herr Werner i Tyresö mycket grundligt, att döma av hans anförande i dag. Vad det gällde i den debatten, herr Werner, var att ta ställning till två saker. Å ena sidan gällde det vårt behov av elkraft och den sysselsättningseffekt som kraftverksbyggena skulle ha, en sysselsättningseffekt som man i Norrbotten har räknat med under hela 1960-talet sedan freden i Sarek slöts. Sedan dess har ju Ritsemkraftverket varit med i planeringen. Å andra sidan hade vi naturvårds- och miljövårdsintressena.

Det var mellan dessa ting avvägningen stod, och det var i den debatten som jag sade att vänsterpartiet kommunisterna hade ställt sig skuldra vid skuldra med herrar Bohman, Helén och Hedlund och var berett att medverka till ett avslag som skulle ha inneburit att utkomstmöjligheter gått förlorade under fyra år för 1 000 människor i Norrland. Detta ansåg jag att Norrland inte hade råd med med tanke på den utveckling som vi har drabbats av under en lång period. Jag kan än en gång erinra om att Norrland under en tioårsperiod har avtappats på 82 000 människor. I den situationen är man känslig för varje försök att plocka bort ytterligare sysselsättning.

Det var väl ändå så, herr Werner, att det var först sedan vattenrallarna från Västerbotten och Norrbotten kom ner och resonerade allvar med vänsterpartiet kommunisterna som ni fann anledning att byta fot och bli lite känsligare för sysselsättningsargumenten?

Herr WERNER i Tyresö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nygren klampar på och understryker ju ytterligare att jag hade rätt när jag karakteriserade hans inlägg förra gången som rena buskpropagandan.

När han säger att det har skett en avtappning på 82 000 människor, så understryker det ytterligare den felaktiga politik som förts, och de som bär ansvaret för den skall inte försöka skylla ifrån sig på andra.

Vi har sagt i vår skrivelse till regeringen att till det nuvarande läget måste den reflexionen göras att den snabbare aktualisering av sysselsättningsproblemen för anläggningsarbetarna som Ritsemprojektets inställande innebär får sin allvarliga bakgrund genom sysselsättningspolitiska förhållanden som inte har med Ritsem som sådant att göra. Det finns i det här landet, herr Nygren, nära 100 000 arbetslösa. Det finns en reservarmé av undersysselsatta som är flerdubbelt större, och det fanns när vi skrev den här skrivelsen över 3 000 byggnadsarbetare arbetslösa i Storstockholmsområdet. Det är dessa allmänna problem som starkt har förvärrat situationen i Norrbotten, och de påverkas inte av om Ritsem kommer till stånd eller inte. De påverkas däremot av om man släpper fram en lönepolitisk satsning som kan stärka den inhemska efterfrågan och underbygga en snabbare tillväxt av sysselsättningen.

Man kan inte, herr Nygren, angripa dem som inte ville bygga ut Ritsem och samtidigt godta den arbetsmarknads- och lönepolitik som staten och privatkapitalet gemensamt har sanktionerat.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Det finns ändå protokoll bevarade, herr Werner, från debatten den 12 maj, och de ger bevis för vad som sades den gången från vänsterpartiet kommunisternas sida. Bl. a. sade en av vpk:s talesmän från talarstolen här att man inte rubbas i gruppens ställningstagande. "Vi fäster nämligen större vikt vid den opinion som nu tar sig uttryck genom de människor som samlas nere i Kungsträdgården för att försvara almarna mot socialdemokraten Mehrs regionplan. Vi är också beslutna att i denna fråga inte bli något objekt för politisk utpressning eller köpslagan. Vi är beslutna att skilja oss från denna riksdagsfråga med bibehållet ansvar inför kommande generationer — — —"

Det var den inställning som vpk hade den gången, och det var den som jag kritiserade, som jag ansåg vara ett allvarligt hot mot sysselsättningen för människorna i Norrbotten. Och det var den inställningen som jag betraktade som ett bevis för att man från vpk:s sida den 12 maj tydligen var beredd att stå sida vid sida med de tre borgerliga partierna och då fälla ett sysselsättningsprojekt som var mycket betydelsefullt för vattentrallarna uppe i Norrbotten och Västerbotten.

Herr WERNER i Tyresö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om jag skall tolka herr Nygrens förgrämdhet på så sätt att han vill att vi skall ändra oss. Jag beklagar att det finns socialdemokrater som herr Nygren som sedan vi tagit del av ett nytt förslag från regeringens sida och noga övervägt detta — jag vill säga som jag sade tidigare, att det inte varit något lätt ställningstagande — nästan

försöker provocera oss till att gå ifrån det förslaget och ställa oss på en annan ståndpunkt bara för att det skulle passa herr Nygrens syften bättre.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! I denna fråga är väl den argumentation som bygger på fakta så genomtröskad vid detta laget att det inte finns stor anledning att hålla något längre anförande. Jag tycker att det mesta sades förra gången vi debatterade denna fråga.

Då framlades från utskottets och regeringens sida ett förslag som – det vill jag ännu en gång betona – vi anser som det bästa. Det gav en bra elkraftsproduktion, det gav sysselsättning och var på många sätt bra. Men det visade sig under debatten att det tydligen inte fanns någon möjlighet att få igenom det utan det skulle ha fällts här.

På socialdemokratiskt håll hade vi framför allt en sak i tankarna, och det var att dels klara denna elkraftsproduktion, dels garantera sysselsättningen. Sedan det under debatten framkommit vissa tankar, som visade att det inte var bara Kaitumprojektet det gällde att komma bort ifrån, utan att det fanns möjligheter att resonera om andra lösningar, kom förslaget om en återremiss till utskottet för att man där skulle utarbeta ett modifierat förslag. Detta förslag har också framlagts i utskottet, dock inte, herr Andersson i Örebro, dagen efter återremissen utan sju dagar senare. Återremissen skedde den 12 maj. För utskottet presenterades det nya förslaget vid tisdagens utskottssammanträde den 18 maj.

Jag vill gärna säga att detta nya förslag visar på sämre lönsamhet, men det ger samma sysselsättningseffekt, och det kan tas fram snabbt för att det i vissa delar presenterats tidigare. Vi har sagt att vi vill ha kraftproduktionen, vi vill ha sysselsättningen, och därför var vi från socialdemokratiskt håll beredda att kompromissa. Detta kompromissförslag företeddes för alla partigrupper, det vill vi poängtera, men det var endast vänsterpartiet kommunisterna som fann sig föranlåtet att ta förslaget.

Vad innebär då det nya förslaget i stort? Man kan säga att det kort och gott innebär att Autajaure inte dämnes – den damm på 33 meter som skulle uppföras där kommer inte till stånd. Det som man tidigare talade så mycket om i debatten här, nämligen att man skulle överdämma kalvningsland, förekommer inte i det nya förslaget. Man går förbi Autajaure och går direkt på sjön Sitasjaure som endast dämnes en halv meter. Man kan säga att Autajaure kommer att få mindre vattentillgång – det blir en sänkning av vattenståndet med ungefär en meter – men Vattenfall är berett att där uppföra grunddammar så att man håller uppe sjöns vattenstånd precis som i Teusajaure, men naturligtvis blir vattenföringen vattendragen emellan mindre.

Man kan säga att här har skett en radikal omstöpning. De ingrepp i naturen som man nu kan peka på har framför allt i den efterföljande debatten koncentrerat sig kring frågan om vägen genom området. Diskussionen huruvida vägen är värdefull eller inte för samerna skall jag inte ge mig in på; det finns delade meningar bland samerna – en del av dem anser att vägen är bra och andra anser att den är till skada, och jag

tycker att de uppfattningarna tar ut varandra. Men när man så häftigt angriper vägen skulle jag vilja fråga: Betyder det ingenting för herrarna att Gällivare kommun med denna väg vill komma ut till detta område och vill få dit turister? Har inte gruvarbetarna i Gällivare rätt att via en väg komma ut i detta fritidsområde? Jag tror att man också skall fundera på det i detta sammanhang.

Om man faller dagens förslag med hänvisning till miljövårdsskäl skulle jag vilja fråga: Kan vi i fortsättningen över huvud taget bygga någon industri här i landet om man skall ha samma mycket hårda miljövårdskrav som t. o. m. skulle utesluta dagens modifierade förslag? Självklart kan man diskutera att bygga värmekraftverk osv., men sådana ger också miljöskador. Hela vårt industribyggande skulle komma i fara. Vid alla ingrepp i naturen blir det självklart någon miljöförstöring – varje väg, varje byggnadsprojekt innebär en miljöförstöring. Men det verkar ibland i debatten som om den enda miljöförstöring som kan finnas här i samhället är Ritsem. Det finns miljöproblem av oändligt mycket större omfattning än det mycket ringa ingrepp som förslaget om Ritsem innebär. Många människors arbetsmiljö, hela vår industriella miljö inrymmer problem som är av en helt annan svårighetsgrad och mycket farligare för människor. Men dem går man förbi och koncentrerar hela sin energi i miljövårdsdebatten på frågan huruvida man kan bygga en väg genom detta område eller inte. Det är vad det i dag gäller.

Jag vill gärna ta upp några av de argument som har framförts tidigare i dag.

Herr Regnéll har gjort sig mycket besvär med att fråga vetenskapsmän i landet, och det är inget fel i det. Han konstaterar att ekonomen Thorngren säger så och så. Lägg märke till att vad Thorngren talar om är framför allt Kaitumprojektet, som vi är överens om att vi inte skall utföra. Herr Regnéll talade om en skrift av professor Dahmén som heter Sätt pris på miljön. Är det inte just vad som sker i detta sammanhang? Man skulle kunna säga, om man vill vara drastisk, att man kan sätta en prislapp på sjön Autajaure: 30 miljoner kronor kostar det att bevara den. Det är väl att sätta pris på miljön? Sedan kan man diskutera om den är värd 30 miljoner kronor eller inte, och det är det vi gör i dag.

Sedan kommenterade herr Regnéll Ingvar Jungs promemoria. Så långt jag vet är det inte något inlägg från hans sida utan en seminarieuppsats och den får väl då tas för vad den är värd. Jag tänker inte polemisera mot den i sak – det kanske andra kan göra. Mycket i den är måhända bra.

Jag vill konstatera att det onekligen är en tillnyktring i debatten från borgerligt håll. Det finns i alla fall försök att komma fram med andra modeller och att göra vad herr Regnéll förra gången mycket riktigt sade att han inte kunde göra, nämligen ge anvisning på andra sysselsättningar. Det var ett ärligt erkännande; i dag försöker han anvisa sådana sysselsättningar. Jag skall bara kommentera det med att säga att det dock är tydligt att förre partiledaren Yngve Holmberg har ett visst inflytande på moderata samlingspartiet; detta med värmekraftverk är precis vad han talar om i sitt särskilda yttrande.

Sedan sade herr Regnéll någonting om att man hade gjort undersökningar om vad folk är beredda att satsa på att förbättra miljön. Man är

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

beredd att betala mera skatt, avgifter osv. för att få vattenrening och allt sådant. Ja, det tror jag mycket väl, men gå ut och fråga hur mycket man är beredd att satsa för att inte bygga ut Ritsem, men gör det isolerat och ta inte med alla dessa andra, mycket svåra miljöproblem i samhället, som jag hoppas att vi skall kunna lösa gemensamt framöver!

Herr Börjesson i Glömminge talade om arbetstillfällena, och det är utmärkt. Han nämnde framför allt tre åtgärder som skulle vara betydelsefulla. Det var skogsvårdsåtgärder, det var Vägplan 70 och det var Kirunavägen. Kirunavägen är inte färdigprojekterad, och den är avsedd att sysselsättningsmässigt engagera helt andra människor än vad det är fråga om i samband med Ritsem. Skall man placera de människor som skulle ha fått sysselsättning i Ritsem på Kirunavägen så slår man ut andra arbetslösa. Skogsvårdsåtgärderna och Vägplan 70 kommer att behövas alldeles oavsett om man bygger ut Ritsem eller inte.

Jag skall inte mycket mer diskutera sysselsättningen, men jag vill ändå med några ord kommentera vad herr Werner i Tyresö säger. Vänsterpartiet kommunisterna har sett det som angeläget att poängtera, säger han, att Ritsemprojektet är ingen lösning av sysselsättningsproblemen på sikt i Norrbotten. Nej, att det skulle lösa sysselsättningsproblemen för all framtid i Norrbotten tror jag inte att någon här i kammaren vill försöka göra gällande. Men det är ett bidrag till att skapa sysselsättning för 300 människor under fem år medan andra åtgärder växer fram.

Jag är helt ense med herr Werner om att vi allvarligt måste satsa på att lösa sysselsättningsproblemen i Norrlandslänen, i synnerhet i de två tre nordligaste, men om vi skall börja diskutera vem som har lagt fram de bästa skrivelserna och de flesta förslagen ligger nog herr Werner litet illa till. Jag tror inte att vänsterpartiet kommunisterna har kommit med de djärvaste och mest revolutionerande förslagen. Men i sak har herr Werner helt rätt.

Vad som i debatten efter återremissen framför allt förts fram är ett slags moralisk indignation över uppskovet. Själva det förhållandet att man uppsköt beslutet och återremitterade ärendet för att försöka åstadkomma en kompromiss har framställts som någonting nästan omoraliskt eller i vart fall någonting förödande för det parlamentariska systemet i Sverige. Det är väl ändå att ställa argumenten på huvudet. Att försöka komma fram till en kompromiss i en viktig fråga – skall det betraktas som dödsstöten mot parlamentarismen, då vet jag inte hur vi skall lyckas här i landet i fortsättningen.

Jag läste i någon borgerlig tidning att det ansågs närmast hållningslöst av vänsterpartiet kommunisterna att uppträda som partiet gör i dag. Jag skall inte kommentera det annat än genom att säga att en sådan inställning pekar på att det skulle vara moraliskt högvärdigt av vänsterpartiet kommunisterna att rösta med de borgerliga men moraliskt tivelaktigt att rösta med socialdemokraterna. Är den karakteristiken riktig, då tycker jag synd om vänsterpartiet kommunisterna. Allt det här visar väl alldeles tydligt att vad jag förra gången sade om att det hos många finns en vilja att lösa den här frågan enbart politiskt, inte sakligt, mer än någonsin har besannats av agerandet efter återremissen.

Återremissen har följts av en väldig pressdebatt, som på många sätt har

varit förvirrande. I en av borgerlighetens morgontidningar här i Stockholm har en skribent, som tydligen är betydligt mera storvulen än sakkunnig, fått för sig att jag i dag skulle citera lyrik därför att jag förra gången skulle ha reagerat emot att herr Regnéll citerade Utsis dikter. Han menar att nu har jag ju accepterat ett förslag som i långa stycken tar bort de gamla skadeverkningarna. Jag skulle vilja fråga: Om det nu är så att de gamla skadeverkningarna är helt borta – och det är riktigt – varför röstar inte herr Regnéll då tillsammans med utskottets majoritet?

Man jag skall gärna bidra till citatsamlingen, inte med lyrik utan med ett annat citat, som jag tycker kan tillämpas på mycket av den debatt som har förts i borgerlig press i den här frågan efter återremissen, särskilt då den ledarskribent som jag avsåg. Jag citerar några ord av en fransk 1700-talsfilosof, Joubert, som säger: "När man nöjer sig med att förstå till hälften nöjer man sig med att uttrycka sig till hälften och då har man lätt för att skriva." Jag tror att det kan få stå som en karakteristik av många överord i den här debatten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande herr Svanberg säger att det är nog bra med Kirunavägen och det är nog bra med Vägplan 1970–1985, men det är andra som skall ha de arbetena. Jag kan inte förstå att några speciella arbeten och sysselsättningar där skulle vara öronmärkta på något sätt. Det förekommer väl i allmänhet inte att man så långt i förväg avskiljer vissa jobb åt vissa kategorier arbetare, och jag tror inte heller att det blir så.

Herr Svanberg säger att gruvarbetarna vill komma upp till det här området på den nya vägen. Jag berörde för min del inte frågan om vägen, men det är ju inte bara gruvarbetarna utan alla människor i vårt land som kommer hit upp som har tillgång till detta område.

I stort sett var väl herr Svanbergs anförande bra. Men han säger att de borgerliga har tillnykrat. På vilket avsnitt i debatten skulle vi på något sätt ha ändrat oss? Jag tycker att debatten från vår sida bedrivs efter samma linjer som tidigare. Vi har sagt att det har skett förbättringar med det nya förslaget, men inte tillräckligt, men vi har inte ändrat vår grundsyn på frågan.

Så vill jag göra en kommentar till herr Holmbergs anförande. Han säger att vattenkraftepoken är över. Det reducerar ju med ett enda penndrag hela betydelsen av att man strider så hårt för att få detta projekt genom.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande talade om de 30 miljonerna som han menade vara en insats som man gör till fromma för naturvården. Kanske det ändå är litet underligt att resonera på det sättet att vi nu betalar 30 miljoner för någonting. Hur skulle det se ut om vi sade att genom att avstå från att avyttra en hel del av våra nationella klenoder – låt oss säga fynd från bronsåldern som utan tvivel skulle kunna säljas på den internationella marknaden för mycket höga priser, medeltida

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

träskulpturer i kyrkorna, svenska konstnärers verk i museer och så vidare -- har vi i själva verket givit anslag till kulturvården på så och så stora belopp? Jag tycker att det resonemanget knappast kan drivas.

Sedan kommenterade herr Svanberg också professor Jungs förslag genom att säga att det var ett seminariearbete och därför fick tas för vad det var. Om det är så, ligger det väl inget negativt i detta. Det betyder att arbetet inte har tillkommit under den tidsnöd som vi arbetar med här i riksdagen i så många sammanhang. Det innebär också att det är ett lagarbete som många har tagit del i och har ansvar för, och det har utförts under ledning av kompetent lärarpersonal. Jag tror inte att man på det viset skall avvisa alternativa förslag som kan ha sitt värde i denna debatt.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande hade på en punkt i sitt inlägg blivit behäftad med minnesfel, när han påstod att jag hade sagt att vi i utskottet redan första dagen fick material till vårt förfogande angående det nya projektet. Jag sade att materialet var tämligen knapert -- vi fick nämligen en karta oss förelagd med en annan inritning av tunnelbygget.

Sedan säger utskottets ordförande: Skall inte Gällivare kommun och skall inte gruvarbetarna ha rätt att få en väg, så att de kan ta sig in i det här området? Då kan man fråga: Skall inte samerna ha rätt att få behålla det här området i örört skick?

Jag har tidigare relaterat vissa delar av den skrivelse som Sörkaitums lappby har sänt till näringsutskottet och där man säger:

”Den tilltänkta vägen mellan Ritsem och Sitasjaure går också genom livsviktiga kalvnings- och renbetesland. Vattenfall har inte gjort klart för de beslutande myndigheterna var man tänker lägga de oerhörda stenmassor som frigörs vid tunnelbygget. -- -- Det planerade s. k. mellanpåslaget vid tunnelbygget ligger i Autajaureområdet och kommer mitt i lappbyns kalvnings- och kalvmärkningsområde, som därigenom går helt förlorade.”

Det är klart att det är dessa skäl som har varit avgörande för oss när vi har reserverat oss dels mot förslaget, dels mot den planerade vägbyggnaden.

Herr Svanberg säger: Ni talar ju ingenting om arbetsmiljö -- ni talar bara om naturvårdsmiljö, och arbetsmiljön är ju en betydligt större och viktigare fråga att diskutera. Men i nästa mening säger herr Svanberg: Blanda inte in andra miljöfrågor än dem som vi talar om! Ja, vad skall vi hålla oss till, herr Svanberg? Skall vi diskutera naturvårdsmiljö eller skall vi diskutera arbetsmiljö? Det är nog riktigt som herr Svanberg sist sade, att vi skall hålla isär de här begreppen, även om de i viss mån kan sammanfalla.

Och jag tycker inte att vi från oppositionens sida har varit så förfärade över remissförfarandet. Men vad vi tycker är att det skulle ha givits möjligheter att i ett tidigare skede få diskutera detta med helt andra utgångspunkter än vad som nu har skett.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Börjesson i Glömminge anser att jag har sagt att

arbetena på Kirunavägen var öronmärkta för några vissa. Nej, självklart inte för enskilda personer, men det är inom detta område en så stor mängd arbetslösa som bör komma i fråga för arbetet med vägen, att det inte finns någon plats för att flytta dit människor som skulle kunna få sysselsättning vid Ritsembygget. Det är helt enkelt så, att finns det i en kommun där ett bygge skall genomföras en väldig mängd arbetslösa, bör väl de i första hand komma i fråga för det arbetet. Man kan inte gradera arbetslöshet på annat sätt.

När jag har sagt att det gäller för gruvarbetarna att kunna komma ut i detta område, så talar jag om Gällivare kommun – en stor del av Gällivareborna är gruvarbetare. Men naturligtvis gäller det alla medborgare i Gällivare och naturligtvis turister från annat håll också.

Herr Börjesson i Glömminge är ledsn för att jag talat om tillnyktring. Ja, jag skall inte vara påstridig – anser herr Börjesson att han inte nyktrat till, så gärna för mig. Jag kan ta tillbaka yttrandet för hans del. Jag anförde det beträffande förslaget om några värmekraftverk som visade att herr Regnéll verkligen på allvar tog upp frågan om vad man skulle ha i stället, och det tycker jag var värdefullt.

Herr Regnéll säger att dessa 30 miljoner i Autajaure kan man inte göra gällande att vi skulle ha sparat. Nej, naturligtvis inte. Men det första förslaget var det bättre, och när man nu inte godkänner det har man tagit på sig kostnader för 30 miljoner till. Det är obestridligen så.

Jag har inte sagt att seminariearbetet inte är värdefullt. Men det är inget inlägg från professorn just i den här frågan, utan man får ta det som ett förslag som man kan se på.

Så, herr Andersson i Örebro, några ord om huruvida vi fick upp ärendet i utskottet dagen efter återremissen. Det är dock så att vi behandlade saken på tisdagen sju dagar senare, och vi fick karta och alltsammans då.

Herr Andersson frågar: Skall inte samerna ha rätt att behålla detta område? Skall man bara tala om Gällivare kommuns övriga invånare? Självklart skall samerna ha samma rätt som alla andra människor. Men skall den överväldigande majoriteten av befolkningen i Gällivare kommun inte ha några rättigheter i detta sammanhang? Nej, man skall naturligtvis ta all tillbörlig hänsyn till samernas intressen och det tycker jag också att detta förslag gör – men man kan inte enbart väga de intressena. Det finns här andra människor inblandade som har minst lika stor rätt att få sina intressen tillgodosedda.

Sedan har det påståtts att jag har sagt dels att oppositionen inte talar om arbetsmiljön, dels att man inte skall blanda in andra miljöobjekt. Men det enda jag sade var att man inte skall blanda in Kaitum i denna fråga. Däremot har jag aldrig hört herr Andersson i Örebro tala om annat slags miljö. Och Kaitum är ingen annan miljö. Jag har inte hört herr Andersson tala om arbetsmiljö i dessa sammanhang. Jag har ingenting emot att vi diskuterar den saken, även om det här gäller frågan om Ritsem.

Herr WERNER i Tyresö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte tvista med herr Svanberg om vilken eller vilka som har presenterat de bästa skrivelserna. Upphovsrätten är inte det

viktigaste för oss. Huvudfrågan är i stället att vi nu kanske gemensamt kan slåss för att lägga fram sysselsättningskapande åtgärder av långt större format och på litet längre sikt än vad vi har diskuterat här i dag. Jag tror nämligen inte, herr Svanberg, att sådana åtgärder växer fram utan vidare. Men efter denna debatt bör det finnas rätt mycken energi över för att gemensamt motverka den nuvarande utflyttningspolitiken i fråga om Norrlandslänen och förmå regeringen att lägga om kursen när det gäller regionpolitiken för Norrland.

Till sist vill jag bara säga att om resultatet av hela Ritsemdebatten blir att det intresse som från olika håll har demonstrerats för sysselsättningsfrågorna i Norrlandslänen håller i sig, så har hela denna debatt varit mycket positiv.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara kort och gott instämma i herr Werners i Tyresö förhoppning att det efter denna debatt skall finnas energi kvar för de återstående sysselsättningsfrågorna. Vad man möjligen kan vara rädd för är att den väldiga energi som från vissa håll har slösats på denna debatt skulle ha gjort att all ork är slut när debatten är över. Jag hoppas att herr Werner har rätt, och jag noterar med stor tillfredsställelse att vi kan gemensamt verka för bättre förhållanden i Norrland.

Jag anser emellertid att de som har gjort någonting väsentligt för att komma till rätta med arbetslöshetsproblemen i Norrbotten ändå är det socialdemokratiska partiet och regeringen. Man skall inte måla hin på väggen för att få piska honom.

Herr WERNER i Tyresö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till herr Svanberg att socialdemokratin har haft regeringsmakten i 40 år men inte förvaltat den makten bättre än att man tvingats lägga fram nödlösningar på kort sikt. Man har inte presenterat några förslag för att lösa de stora sysselsättningsfrågorna för Norrlandslänen.

Herr GUSTAFSSON i Byske (c):

Herr talman! Jag hyser samma uppfattning som herr Svanberg och kommer därför inte att tära på den energi som går åt för denna debatt – och som har pågått under mycket lång tid. *Med hänvisning till vad jag anförde under förstakammardebatten den 10 december i fjol vill jag för andra gången under denna session säga att jag vid voteringen kommer att rösta för utskottsmajoritetens förslag. Fortfarande* har nämligen, som jag ser det, *sysselsättningsaspekten den största tyngden.*

Herr industriministern WICKMAN:

Herr talman! Det är ju en välgörande disciplin som deltagarna i denna diskussion ålägger sig, och jag skall följa exemplet och bara ta upp vissa konkreta frågor som förekommit i debatten.

Först vill jag upprepa vad utskottets ordförande framhöll, nämligen att det förslag som vi lade fram i statsverkspropositionen enligt regeringens bedömning självfallet fortfarande är det bästa. Nu har man

sagt att det var egendomligt att vi lade fram det förslaget, eftersom vi i januari 1971 onekligen väl kände mandatfördelningen i kammaren. Jag vill hävda att det inte alls var någon orimlig spekulation vi gjorde, när vi lade fram förslaget. Vid riksdagens behandling hösten 1970 av intrånget i Stora Sjöfallets nationalpark förekom sådana uttalanden från centerpartiets sida, att det var utomordentligt rimligt att anta att det skulle vara möjligt att nå en ganska bred anslutning kring en utbyggnad av Ritsems kraftstation. Denna förväntan, menar jag bestämt, bekräftades av vad som sades i den motion som centerpartiet väckte med anledning av förslaget i statsverkspropositionen. I den motionen heter det: "Liksom vid riksdagsbehandlingen hösten 1970 anser vi nu att det är oriktigt att ta ställning till Ritsemprojektet innan en sådan plan" (nämligen för den fortsatta vattenkraftsutbyggnaden) "presenterats. I avvaktan på en sådan plan bör anslag för byggande av Ritsems kraftstation — — inte beviljas."

I verkligheten har en sådan plan — och det har utskottet klarare uppmärksammat i det betänkande vi i dag behandlar än det hade i sitt föregående betänkande — presenterats i årets statsverksproposition, och den behövde därför inte särskilt efterlysas i den motion som väcktes med anledning av propositionen. Då centerpartiet hade denna inställning — som inte alls innebar det kategoriska avvisande till varje pris av utbyggandet av Ritsem som den politiska utvecklingen sedermera har lett centerpartiet till — var framläggandet av vårt ursprungliga förslag också med hänsyn till den nuvarande mandatfördelningen i kammaren en mycket rimlig åtgärd från regeringens sida. Att det sedan inte gick att nå en kompromiss tidigare i denna fråga beror som bekant på omständigheter som icke har med Ritsemfrågan att göra.

I polemik mot vad jag anförde vid den första Ritsemdebatten den 12 maj, då jag varnade för effekterna på vår kraftbalans av ett avslag på förslaget att bygga ut Ritsem, säger nu herr Regnéll att denna varning för att vara befogad tyder på en mycket dålig planering av vattenfallsverket; han hävdar att det tillskott Ritsem kan ge tillmättes en orimlig och oproportionerlig vikt i mitt anförande. Jag vill därför erinra om vad jag sade. Jag sade inte att det skulle bli en katastrof för vår kraftförsörjning men att man med ett nej tog påtagliga och allvarliga risker.

Nu kommer man tillbaka till detta i dagens debatt. Man ställer energiproduktionen i Ritsem i relation till den totala energiproduktionen i landet. De som framför argument av denna typ måste veta att det är ett utomordentligt demagogiskt sätt att resonera. Det har otaliga gånger sagts att det inte är detta som är den intressanta frågan, men ändå upprepas det ständigt, inte minst i pressen; jag har, jag vet inte hur många pressklipp om det. Det är Ritsems effekttillskott som ur kraftbalanssynpunkt är det intressanta. Och 300 megawatt är inte något obetydligt effekttillskott, herr Regnéll. Det är inte mindre än 6,5 procent av den beräknade tillgängliga effektreserven, och den effektreserv vi för närvarande har i vårt kraftsystem är sannerligen inte för hög — den ligger under det man bör eftersträva.

Det är bl. a. från den utgångspunkten som jag är glad över att det modifierade förslaget har vunnit en tillräckligt bred anslutning här i

riksdagen för att vi inom kort skall kunna fatta ett positivt beslut, ett beslut som omedelbart kommer att leda till att vägbyggandet sätts i gång. Det kommer också att medföra att vattenfallsverket lika omedelbart tar tillbaka sin ansökan hos vattendomstolen om tillåtlighetsprövning av Kaitumöverledningen.

Sedan säger herr Regnéll att det finns ett godtagbart alternativ. Det är det nya som kommit in i dagens debatt, ehuru det läckte ut genom en något okritisk och oproportionerlig publicitet i massmedia i går. Visst är det värdefullt att vi för in alternativ i vår diskussion. Men jag vill, herr Regnéll, bestämt bestrida att detta alternativ, såsom det utarbetats av professor Jungs adepter på KTII, skulle vara ett godtagbart alternativ till Ritsem. Jag skall ange vissa skäl för den uppfattningen.

Det första skälet är tidsaspekten. Det är orimligt att tänka sig att dessa fyra små kraftstationer skulle planeringsmässigt kunna föras fram till produktion lika snabbt som Ritsem.

Vidare är kostnadskalkylen ofullständig – för att använda ett mildt uttryck – och den är på flera punkter ofullständig i en viss riktning; den har m. a. o. en klar bias. Kostnaderna för stationerna är nämligen satta sensationellt lågt. Jag vet inte på vilka grunder man bygger dessa kalkyler, och jag vet inte om herr Regnéll kan upplysa mig om det. Han har uppgett att kostnaden skulle vara 625–675 kronor per kW. Den sannolika kostnaden ligger 30–40 procent högre. Den ligger så mycket högre också vid stationen i Uppsala, trots att den är mycket större. Man anger också – och det är det som gör mig litet misstänksam – i det här alternativet vad kraften kostar för förbrukning i Norrland, medan man när det gäller Ritsem anger vad kraften kostar i Mellansverige. Det betyder att man belastar Ritsem med överföringskostnader, medan man befriar den konkurrerande kraftproduktionen från dessa kostnader. Jämförelsen haltar således betänkligt.

Dessutom är naturligtvis hela frågan om kulvertdragningen, som är ett stort och tidsödande inslag i det nya alternativet, icke alls utredd. Den påverkar både den tid, inom vilken man kan få sådana här stationer klara, och naturligtvis även kostnaden.

Slutligen och inte minst viktigt: effekttillskottet är 110 MW mindre än i Ritsem, och som jag tidigare sade är effekttillskottet det ur kraftsynpunkt värdefulla med Ritsem.

Herr Regnéll är ju skånebo och känner förmodligen till att det i Lund visserligen kommer till stånd ett fjärrvärmeverk men att miljömyndigheterna, på grund av den miljöskada som skulle förorsakas, inte gett tillstånd till ett kraftproducerande verk. I herr Regnélls alternativ var det ju just fråga om att kombinera fjärrvärme med kraft. Det är den ena poängen med Lundaexemplet. En annan poäng är att detta uppskov – eller kanske definitiva avslag – tagits med utomordentligt stort jämnmod av Sydkraft, därför att denna kraftproduktion inte framstår som lönsam eller attraktiv.

Jag tror därför inte att denna debatt i verkligheten tillförs något seriöst alternativ när herr Regnéll på detta sätt för fram fyra små kraftvärmeverk som en ersättning för Ritsem, även om det i och för sig – jag håller med herr Svanberg om det – är en fördel att vi ändå får en

diskussion i alternativets form. Det är vad jag tycker har saknats när oppositionen diskuterat Ritsem.

Det finns också skäl att understryka att det beslut som vi nu kommer att fatta innebär att riksdagen godkänner en långsiktig plan för den fortsatta vattenkraftutbyggnaden. Såvitt jag vet har det inte alls uppmärksammats i debatten att det faktiskt är först i dag som riksdagen godkänner regeringens beslut att icke bygga ut Vindelälven – ur den synpunkten kan den här dagen vara historisk i mer än en bemärkelse.

Den sammanfattande plan, som redovisas i statsverkspropositionen, är med den modifikation som det definitiva ställningstagandet till Kaitumöverledningen innebär godkänd av utskottet. Om jag läst utskottsbetänkandet rätt är den punkten gemensam för både majoritet och reserver. Ett bifall till utskottets hemställan innebär alltså att riksdagen fattar ett beslut av räckvidd som 1962 års beslut om "freden i Sarck". Eftersom det är nära tio år sedan kan vi göra en jämförelse och ställa frågan: Kommer samma sak att hända med den plan som nu är redovisad och godkänd av riksdagen som hände med den plan som godtogs för tio år sedan? Det är väl omöjligt att vara säker på hur opinion och bedömningar kommer att se ut om 5–10 år.

Jag vill inte utesluta att utvecklingen blir sådan att krav på förändringar i planen kan komma att framställas av senare riksdagar. Jag skulle, herr talman, vilja göra den personliga gissningen att blir det förändringar i den plan som nu föreligger, tror jag faktiskt att sannolikheten är störst för att de ändringsförslagen kommer att gå, inte mot en minskad vattenkraftutbyggnad i förhållande till planen utan snarare mot en ökad.

Jag måste nämligen tillstå att den pågående debatten om vår vattenkraftutbyggnad har på mig och även på andra – jag skall inte säga på internationell opinion, för så märkvärdiga är vi inte att denna fråga uppmärksammas så mycket utomlands, men i varje fall i alla diskussioner jag har haft med utländska kolleger – onekligen gjort ett något förbryllande intryck. Den är förbryllande helt enkelt därför att de stora miljöproblem som upplevs ute i världen när det gäller energiförsörjningen är knutna till oljekraften och atomkraften, medan däremot vattenkraften, som jag många gånger tidigare har framhållit från denna talarstol, överallt betraktas såsom den i särklass miljövänligaste energiformen.

Det som jag avslutningsvis beklagar är egentligen att oppositionen har varit så låst i fråga om Ritsemutbyggnaden att den inte har velat diskutera den såsom ett allvarligt och långsiktigt problem i vår energiförsörjning. Det är faktiskt bara herr Yngve Holmberg som explicit har tagit upp detta problem. Vi står ofrånkomligt inför kravet att försörja framför allt vår industriapparat med en billig och driftsäker energi. Jag betraktar energipolitiken som en av industripolitikens allra viktigaste delar. Vi skall inte inbilla oss att vi kan tillgodose den framtida energiförsörjningen utan någon form av miljöintrång. Det är en självklar uppgift att miljöintrånget skall minimeras, men vi skall inte försöka exploatera något önsketänkande. Jag tycker att oppositionen i alltför hög grad hävdar att man kan lösa problemen utan miljöintrång.

Jag skall, herr talman, nu inte längre ta kammarens tid i anspråk. Låt

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

mig bara säga några ord om de framtida debatter som vi kommer att ha och som vi måste ha om vår energipolitik. Energiförsörjningen utgör som sagt en av de grundläggande betingelserna för vår industriella utveckling och vi lever i ett samhälle där kravet på vår industris konkurrenskraft är sådant att försörjningen med en billig och driftsäker energi är ett nödvändigt villkor – inte det enda men ett av de viktigare. Och vår industris konkurrenskraft brukar just de tala vackert för som nu slåss så hårt mot Ritsem. Också landets medborgare ställer som bekant just i dessa dagar rätt stora anspråk på vår industris lönebetalningsförmåga. Jag vill mot denna bakgrund uttrycka den förhoppningen att i dessa framtida debatter skall de synpunkter som herr Holmberg har givit uttryck för här alldeles nyligen och som var framåtsyftande och medvetna om problemens komplexitet, prägla den borgerliga oppositionen i något högre grad än som varit fallet i Ritsemdebatten.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Wickman talade om det kort som jag så snabbt slängde in i debatten. "Slänga in" låter slarvigt och nonchalant, men om det nu har blivit så snabba turer i denna debatt, är väl detta snarast någonting som beror på regeringens agerande.

Om regeringen på ett tidigt stadium hade låtit riksdagen välja mellan olika alternativ och alltså haft med i bilden även det som i dag diskuteras, hade vi inte behövt rikta förebråelser mot varandra för slarv på det sätt som nu herr Wickman vill antyda att jag gjort mig skyldig till genom att "slänga in" nya synpunkter. Vad beträffar det slarvet tycker jag att den upplysning vi tidigare fått i debatten om att till grund för professor Jungs bedömning skulle ligga, inte bara vad han kunnat åstadkomma nu på fjorton dagar utan också en tidigare seminarieuppsats, rycker undan en del av grunden för anmärkningen, och det måste innebära att förslaget är väl genomarbetat. Den som "slängde in" någonting var faktiskt regeringen, för två veckor sedan. Man visste att detta kort – det modifierade förslaget – fanns, men man visste inte att regeringen hade det i rockärmen, beredd att slänga fram det.

Så var herr Wickman litet skeptisk över huvud taget till de lokala kraftverken för fjärrvärme. Jag vill påstå, och jag understryker det på nytt, att jag faktiskt har läst och lärt mig rätt mycket om detta. Jag har här Ängpanneföreningens verksamhetsberättelse för 1970, där det talas om att för större tätorter kan underlaget vara tillräckligt för egen produktion av elkraft, och man skriver att man för olika orter under året har slutfört teknisk-ekonomiska utredningar – det är fråga om Borlänge, Falun, Gävle, Kalmar och Mora – och för Växjö och Gävle har utförts ett flertal kompletterande utredningar av olika slag. Att kommunalfolk runtom i landet, som ofta besitter ganska god teknisk kunskap, finner det riktigt att låta entreprenörer utreda sådana saker och att Ängpanneföreningen i sin verksamhetsberättelse speciellt pekar på detta ger väl besked om att det inte är så helt ointressant.

Herr industriministern WICKMAN:

Herr talman! Nej, naturligtvis inte, herr Regnéll; fjärrvärmeverk är

absolut inte ointressanta. Det har jag aldrig påstått.

Jag har däremot kritiserat utredningen, och herr Regnéll åberopar icke något annat argument till den s. k. utredningens försvar än att arbetet har pågått under ett visst antal veckor eller månader. Det tycker jag är rätt avslöjande.

Kombinationen fjärrvärmeverk-kraftproduktion bör enligt kraftföretagens nuvarande normer ha en effekt på ungefär 150 megawatt. Jag vet inte om herr Regnéll verkligen står bakom det här förslaget eller inte; professor Jung står inte bakom det material som här är framlagt för diskussion, och därför är det hela litet flytande. De nya kraftverken är mycket små – två av dem är på 60 megawatt och två är på 35 megawatt, vilket ger en dålig ekonomi. Dessutom blir den sammanlagda effekten för liten – i Ritsemstationen är den 110 megawatt större. Vad tidsplaneringen beträffar måste man verkligen vara en utomordentligt stor optimist för att ett ögonblick inbilla sig att det skulle vara möjligt att få de här fyra kraftverken klara lika snabbt som en utbyggnad av Ritsem.

Överraskningar och nya förslag talade herr Regnéll om. Jag har sagt att vi naturligtvis framför allt har slagits för det förslag som vi har bedömt vara det bästa. Det var när detta förslag, av skäl som det i och för sig kunde vara fängslande att analysera, föll som det visade sig att det i alla fall fanns vissa förhoppningar om att vi på ett något mera öppet och realistiskt sätt skulle kunna diskutera de här frågorna. Därför lades det nuvarande förslaget fram – eller rättare sagt återaktualiserades, eftersom det inte var något nytt förslag. Det behövde inte improviseras någon utredning, utan hela materialet fanns redan färdigt.

Vilken hade effekten blivit, herr Regnéll, om det modifierade förslaget förts fram till debatt tidigare? Hur menar herr Regnéll att vi skall bedöma Ert partis och centerpartiets och folkpartiets uppträdande? Det är ju inte så att ni har intagit den ståndpunkten, att det modifierade förslaget är så intressant att vi skulle behöva litet mera tid på oss för att pröva det; nej, ni förkastar det rätt ut. Ni säger att det i grunden, och djupare sett, inte alls är bättre än det förslag som ni tidigare har förkastat. Det visar ju den fastlåsning ni har och att det dess värre inte skulle ha lett till en bredare samling här i kammaren, om detta förslag framförts tidigare.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! I andra sammanhang är valmöjlighet ett honnörsord. Jag tycker att det vore skäl att också här i kammaren eftersträva valmöjlighet när riksdagen har att ta ställning till regeringsförslag. Talar man om ett huvudalternativ bör man också ha ett annat projekt. Alternativ innebär i och för sig att man har något att välja mellan. Då bör man också presentera valmöjligheterna för riksdagens fria val.

Det skulle inte ha tjänat någonting till, säger herr Wickman. Det är bra besynnerligt att i så fall först lägga fram bara ett förslag som är mycket långtgående och som man faktiskt kunde bedöma icke skulle accepteras av riksdagen.

Herr Wickman menar att det fortfarande är ointressant att tala om några alternativ. Ja, det är ointressant för herr Wickman, därför att han

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

driver katastrofteorin, att detta obetydliga tillskott från Ritsem i slutet på 1976 är så absolut nödvändigt och att ingenting skulle hinna åtgärdas dessförinnan. Jag känner mig inte så övertygad av den där katastrofteorin, som för övrigt spetsas till av herr Wickman på ett sätt som inte har täckning i verkligheten, nämligen att ett nej nu skulle vara ett första led i en rad av nej, som effektivt skulle sabotera hela energiförsörjningen. Sådana ogrundade påståenden kom någon talare med redan den 12 maj, och i dag tycker jag mig ha lyssnat ut någonting av detsamma i vad herr Wickman har sagt.

Herr HELÉN (fp):

Herr talman! Industriministern började med att lova att disciplinera sig själv. Det hade väl då varit naturligt att vänta att han skulle begränsa sitt inlägg till de kontroversiella frågorna om Ritsem och Kaitum, som ändå har sysselsatt kammarens och utskottets ledamöter så intensivt de gångna veckorna. Men i stället tar han från ett ärende som gäller ett tillskott 1976 av en trettiondel av den energi som kan utvinnas i ett kärnkraftverk av Ringhals' storlek nu upp en principiell debatt om hela energiförsörjningen i vårt land.

Vi skall gärna föra den debatten, om regeringen vill bidra med ett underlag, som verkligen ger oss alla de tekniska förutsättningarna för att bedöma de olika plus- och minusposter som kärnkraften, värmekraften och vattenkraften var för sig rymmer, ordentliga fakta om rökavskiljning och svavelhalt och inte minst den fysiska rikspan som vi sedan åratal har begärt och som är en av förutsättningarna för att denna stora debatt med framgång skall kunna föras här i kammaren.

Däremot var det direkt avslöjande att industriministern nu så hårt framhärdar i tanken att det förra Ritsemförslaget, som icke skulle ha kunnat vinna majoritet här i kammaren, alltså är det bästa förslaget, detta efter det att man har påvisat alla de miljöskador som det förslaget skulle föra med sig. Industriministern kommer också med avslöjandet att det här var en spekulativ centerpartiets förhandlingsvilja, som har grusats, sade han, första gången "av omständigheter som inte har med Ritsem att göra" och andra gången av "omständigheter, som det skulle vara fängslande att närmare analysera". Kom fram med det här! Vad är det för hemligheter som döljer sig i regeringens bedömning av centerpartiets inställning i den här frågan?

Jag skall inte stanna alltför länge vid industriministerns inlägg. Det var karakteristiskt att när han diskuterade det här hypotetiska tredje alternativet, grundade han sin bedömning huvudsakligen på vad han sade var ofullständiga kalkyler. Ja, herr Wickman har ju från sin företagssektor en verkligt rik och bred erfarenhet av ofullständiga kalkyler, och jag skall inte försöka tävla med honom i deras användning. Skillnaden är ju annars att han brukar använda ofullständiga kalkyler som grundval för beslut, i dag tar han dem som grundval för att avråda från beslut.

Det viktiga, herr talman, är att vi i dag kommer till slutpunkten av den debatt om Ritsem och Kaitum som blir ett av de bestående minnena från vårriksdagen 1971. Det var då som alla som inte redan visste det kunde konstatera regeringens i det här sammanhanget halvdana intresse för

miljövården. Det var då regeringen svek i en fråga som av stora grupper människor uppfattats som ett prov på politikernas vilja och förmåga att rädda och bevara natur och miljö.

Folkpartiet har byggt sin bedömning i dessa frågor på allsidiga sakskäl, och vi har haft tillfälle att redovisa dem i många sammanhang. Vi gjorde det då vi för snart ett och ett halvt år sedan framförde kritiken mot den planerade Kaitumutbyggnaden, och vi gjorde det när vi för ett år sedan i riksdagsgruppen tog ställning mot Kaitumförslaget och i samband därmed mot Ritsemutbyggnaden. Att andra partier sedan, i vissa fall bara tidvis, har kommit på samma linje är vi glada över. Vi hade varit gladare om ständaktigheten hade varit större. Man kan nu konstatera att en folkpartimotion om nej till Kaitum har tillstyrkts av ett enhälligt utskott. Det betyder att värdefulla naturområden sparas.

I motsats till dem som menar att det förra förslaget om Ritsem var det bästa vill jag klart säga ut, att utskottets modifierade förslag till reglering av Sitasjaure är något mindre dåligt än det ursprungliga förslaget. Några av de skador som skulle ha blivit följden vid ett genomförande av de ursprungliga planerna kommer nu sannolikt att kunna undvikas. Det är en framgång för de naturvårdsintressen som vi har värnat om.

Att vi inte har kunnat acceptera det modifierade förslaget eller exaktare det gamla förslag som Vattenfall tidigare avfärdade, det beror verkligen inte på något taktiskt spel, inte på något kategoriskt nejsägeri. Det beror på att vi har kommit fram till att de skador som genom det nya förslaget åsamkas natur och rennäring blir alltför stora.

Hela diskussionen sedan regeringen kastade fram sitt kompromissförslag har såvitt jag kan förstå utgått från oriktiga premisser och förts på ett ganska ologiskt sätt. Man har jämfört det modifierade förslaget med det ursprungliga och glatt konstaterat att det modifierade var mindre förödande, ja, t. o. m. skonsamt, men bara i relation till detta ursprungliga oacceptabla förslag. Det verkar som om några har trott att Sitasjaure och Ritsem rent av skulle bli vackrare genom att man fick reglera, bygga dammar och kraftstationer. Den enda rimliga metoden vid bedömningen av ett företags tillåtlighet är ju att se vilka skador som faktiskt uppstår vid förändringen från orört land till exploaterad natur, inte att jämföra en viss exploatering med en annan.

Jag måste kort redovisa nackdelarna med att genomföra det modifierade Ritsemprojektet. Sjön Sitasjaure kommer att påverkas betydligt mer än den halva meters sänkning som herr Svanberg talar om. Lågvattenståndet kommer att pendla mellan 603 och 613 meter över havet, och en sådan pendling är ganska förödande för fauna och flora. Det innebär stora förändringar i själva strandregionen. Glaciära jokkdeltan förstörs, strandlaguner och grunda vikar med ett rikt fågelliv kommer att torka ut. Yngelplatser torrläggas, fisket skadas, näringskedjorna förändras. Sjön Autajaure sänks genom att tillflödet från Sitasjaure stängs av. Skadorna blir i stort sett liknande dem i Sitasjaure. De utsökt vackra stränderna och slutningarna kring sjön skadas genom vägbyggen, grustag och upplag av sten. I Teusadalen kommer vattentillförseln att minska högst avsevärt och uppgå till mindre än 20 procent av normal vattenföring. Deltaland kommer att torkas ut, näringsproduktionen kommer att minska väsent-

ligt. Ingreppet kommer genom de biologiska lagar som råder att få konsekvenser för allt liv utefter den dalgången. Sjön Satisjaure kommer att stängas av från ett av sina viktigaste tillflöden. Magasinet blir överdimensionerat och kommer att ligga där och vänta på vatten från Kaitumsjöarna. Det var ett hotfullt besked som industriministern gav att det för framtiden främst blir fråga om en ökning av utbyggnaden av nya vattenkraftstationer. Betyder det att vi inte ens kan lita på utskottets enhälliga skrivning att Kaitum för all framtid är skyddat, ja, då lär det inte heller hjälpa med en administrativ åtgärd som en fridlysning. Här är det ju fråga om vad de människor verkligen vill som i framtiden kommer att bestämma. Jag hade hoppats att vi inte skulle behöva ta upp någon ny debatt om Kaitum efter de medgivanden som gjorts från regeringspartiet.

Sammanlagt innebär dessa argument som jag har åberopat att ingreppet kommer att allvarligt skada ett sammanhängande vattensystem på 8–9 mils längd, ett system som ännu är orört i en region där utbyggnaderna kring Suorva redan har ödelagt stora områden och där Kebnekaiseområdet i norr blivit turistiskt exploaterat. Sjaunja fågel-skyddsområde, där vattensystemet är beläget, måste få förbli orört.

Härtill kommer sedan effekterna av själva vägbyggnaden. Vattenfall deklarerade från början att transporter skulle kunna ske på sjön Akkajaure och med traktor på en enkel led upp till Autajaure. Nu kommer alltså förslaget att bygga väg inte bara efter Akkajaure utan också på nordsidan av Sitasjaure till norska gränsen. Skadeverkningar genom buller, avgaser och mänsklig närvaro i stor skala i ett område som just genom sin orördhet har sitt värde, det är någonting som inte bara begränsas till själva byggnadstiden utan blir ett bestående ingrepp. Det är vägar som enligt vår mening inte bör byggas. För den händelse kraftverket blir verklighet bör transporter ske på det sätt som Vattenfall ursprungligen angav.

För samernas del blir skadeverkningarna högst väsentliga. Vägar och maskiner, senare bilar och snöskotrar i kalvnings- och trivselland är inte bara förfulande för landskapet utan de är i vissa situationer livsfarliga för renarna. Sven G. Andersson har redan mer i detalj redogjort för detta. Jag vill bara citera det brev som Sörkaitums sameby sände den 24 maj, där man säger: "Sörkaitums lappby motsätter sig bestämt också det modifierade förslaget till Ritsems utbyggnad och anser att det utgör ett allvarligt hot mot dess näringsfång renskötsel, jakt och fiske."

Det är väl ändå rätt rimligt att säga sig att Sörkaitums samer vet vad det vill säga med vattenregleringar av denna typ. Sörkaitums samer bör få fortsätta med sin näring. Ett genomförande av projektet skulle skapa sysselsättningsproblem av annat slag än anläggningsarbetarnas i sig så oerhört väsentliga sysselsättning.

Herr Regnéll har redan behandlat lönsamhetsaspekterna på Ritsems kraftstation. Jag vill bara till det lägga att lönsamheten även med de rääste företagsekonomiska bedömningar är mycket tveksam. Det var ju inte länge sedan Vattenfall kasserade detta förslag med hänvisning till att det efter då gällande normer inte var lönsamt. De förskjutningar som har skett sedan dess på andra områden av kraftförsörjningen vet vi ju inte hur varaktiga de kommer att bli.

Onsdagen den  
2 juni 1971

---

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

Herr Börjesson i Glömnunge har tagit upp de sysselsättningsproblem som allmer förts fram som skäl för en utbyggnad. Men vi är väl alla på det klara med – och på den punkten tycker jag att även herr Svanberg kunde göra ett medgivande – att det i båda fallen, vid en utbyggnad av Ritsem eller vid alternativa förslag som de som nämnts av reservanterna, blir fråga om insatser på marginalen. Ritsemprojektet skulle ha gett sysselsättning åt 300 man under fem år. Det är temporärt. Det är en sysselsättning långt ifrån nästan alla de anställdas bostadsorter. Den är visserligen i sig värdefull, men om man anser det argumentet tillräckligt så kunde man gå in i praktiskt taget varje nationalpark, gå in i våra finaste och mest ömtåliga miljöområden närhelst man kan åberopa akut arbetslöshet. Av det framstår väl i klar relief hur oklokt och lättsinnigt det alltid är att se enbart till den sysselsättning som ett visst kraftverk eller en viss industri kan ge, såvida det inte är fråga om varaktiga effekter.

Reservanterna har ändå under den korta tid som stått till buds sökt göra det bästa möjliga för att visa på alternativ sysselsättning. Tidigareläggning av projekt i vägplanen för Norrbottens län bör ske. Det är självklart att mellanriksvägen Kiruna–Narvik kommer in i den bilden och att det inte i förväg exakt kan fastslås vilka som skall arbeta på den. Skogsförbättrande åtgärder är ett nytt inslag, som inte tidigare har tagits fram med tillräcklig styrka av de myndigheter som har ansvaret i detta fall.

Men jag understryker: alla dessa projekt ligger i marginalen. De stora åtgärderna för att motverka utglesningen och den verkligt allvarliga arbetslösheten i Norrlands inland kommer vi inte åt med de här förslagen utan där fordras åtgärder av en helt annan räckvidd, varvid länsmyndigheter och regering måste gå i täten.

Folkpartiets bedömning är alltså att det modifierade Ritsemförslaget har sådana nackdelar från naturskyddssynpunkt och att det medför sådana skador för samerna att det inte bör få genomföras. Det är den slutsats vi kommer fram till helt oavsett den bedömning vi gjorde av det ursprungliga Ritsemprojektet. Det modifierade Ritsemförslaget skall bedömas efter de skador det ger upphov till och den nytta det ger, inte huvudsakligen i relation till det ursprungliga förslaget.

Men trots alla de sakskaäl som kan åberopas mot att bygga ut Ritsem på det ena eller andra sättet, tycks nu ändå en majoritet i kammaren ha bestämt sig för att göra det. Socialister av olika schatteringar har överlagt och funnit att ingreppet bör göras. Kanske upplever nu de socialdemokrater och kommunister som fattat beslutet det här som en sorts seger. De bildar tillsammans en majoritet i kammaren, som nu bestämt sig för att med grävskopor, schaktningsmaskiner och dynamit gå in i ännu ett stycke orörd natur.

Till dem som ser denna enighet mellan socialdemokrater och kommunister som en seger, till dem vill jag säga: Äras den som äras bör! Det kan vara sant att det som nu händer inte kunnat ske utan behjärtat ingripande från en tidigare högerledare eller utan reträtt från en del räddhågade kommunister, men den som hårdast och ivrigast har bekämpat miljöopinionen och det orörda Ritsemområdet är ändå statsministern själv. Det är han som bör äras. Han har inte haft det lätt.

Länge såg det ut som om också den socialdemokratiska riksdagsgruppen skulle ta intryck av den folkrörelse som nu växer fram över parti- och generationsgränser för att rädda sådana naturvärden för oss själva och framtiden som vi kommer att bli avkrävda ansvar för, om vi skulle offra dem.

Vindelälven måste ha varit ett otäckt tillbud för våra främsta utbyggare. I den frågan revolterade ju t. o. m. några socialdemokratiska riksdagsmän när den sista orörda Norrlandsälven söder om Norrbotten skulle förstöras. Här fanns inte längre den gamla säkra majoriteten för den gamla säkra politiken att låta miljövärdena vara en restpost utan större betydelse i slutkalkylen. Vindelälven sparades ändå, och vi trodde att det beslutet gällde redan före den här dagen. Vi trodde att man kunde lita på den regeringskommuniké som då utfärdades, men industriministern säger att det beslutet fattas först i dag.

Det som då hände gav ändå naturvännerna mera kraft och ny glädje att arbeta vidare, men för Olof Palme måste det ha varit en hemsökelsens stund när han visste att kampen om Ritsem och Kaitum närmade sig. Bakslagen var ju flera. Miljöopinionen hade blivit starkare och kunnigare. Den formerade sig snabbare än förr inför nya hot. Den granskade och kritiserade och fick med sig ungdomen -- men inte bara ungdomen.

Så kom valet 1970, och socialdemokraterna kunde inte längre ensamma bestämma i riksdagen. De som ville spara Kaitum och Ritsem tycktes plötsligt vara en majoritet inte bara i den allmänna opinionen utan också i det beslutande organet. Men ära den som äras bör: statsministern gav fortfarande inte tappt. I tvåkammarriksdagens sista minuter behandlades propositionen om ingrepp i Stora Sjöfallets nationalpark. Det var ett nytt försök att bädda för en framtida utbyggnad av Kaitum genom att först gå in i Ritsem och torrlägga Teusadalen. Mot det förslaget stod alla andra partier, men i kraft av sin eftersläpande majoritet kunde socialdemokraterna driva igenom ett första beslut.

Det var dock bara en förstrid. Med enkammarriksdagen skulle slutstriden komma, och statsministern tog sig själv an den. Det var då miljöopinionen skulle kringgås, den egna riksdagsgruppen disciplineras och något av de andra partierna mobiliseras för en uppgörelse. Det såg svårt ut ännu för några veckor sedan. Visserligen hade frondörerna inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen tystats -- ingen "vindelälva" höjde här sin stämma mot nya utbyggnadsplaner -- och visserligen kunde man strunta i naturvårdarna och vrida klockan tillbaka genom att ställa sysselsättningskravet i skarp och bitter motsättning till en aktiv miljöpolitik, men ännu fanns ingen parlamentarisk livlina över Teusadalen.

Statsministern gav sig ändå inte, och hans tålmod i kampen mot miljövännerna lämnade till sist utdelning. Visst fick man kasta fram ett förslag som tidigare hade dömts ut som otillfredsställande, men nu skulle ju heller ingen kunna påstå att några krassa lönsamhetskalkyler hade fällt utslaget. Visst fick man offra Kaitum och bifalla en folktopmotion, och det har ju varit svårt att smälta, en folktopmotion som gör att Sjaunja fågelskyddsområde sparas.

Men segern förutsatte ju ändå att kommunisterna gav upp och strök ett streck över *sina* miljöparoller från valrörelsen. Det gjorde de -- de

flesta av dem i alla fall. Statsministerns ansträngningar bar frukt och Ritsem blir väl i dag en revansch för Vindelälven och Kaitum. Även om många har gjort trägna eller plötsliga insatser för den naturförstörelse som nu förestår, så får vi inte för ett ögonblick glömma huvudrollens innehavare, statsminister Palme. Han har visserligen kunnat stödja sig på kollektiva insatser från Vattenfalls energiska lobbyister, från en socialdemokratisk riksdagsgrupp med leden slutna mot miljövännerna, från Aftonbladets utbyggarentusiasm, från herr Gustafsson i Byske, för att inte tala om kammarens marxister – flertalet av dem – med sin nya hållning eller brist på hållning. Vi får inte glömma dem. Herr Holmberg blir heller inte bortglömd. Men Stora Skövlarpriset 1971 går nu till statsminister Olof Palme.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Det är väl rätt många här i kammaren som för herr Heléns skull gärna vill glömma bort det anförande som han nyss avlossade. Det finns nog många som hellre vill minnas vad han sade när han tillträdde sitt jobb som partiledare, då han förklarade att nu skulle en ny debattstil introduceras. Den skulle vara lågmäld. Den skulle vara saklig. Den skulle vara nyanserad. Den skulle aldrig ta till överdrifter. -- Det var då det.

Om man jämför de naturlyriska betraktelser som herr Helén underhöll oss med i Ritsemdebatten den 12 maj och det av grämlse och bitterhet präglade anförande som han just har avlossat, så kan väl anförandet i dag sammanfattas i en mening: Så talar bara en verkligt dålig förlorare! Att det var en partipolitisk yra som gripit honom framgår av det enkla statistiska förhållandet att det föreföll som om han ägnade en mindre del av sitt anförande åt Ritsem än den del som han ägnade åt mig.

Men nu är det en sakfråga, och det verkliga beslutet i den här frågan för min del togs 1970 på våren. Efter en lång och intensiv diskussion, med vägningar av miljövärdintressen, kraftintressen och sysselsättningsintressen kom jag fram till ett beslut som väl enklast kan sammanfattas i tre punkter:

1. Vindelälven, Pite älv och Torne älv undantogs från utbyggnad. Många upplevde det som en besvikelse, men det tog vi.
2. Utbyggnaden av Kalix älv och Kaitumöverledningen hölls öppen.
3. Utbyggnaden av befintliga stationer och redan utbyggda älvar skulle fortgå, och däri ingick Ritsem.

Denna handlingslinje bestämdes i hög grad med hänsyn till den långsiktiga miljöpolitiken, och den har vi fullföljt. Herr Helén har rätt i att jag visat en viss envishet på denna punkt. Vi avstod från Vindelälven och Torneälven och Pite älv, och det är få länder som gått så långt i skydd för miljövärderna. Men det var alldeles klart att vi hårt skulle driva befintliga älvar, befintliga stationer, icke utbyggda älvar av hänsyn till kraft- och sysselsättningsintressena och sedan lämna frågan om Kaitum och Kalix öppen. Det lovade jag människorna där uppe, och det har vi hållit fast vid. Det ser ut som om riksdagen nu skulle stödja den linjen.

Reservanterna och nu herr Helén söker hänvisa till andra sysselsättningsprojekt, men inget av de projekt som nämnts utesluter i och för sig

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

Ritsem. De 190 miljoner kronor som Ritsem kostar står emellertid inte till förfogande för annan sysselsättning i Norrbotten. De måste om Ritsemprojektet ej genomförs användas för att bygga oljekraftverk någonstans vid kusten i södra Sverige.

Folkpartiets intresse för sysselsättningen har i jämförelse med vårt aldrig varit särskilt markerat. Man har alltid tagit lätt på den problematiken i jämförelse med vad det socialdemokratiska arbetarpartiet och löntagarpartiet gjort. Det bekräftas här i dag med herr Heléns utomordentligt lilla platoniska snutt om sysselsättningen.

Numera klagar man om lönsamheten. Det är givet att den är mindre. Man kan säga att vi har minskat miljöskadorna och därigenom minskat lönsamheten med 30 miljoner kronor. Man kan sätta pris på miljön och då kan det sägas att om man har räddat Autajaurerområdet, så sitter det en prislapp på 30 miljoner kronor på sjön Autajaur. Det kan det vara värt ur miljösynpunkt, även om många ansåg att skadorna var begränsade också i det första alternativet.

Det är alldeles klart att detta blir billigare än jämförbara projekt och alltså klart lönsamt. Det är erkänt att miljöskadorna i det nya alternativet begränsats, men ändå vill man inte godkänna det. Hur stora blir då miljöskadorna vid ett oljekraftverk? Det är den fråga som herr Holmberg mycket riktigt ställt och som ingen av reservanterna ens gjort ett försök att besvara.

Förra gången denna fråga debatterades i riksdagen vädjade jag om en samförståndslösning, där man skulle lämna prestigen åt sidan och komma ur de partipolitiska skyttegravarna för att finna en samlande lösning. Det var ingen entusiasm för detta förslag. Herr Helén slängde några hånfulla glosor i sammanhanget. Men återremissen skedde. Vi försökte ge vårt bidrag genom att föra fram ett förslag som kunde förena de olika ståndpunkterna, där man kunde säga att vi räddar sysselsättningen i Ritsem, men vi räddar också Kaitum, och vi räddar betydande miljövärden. Men det har tyvärr inte gått att få den totala enighet som sakligt sett vore berättigad.

Det är nämligen ett faktum, herr talman, såvitt jag har kunnat finna, att det i den långa Vindelälvsdebatten inte fanns någon från oppositionshåll som förde fram frågan om Ritsem, trots att den fanns med ända sedan 1962.

Det är vidare ett faktum att ingen från oppositionshåll vid ställningstagandet på våren 1970 tog upp frågan om Ritsem.

Det är såvitt jag har kunnat finna ett faktum att ingen under valrörelsen nämnde Ritsem. Det var Kaitum man talade om. När herr Helén gjorde sin berömda helikopterresa över området var han tydligen inte där. Jag har noga studerat alla tidningsklipp om de uttalanden som herr Helén gjorde. Där nämns inte Ritsem, där nämns hela tiden Kaitum – överledningen och Kaitumsjöarna och sådant. Om han talat om det – och det får han väl göra upp med sitt samvete – har han inte gjort det så att någon journalist eller något av de media som vi har haft tillgång till kunnat uppfatta det.

Det är också ett faktum att frågan om Ritsem togs upp av Vattenfall och industridepartementet långt innan överledningen av Kaitum blev aktuell.

Det var först hösten 1970, då herr Hermansson tog ställning mot Ritsem i ett brev till fältbiologerna, som också de övriga oppositionspartierna tog ställning. Då fick frågan plötsligt en helt annan dimension. Nästan hela den borgerliga pressen började skriva om Ritsem som en helt annan fråga; det var nu en fråga där regeringen skulle lida nederlag i riksdagen. Sakfrågan kom alldeles i bakgrunden – det skulle bli ett rejält regeringsnederlag. Det spekulerades t. o. m. i att regeringen skulle ställa förtroendefråga på ett kraftverksbygge.

När diskussionen hade hållit på ett tag sammankallade herr Helén t. o. m. en presskonferens, där han förklarade att Ritsem utgjorde något slags kabinettsfråga för mittensamverkan. Det väckte ju en viss uppståndelse.

Därmed kom frågan definitivt snett. Det blev inte i första hand en fråga om avvägning mellan sysselsättning och miljövård vid ett enskilt bygge – det blev mera och nästan helt en fråga om att besegra regeringen.

Herr Hermansson, som var den "skyldige" såsom den som hade tagit upp debatten i sitt brev till fältbiologerna, gjorde det inte till en fråga om att till varje pris besegra regeringen. Därför har också vpk-ledamöterna haft lättare att ta sakskalet trots alla herr Heléns argsinta ord mot dem. Det är skillnaden.

Jag beklagar detta ställningstagande därför att ni i en sakfråga har ställt er i ett läge som ni omöjligen kan upprätthålla i ett liknande läge i framtiden. Naturvårdsverkets chef har offentligen förklarat att om man skulle säga nej till ett bygge med dessa begränsade miljöskador skulle man få säga nej till alla planerade utbyggnader av redan befintliga kraftstationer. Kammarkollegiets chef har sagt att verkningarna från de synpunkter han har att bevaka är mycket begränsade. Förslaget är ju ursprungligen ett initiativ från naturvårdsverket och kammarkollegiet som har att bevaka naturvårdsintressena.

När vår främsta expertis på området säger att "detta kan vi godta, ty om vi inte gör det kan vi inte bedriva en vettig politik i framtiden" talar folkpartiets ledare i sin yra om att detta är den stora skövlingen.

Vi skulle alltså få säga nej till alla planerade statliga kraftutbyggnader. Vilka ingripanden skulle vi tvingas till när det gäller privata kraftstationer? Detta var den stora testfrågan – det var skövlingen som begynte om Ritsem skulle byggas ut. Nu måste jag fråga herr Helén: Skall Lövön i Faxälven byggas ut? Skall Olden i Indalsälven, Trångfors, Fläsjö och Järnvägsforsen i Ljungan, skall Ljusne, Sveg och Byarforsen i Ljusnan, skall Kvarnsveden och Forshuvud i Dalälven byggas ut? Det är aktuella privata kraftutbyggnader. Om nu miljövårdsfrågorna är så viktiga och kraftutbyggnad något så förskräckligt för herr Helén, då kan han väl inte begränsa sitt intresse till statliga utbyggnader, utan han måste också ha någon mening om de privata kraftutbyggnaderna. Om man tar den här ståndpunkten, hur skall man då behandla oljekraftverk och atomkraftverk i framtiden? Det skulle betyda stopp för dem också med den typ av resonemang som herr Helén bedriver. Och vilka miljökrav skall i framtiden ställas på industriutbyggnaden, t. ex. i Norrland, för att folkpartiet skall kunna vara med och ge koncession?

Ni binder ett oerhört ris åt egen rygg, om ni inte har förmågan att föra

ett nyanserat resonemang, väga olika värden mot varandra och sedan ta ståndpunkt. Genom att driva ett så absolutistiskt, ensidigt resonemang som herr Helén har excellerat i här läser ni totalt era möjligheter för framtiden.

Men moralen ligger väl snarast på det partipolitiska planet: det är farligt att partipolitiskt låsa sig så hårt att man måste tvinga sig till näst intill dövhets i sakfrågan. Det är det öde som har drabbat reservanterna i den här frågan. Jag hoppas att sensmoralen skall verka så starkt att vi slipper en upprepning i framtiden. Då slipper också herr Helén uppträda som ett slags grämelsens Job i riksdagsdebatten, och då kan vi få en konstruktiv och vettig miljövårdsdebatt.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Palme väljer att bli indignerad över mitt anförande. Det var faktiskt ganska lågmäلت, det prisade statsministern för att han envist har fullföljt sin linje. Varför blir han så irriterad? Visst har vi olika mening, han och jag. Visst vill han bygga ut Ritsem och torrlägga Teusadalen medan jag vill spara de områdena för oss och för framtiden. Visst har herr Palme i det här fallet nedvärderat miljösynpunkterna medan folkpartiet har försvarat miljösynpunkterna. Men jag försökte ändå, över den här klyftan av olikheter som vi har mellan våra ståndpunkter, säga: Äras den som äras bör! Herr Palme har drivit igenom sin linje. Han har disciplinerat sin egen riksdagsgrupp. Han har nonchalerat miljöopinionen. Han har mobiliserat vänsterpartiet kommunisterna. Det är en imponerande politisk prestation.

Men herr Palme blir inte smickrad, utan han blir sur och försöker gripa till de allra enklaste valrörelseklyschorna. Han påstår att det socialdemokratiska partiet på ett helt annat sätt än folkpartiet skulle slå vakt om sysselsättningsintressena. Vad har herr Palme egentligen för grund för detta? Rannsaka Er själv och konstatera att det löntagarparti som Ni så prisar sedan 1955, då statistiken över arbetslösheten börjar och då ni också satt i regeringsställning — inte har åstadkommit lika höga arbetslöshetssiffror som i dag. Tag det till intäkt för litet självprövning i stället för att försöka döma ut andra partiers synpunkter!

Nu önskar herr Palme en fullständig debatt om alla återstående förslag till utbyggnad av påbörjade eller projekterade vattenkraftverk. Om vi inte kan besvara de frågorna på ett för honom tillfredsställande sätt, då har vi dömt oss själva. Vad vi värnar om är särskilt de orörda områdena där man inte tidigare har gått in, de som av miljövännerna och från de naturvetenskapliga utgångspunkterna upplevs som omistliga. Dem fäster vi särskilt vikt vid. Det betyder att man inte kan likställa Ritsem med Faxälven, Ljungan och Dalälven. Men vi kommer att försöka pröva detta på samma sätt som vi har gjort. I riksdagsgruppen har vi gått igenom dessa ärenden. Jag skall gärna erkänna att Ritsems alla komplikationer inte blev klara för oss förrän under arbetet med Kaitum. Men redan under valrörelsen klargjorde jag att folkpartiet kommer att värna om såväl Ritsem som Kaitum. Det är det löftet som vi har hållit här i dag.

Herr HOLMBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Palme apostroferade mig i fråga om utbyggnaden av oljekraftverk och underströk ett uttalande som jag tidigare har gjort, att även sådana verk ger miljökador. Det är ju alldeles riktigt, och därför hoppas jag att regeringen också tar fasta på det förslag som jag har framfört – att man nu från regeringens sida tar initiativ till undersökning och utredning om de olika former för miljökada som är oundgängligen förenade med den framtida utbyggnaden av energiproduktionen, vare sig det gäller att ta ut energi ur vattenkraft, använda fossila bränslen eller utnyttja atomenergin.

Detta ger mig också anledning att fästa uppmärksamheten på ett uttalande av herr Helén. Han säger att "herr Holmberg skall heller inte bli bortglömd". Jag är väl inte så rädd för att bli bortglömd, men jag undrar vad herr Helén egentligen menar. Skall det uppfattas som något slags magistralt hot från herr Heléns sida? Det kan väl inte på något sätt vara så att herr Helén vill göra den här för samhället så viktiga frågan om vår framtida energiförsörjning och miljöbevarandet till en personfråga? Det kan väl inte vara så att herr Helén lämnar sakfrågorna och ser detta mer som en personlig prestigefråga? Så har jag inte uppfattat herr Heléns tidigare inlägg, och det var därför jag ryckte till litet vid denna formulering av herr Helén. Jag tror att skillnaden mellan herr Helén och mig kanske är att jag hela tiden har velat uppnå resultat på miljöområdet och på samma gång säkra energiförsörjningen. Skillnaden kanske också är att jag inte sett och inte ser frågan om utbyggnaden av Kaitum och Ritsem som en isolerad fråga. Den måste ses i ett större sammanhang, där man gör den sedvanliga avvägningen mellan miljö och andra önskemål, och i sammanhang med andra alternativ.

Även jag har en viss bakgrund för de inlägg som jag har gjort. Långt före valet 1970 var jag där uppe och tittade på det hela. Så småningom kom jag fram till att det gällde att till varje pris rädda Kaitum. I dag har riksdagen alltså kommit till ett enigt politiskt beslut – inte ett beslut bestämt av en tillfällig majoritet där kommunisterna ingår. Resultatet tycker jag vi alla borde glädja oss åt. Men även utbyggnaden av Ritsem i dess modifierade form är ett ur miljösynpunkt bättre alternativ än varje annat hittills framfört alternativ.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Jämfört med de väldiga överdrifterna i herr Heléns första anförande får man ju säga att det var något av en slokande blomma som trädde upp i talarstolen för att ge replik. Jag är verkligen varken sur eller irriterad. Jag sade att för herr Heléns skull vill nog både jag och många andra här i kammaren glömma det anförande han höll, för det innehöll sådana överdrifter. Det här hotet, eller vad man skall tolka det som, mot herr Holmberg var ju bara ett exempel. Insinuationen att utbyggnaden av Ritsem var något slags revansch för Vindelälven är den andra typ av orimligheter som herr Heléns anförande innehöll. Dem skall jag inte fästa mig vid.

Men för att ge herr Helén ytterligare exempel på frondörer som han måste hålla efter och komma ihåg kan jag ta en tidning som Östersunds-

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojekten*

Posten – en moderat tidning – som skriver: "Man kan i det sammanhanget inte frigöra sig från känslan, att oppositionspartierna i denna fråga har bundit sig på ett alltför tidigt stadium, genom kategoriska ställningstaganden för nej till såväl Ritsem som Kaitum. – – Och politiseringen av Ritsem-Kaitum-frågan är ett praktexempel på politiskt taktikspel. – – Vi tror nog, att åtminstone de norrländska riksdagsmännen i opposition borde ägna de återstående dagarna till dess Ritsem-frågan skall upp igen i riksdagen, åt allvarliga överväganden av valet mellan de norrländska intressena och möjligheten att ge regeringen ett bakslag i denna fråga. Framför allt om man får garantier beträffande Kaitum."

Och självaste Dagens Nyheter uttalade sig åtminstone en dag för den här kompromissen. Det är väldigt många som herr Helén skall komma ihåg här, fylla minnet med, när det gäller vilka han skall fördela sina skövlingspriser till.

När det sedan gäller Ritsem, så har jag verkligen studerat handlingarna – vi har varit flera som gjort det. Vi har inte någonstans hittat ett uttalande från herr Heléns sida om motstånd mot Ritsem förrän efter det att herr Hermansson hade tagit ställning. Jag tror att herr Helén för sin egen skull gör klokt i att få fram ett belägg för att han har tagit den här ståndpunkten redan tidigare, om han kan det. Det är ett ganska väsentligt led i sammanhanget.

Sedan två saker till!

När det gäller sysselsättningsfrågorna vill jag helt enkelt säga till herr Helén, att det är bevisat – och det erkände ju herr Helén – att de 190 miljonerna, som man kunde spara på att inte bygga ut Ritsem, kan man inte använda för vägbyggande och skogsförbättringar i Norrbotten; de måste användas för att på ett annat och mindre lönsamt sätt klara vår kraftförsörjning, t. ex. genom ett oljekraftverk. De står alltså inte till förfogande. Vi skall göra allt vad vi kan, men här försvinner 300 plus 175 arbetstillfällen. Och min fråga till herr Helén är: Vad har herr Helén för konkret alternativ att erbjuda dessa människor som det inte redan finns möjlighet till och planer för med de resurser vi har? Tala om det! Det går inte att svänga sig med vägbyggen på beredskapsmedel – där använder vi så mycket pengar vi har, och några mera anslag har inte begärts. Tala i stället om vad ni skall ge dessa människor i stället för de 190 miljonerna, som alltså försvinner från Norrbotten, utom att flytta ner dem till bygget av ett oljekraftverk.

När det gäller miljöfrågorna – och det är det andra jag vill säga – tycker jag att herr Holmbergs förslag är bra. Det ingår redan i industridepartementets planering, och det skall vi ta fasta på – alltså en översyn av miljöskadorna över huvud taget för hela utbyggnaden.

Men herr Helén återkommer nu i varje fråga till detta: Det är väl förskräckligt att här diskuterar vi ett enskilt kraftverksbygge, och sedan försöker då jag och Krister Wickman föra in principer. Vi försöker föra in andra vattenkraftverk, industriförsörjningen och miljövärden, och vi försöker sätta in Ritsem i ett sammanhang, men det är inte tillåtligt. Herr Helén säger däremot att detta är den stora testfrågan på politikernas miljövänlighet, och den testfrågan skall man alltså ta ställning till i fullkomligt lufttomt rum utan någon hänsyn till de allmänna principerna

för miljöpolitiken och kraftförsörjningen eller till konsekvenserna för andra typer av industriella utbyggnader.

Naturvårdsverkets chef har sagt att skadorna i detta fall blir mycket begränsade. Om vi skulle säga nej till denna utbyggnad måste vi säga nej till utbyggande av redan befintliga kraftverksbyggnader i Norrland. Därmed har han alltså sagt, att han självfallet skulle tvingas att säga nej till de privata kraftverksbyggen som herr Helén försöker smita undan genom att säga att dem vill han inte ta ställning till; det skulle få ganska långtgående konsekvenser för andra typer av industriella utbyggnader.

Och då ställer jag min andra fråga till herr Helén: Är herr Helén beredd att ta konsekvenserna av sitt ställningstagande i Ritsemfrågan när det gäller alla de där privata kraftverksbyggena där miljöskadorna sannolikt är betydligt större, när det gäller utbyggnaden av Porjus och övriga ännu bestående kraftstationer som skall förbättras och när det gäller industriell utbyggnad i Norrland? Det går inte att rycka ut ett enskilt projekt. Man måste vara beredd att ta konsekvenserna av sina handlingar också i andra frågor.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan möjligen förstå att statsminister Palme tolkar en kort mening som "herr Holmberg skall inte bli bortglömd" på det sättet att man skall ta itu med honom, gå ut bakom knuten och göra upp med honom eller låta rörelsen göra det. Men det är litet märkligare om herr Holmberg skulle göra en sådan tolkning, för herr Holmberg märkte ju när statsminister Palme trampade fel på den punkten under valrörelsen. Nej, jag tycker bara att herr Holmberg kan rannsaka sig själv och fundera på om inte risken att bli bortglömd och komma utanför rampljuset ändå spelade en liten roll, när herr Holmberg gjorde sitt utspel i denna fråga.

Nu försöker statsministern att ta generaldirektör Paulsson som kronvittne och påstår att ett beslut att inte nu bygga ut Ritsem innebär att man inte kan göra någon av alla de utbyggnader som han räknade upp. Men vi kommer att bedöma varje sådan fråga från dess egna utgångspunkter. Vi har understrukt att det är fråga om att här rädda orörda naturområden, där Kaitum och Ritsem utgör ett sammanhängande område, som vi anser att det finns fullt sakliga skäl för att säga nej till en utbyggnad av.

Vi väckte vår motion om att stoppa utbyggnaden av Kaitum före alla andra partier. Vi hade gjort egna utredningar och egna bedömningar, och vi kom fram till att det var omöjligt att acceptera förslaget. Jag talade redan förra gången om att jag vid flera valmöten hade denna fråga uppe och redogjorde för sammanhangen. Flera av mina kamrater i kammaren som hörde mig då kan intyga att jag bl. a. som svar på frågor vid flera valmöten i Göteborg klargjorde att det var nödvändigt att säga nej både till Kaitum och Ritsem. Våra saksäl fanns färdiga redan då. De riktade sig mot de aktuella förslag som vi då kunde förutse. När regeringen sedan drog tillbaka vad man kallade för det "bästa förslaget", det som var förenat med så många nackdelar att det helt enkelt inte kunde accepteras och vinna majoritet i kammaren, så granskade vi det nya förslag som fördes fram. Och trots den begränsade tiden var det ändå möjligt att få

klargjort att det skulle påverka Sitasjaure, Autajaure och Teusadalen på ett sådant sätt att de naturvärden som där uppskattas så högt av både svensk och internationell expertis helt enkelt skulle gå förlorade. Vi fick då veta att projektet skulle innebära oacceptabla skadeverkningar för samernas renskötsel i Sörkaitums by, och vi skulle få en väg som förstörde en stor del av dessa miljövärden. Vi har redovisat dessa saksakal, och de är tillräckliga för att vi skall säga nej.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Jag vet inte om herr Helén gjorde den första villan med herr Holmberg bättre genom den andra. Jag tycker inte det. Och jag kan lova honom att rörelsen inte skall ta hand om honom; att döma av hans insatser i debatten får han väl i första hand vända sig till sjöräddningen för sådana ändamål.

Jag ställde två frågor. Den första var: Är ni beredda att ta konsekvenserna i liknande frågor när det gäller andra kraftverksbyggen? Det finns en miljövärdsopinion som driver den frågan. Man säger: Vi är beredda att driva det här till varje pris. Det är vår uppgift, det är de värden vi skall gagna. De tar inga sådana hänsyn. Den som befinner sig i ansvarig beslutsställning i politiken måste väga olika intressen mot varandra, och då måste man vara beredd att ta konsekvenserna av sina handlingar. Jag har sett den här frågan som viktig bl. a. ur den synpunkten att vi måste ha ett någorlunda konsekvent handlande, om vi vill ha en fortsatt elförsörjning och en fortsatt industrialisering av Sverige. Om vi skulle gå emot alla naturvårdsmyndigheter och säga: Ni har fel när ni säger att naturen inte skadas nämnvärt, ni har fel när ni säger att skadorna på miljön är begränsade, vi stoppar det här ändå — då skulle vi för framtiden skapa oss en fullständigt orimlig beslutsituation i miljövärdsfrågorna.

Jag konstaterar att herr Helén inte kunde svara på min fråga annat än med ett mycket allmänt resonemang. Herr Helén kommer aldrig att helt och hållet kunna tillgodose kraven från miljövännerna, som man kallar dem. Det går inte. För de behöver inte ta de hänsyn som herr Helén i egenskap av ansvarig politiker måste ta för en fortsatt industriell utbyggnad av Sverige. Han kommer aldrig att kunna tillfredsställa dem genom ett uppträdande som det han försökte sig på här i dag. Genom att gå långt ut på den yttersta miljövärds-kanten kan han möjligen skapa sig litet förståelse på kort sikt. Men han kommer snart att tvingas att svika de synpunkter som han gjorde sig till tolk för i dag, för de håller inte, om vi skall ha en fortsatt industrialisering av landet. Det är ju den enkla sensmoralen.

Den andra frågan som jag ställde — det var bara två — var: Vad har ni konkret att erbjuda de 300 plus 175 människor som skulle få sysselsättning genom det här projektet? Herr Heléns svar talade för sig självt — han har inget svar att ge. Det är riktigt att vi politiker måste ta en allt större hänsyn till ekologiska synpunkter och till den långsiktiga utvecklingen av landet. Men om vi gör det på ett sådant sätt att man mot givna utfästelser berövar hundratals människor ett arbete som de har inriktat sig på att få, då skadar man politiken. Man skadar miljövärdens

möjligheter att på sikt göra sig gällande. Men framför allt begår man en oförrätt mot enskilda människor som velat lita på beskeden i den här frågan.

Herr talmannen anmälde att herr Helén anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Vpk-gruppens majoritet har efter gehör för sina garantikrav ansett sig kunna stödja Ritsemprojektet i dess version nr 2. Själv kommer jag även denna gång att gå emot. Utan att i fortsättningen blanda mig i replikskiften vill jag kort klargöra skälen för min ståndpunkt.

Den industriella tekniken, sådan den tillämpas, vållar fortskridande förstörelse av den biologiska världen och dess funktioner. Störningar av den biologiska balansen får allt allvarigare omfattning. Också i det relativt glesbefolkade Sverige är det bara smärre landområden och ett fåtal vattendrag där sådana ingrepp ännu inte skett. Överallt i världen vållas dessa rubbningar genom summan av skenbart små lokala ingripanden. Överallt sker ingripandena med stöd av skenbart förnuftiga, materiella argument.

Den na process hotar livet självt. Den hotar den biologiska produktiviteten. Den hotar skada fotosyntesen, de gröna växternas kapacitet att omvandla solenergi. Den hotar utvecklandet av artrikedom och urval, som är en grundsten i det långsiktiga biologiska förloppet. Den kan med bulldozers omgående ödelägga vad naturen tillkämpat sig i tusenårig strid med växtgränser och klimat. Den kan på en säsong utrota djurarter som det tagit årmiljoner att producera. Griper man in på ett ställe i den biologiska processen, påverkar man också andra delar. Därför finns det ett funktionellt, biologiskt samband mellan Sjaunja i norr, Tosteberga ängar i Skåne, Donaudeltat och Camargue. Därför angår denna fråga också alla människor.

Inför denna degenerationsprocess måste en politiker kunna säga, att nu måste det vara slut, säga att den tillfälliga materiella fördelen inte får rättfärdiga förtärandet av det biologiska kapitalet. I ljuset av forskarnas varningssignaler är den tidpunkten sedan länge inne.

Vad Ritsem handlar om är att grovt rubba den biologiska balansen i en vattudal som är 7 mil lång, som omfattar drygt 1 500 km<sup>2</sup>, därav 300 km<sup>2</sup> fågelskyddsområde och 350 km<sup>2</sup> som av en tidigare generation svenskar ansågs värda att avsättas som nationalpark.

Den nya versionen innebär en politisk mer än en saklig reträtt av regeringen. Av fyra sjöar i det berörda systemet blir förstörelsen för tre lika stor som i projektets första version. Den stora Sitasjaure, Teusajaure och den mindre Suorkejaure förstörs i grund. Den fjärde sjön Autajaure undgår överdämning men utsätts ändå för djupgående ingrepp. Vattenrinningen i den trånga Teusadalen minskar med i genomsnitt 85 procent. Vattenrinningen i Autajaure, som enligt förslaget skulle skonas, blir en hundradel av den naturliga. En torrlagd sträcka uppstår mellan Sitasjaure och Autajaure. Fallet vid Sitasjaures utlopp försvinner. Vattenregleringarna ingriper inte bara radikalt i försörjningsläget för

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Ritsem- och  
Kaitumprojektet*

150–200 binäringsfiskare. Ändrade vattenmängder, flödesförhållanden och torrläggningar förändrar näringstillförseln, rubbar förutsättningarna för undervattensvegetation och ingriper grovt i alla näringskedjor. Ett helt stort biologiskt kultursystem, uppbyggt sedan inlandsisen smälte, kommer aldrig mer tillbaka. Det är den lösning som enligt statsministern skulle tillgodose allt vad naturvärden rimligtvis kunde begära.

Det har kring detta projekt förts en hetskampanj, som velat piska fram föreställningen att folk där uppe till varje pris vill ha projektet. Man har nästan tagit hedern av folk från andra regioner när de ifrågasatt utbyggnaden. Men så sakta har det börjat komma fram att norrbottningarna inte alls är så enhälligt förtjusta. Där är Malmbergets jakt- och fiskevårdsförening med 4 000 medlemmar som motsatt sig utbyggnad. Där är de syndikalistiska arbetarnas Norrbottensdistrikt som är emot. Där är Sörkaitums enhälliga bystämma, lagligen sammankallad. Där är samerepresentanter för Storumankonferensen och sameföreningen i Uppsala, där är frejdade arbetarledare som Harry Isaksson och Elof Luspa. Enhälligheten var inte så stor. Brev och telefonsamtal dagligen har gjort mig mer och mer övertygad att norrbottningarna trots sitt svåra arbetsmarknadsläge förstår vad det är för ett attentat mot deras landskap som förbereds. Och om man gav anläggningsarbetarna alternativ – vilket är fullt möjligt – då skulle kanske kommunalpamparna stå där tämligen ensamma med sina exploateringsidéer och halvskumma turistbyprojekt.

Jag har också stärkts i min övertygelse när jag sett hur projektets tillskyndare agerat under handläggningen. Där är Vattenfalls teknokrater som helt framt påstår att ”märkbar inverkan på landskapsbild och naturförhållanden endast sker vid dämmnings- och byggnadsområdet”. Där är naturvårdsverkets talesman som påstår att inventeringar inte utförts som bevisar Autajaures värde som fågelsjö – samtidigt som folk som utfört sådana inventeringar ringer och skriver till mig och berättar om dem. Där är alla beskäftiga sameexperter som påstår att högst fem samer idkar renskötsel, trots att antalet husbönder i Sörkaitum enligt byns talesman är 37. Där är alla de som hänfullt talar om de 200 överklassturisterna som motståndarna till utbyggnad vill prioritera, samtidigt som statistiken visar 8 000 turister per år i vattendalen.

Jag har stärkts i min övertygelse, när jag hört ombudsmännen från byggfacket vid uppvaktningar hela tiden hänfullt kalla naturvårdens talesmän ”di här naturknuttarna”. Jag har stärkts i mitt motstånd, när jag från visst socialdemokratiskt håll hört framställas att samerna egentligen är en privilegierad liten aristokrati, som får alldeles för mycket pengar av staten. När jag hört hetsen mot samerna, förstår jag att denna illa kamouflerade rasism används för att dölja en sjuk sak.

Än mer misstänksam blir jag inför diskussionen i utskottet om Kaitum. Vad innebär löftet att Kaitum skall sparas? En socialdemokratisk ledamot yttrade att man inte borde avbryta förberedelserna på Kaitumprojektet – det kan komma ändrade förhållanden, det kan bli avspärrning – så föll orden. En annan ledamot menade att löftet enbart kunde avse själva överledningen. Övrig exploatering av Kaitum och Kalix älvsystem borde inte beröras av löftet. Den officiella socialdemokratiska tolkningen är att löftet gäller under den nuvarande regeringschefens tid.

Kaitum skall sparas för evigt, hette det. Evigheten definieras som en statsministers ämbetsstid, det är löftet om Kaitums räddning, samtidigt som den sämre ekonomin i Ritsem nr 2 ökar argumenten för Kaitums utbyggnad. Det är risk att vi alla hinner uppleva den evighetens slut.

Det är nu klart att det modifierade regeringsförslaget segrar i voteringen. Jag vill gratulera statsministern till att i dag kunna uppträda som segrare. För det är ju en seger att inför det europeiska naturvårds-årets högtidlighållande i Sverige ha verksamt bidragit att föra ytterligare tre eller fyra fågelarter till gränsen för utrotning. Vilket hjältmod är det inte att ha sekrat i striden mot en liten sameby. Vilken statsmannakonst är det inte att kunna rida på skräcken för arbetslöshet och på fördomar mot en beträngd folkminoritet.

Det är bara det att man aldrig kan besegra de biologiska lagarna. På sin höjd kan man trotsa dem och låta följderna komma över efterföljande generationer. Därför finns det segrar som är ödesdigrare än nederlag. Och även politiskt lider segrarna av i dag i verkligheten nederlag. Opinionsen är på marsch. Om fem eller tio år kommer det grovt felaktiga i dagens beslut att inses av alla tänkande människor i detta land.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! För en stund sedan konstaterade statsministern att oppositionen binder ett präktigt ris åt sin egen rygg med den inställning som den för närvarande intar. Herr Palme konstaterade detta med det leende som endast herr Palme är mäktig. Hans grund för påståendet var att om oppositionen gjorde detta ställningstagande nu, skulle man i framtiden tvingas att gå emot varje utbyggnad, varje fortsatt tillväxt, varje ytterligare projekt som skulle komma att aktualiseras.

Jag vet inte vilken framtid statsministern egentligen ser för vårt land. Om han ser en framtid, där fortsatt tillväxt i vårt land skall innebära konsekvenser av den natur som de speciella projekt innebär som vi för närvarande diskuterar, då måste det vara en mycket dålig framtid för landet som statsministern ser! Skall det behöva vara så, att vi måste förstöra nationalparker, om vi i fortsättningen skall ägna oss åt tillväxt och utbyggnad i det här landet? Skall det behöva vara så, att vi ytterligare tränger tillbaka samerna, som ändå under en mycket lång tid har varit tillbakaträngda i vårt land? Skall det behöva vara på det viset, att vi hänger oss åt projekt som alldeles uppenbarligen har en utomordentligt dålig lönsamhet? Skall det behöva vara så, att det skall till miljöförstöring av stor omfattning för att vi skall få ekonomisk tillväxt? Och skall det behöva vara på det viset, herr talman, att vi för att klara sysselsättningen här i landet först skall driva en utomordentligt dålig ekonomisk politik, som innebär att bara i Norrland ytterligare flera tusen personer under det senaste året har blivit arbetslösa och att i landet som helhet tiotusentals personer under det senaste året har blivit arbetslösa? Är det meningen att vi skall driva en ekonomisk politik av den naturen och sedan ta den som utgångspunkt för att under en mycket tillfällig period ge ett synnerligen begränsat antal människor deras utkomst genom den typ av satsning som det här är fråga om?

Herr talman! Jag tycker det är beklagligt om det är i sådana alternativ

som statsministern vill tolka det här landets fortsatta utveckling. Att det dessutom är grovt felaktigt att tolka den i så hårda alternativ visas ju av att t. o. m. socialdemokratin i sin intellektuella kraft hade, inför ett hotande politiskt nederlag, ur en skrivbordslåda plockat fram ett något nerdammat projekt, som faktiskt har mindre miljöförstörelskonsekvenser än vad den första upplagan hade.

När det gäller sakfrågan har herr Regnéll för vår del på ett utmärkt sätt redogjort för vårt betraktelsesätt, vilket innebär att vi även nu menar att en utbyggnad av Ritsem vore felaktig. Det betraktelsesättet förstärks ytterligare av det sätt på vilket man nu nalkas det beslut som vi här skall fatta.

Utskottet har fått sig förelagd vad som på det hela taget måste kallas en ny proposition. Det har icke varit möjligt för partierna att avge några motioner i samband med denna nya proposition som har lagts fram. I utskottet har det rått mycket stor brädskä. Jag kan inte förstå annat än att ärendet måste ha kommit att handläggas på ett ganska ytligt sätt, och framför allt: det har icke givits tillfälle till en så ingående debatt som man måste kräva när nu i denna mycket viktiga fråga ett helt nytt, eller mer eller mindre nytt förslag har lagts fram.

Bristen på debatt inför det senaste alternativet illustreras synnerligen väl av att chefen för Vattenfall i det senast utkomna numret av personaltidningen för Vattenfall skriver en ledare om Ritsempolitik. Den ledaren, herr talman, innehåller inte ett enda ord om det projekt som vi just nu skall fatta beslut om. Ledaren är faktiskt skriven bara ett par dagar innan vi hade den senaste debatten i den här frågan. Inte ett ord skriver alltså chefen för Vattenfall om det projekt som nu helt plötsligt har plockats fram! Det bevisar ändå något om felaktigheten i den beslutsprocess som här har kommit att bli kännetecknande. Även om vi uppfyller de former för demokratin som finns inskrivna i stadgar och grundlagar, bryter vi ändå reellt mot ett viktigt inslag i demokratin, när vi inte ger ett rimligt utrymme för en sådan debatt. Och det sker, herr talman, i en period då ändå – med rätt eller fel – många talesmän, många pressröster yttrar sig i kritiska termer om politikens tendens att i brist på tid eller vad det nu är samlas i ett slutet rum för att fatta sina beslut. Med det tillvägagångssätt med vilket socialdemokraterna här givit lösningen på denna fråga kommer man att ge näring till den typen av kritik.

Herr talman! Under avslutningen på den senaste debatten som vi hade om Ritsem fäste jag mig vid ett par ord av statsministern, vilka jag ber att här få läsa upp. I det anförande där statsministern spelade upp den politiska motiveringen för återremissen sade han bl. a.: ”Bland de synpunkter som man kan ta hänsyn till är att man inte bör driva igenom en ståndpunkt om det sker med en smal, nästan tillfällig majoritet i riksdagen. Särskilt otillfredsställande är det i en så svår avvägningsfråga som den här. Man bör inte driva igenom en ståndpunkt som många skulle uppleva som kränkande.”

Ja, herr talman, så yttrade sig statsministern den gången, den statsminister som inte hade aktat för rovt att ett par månader tidigare i den gamla riksdagen lägga fram ett förslag om att man skulle få göra intrång i Stora Sjöfallets nationalpark och då grundade sig inte på en smal

och tillfällig majoritet utan på en förlorad majoritet. Så resonerade den statsminister som i vår debatt för 14 dagar sedan inte kunde tänka sig att acceptera en omröstning som med största sannolikhet skulle ha givit en majoritet av ungefär 20 röster, och det trots att en sådan majoritet, som kan förefalla ganska liten, ändå är större än den som den här riksdagen i bra många svåra frågor kommit till beslut på. Så yttrade sig den statsminister den gången, som alldeles uppenbarligen för närvarande är beredd att gå till en votering som kommer att resultera i en mindre majoritet för det beslut som kommer att fattas. Den typen av dubbelmoral kan inte vara speciellt lämplig för en statsminister att ge uttryck för, om vi som politiker skall få förtroende, när vi nalkas de väljare som det är vår uppgift att tala med.

Om det här är en förlust eller en seger för socialdemokratin är en fråga som jag antar att många kommer att yttra sig om. Jag har ingen anledning att för egen del framstå som en dålig förlorare, utan låt oss gärna säga att herr Palme gör den vinsten att han uppenbarligen kommer att få någon sorts majoritet i den votering som kommer. Men att det är en förlust i mycket betydelsefulla sammanhang tror jag nog att vi måste slå fast. Det är till att börja med en förlust i den bemärkelsen att det i stora stycken är ett helt annat förslag som regeringen försöker att grunda sig på. Det är en återkallad proposition de facto.

Det är en förlust också på det viset att det är en regering, som – för att få stöd för sin linje – tvingas att driva en debatt som om tillväxt- och miljöfrågor icke skulle kunna lösas i harmoni med varandra. Jag tror att det är fel, ja, det måste vara fel, därför att annars kommer – åtminstone så länge statsministern vill anlägga det betraktelsesätt han gjorde för en stund sedan – landets öden att te sig bekymmersamma. Vi satsar på ekonomisk tillväxt – det är ett krav som finns. Men trots det är vi, som föregående talare sade, medvetna om att vi kan trotsa miljöprinciperna, men inte övervinna miljöprinciperna utan måste leva med dem. Därför får man icke driva resonemanget på det sätt som statsministern gjorde för en stund sedan. Det är också en förlust, herr talman, för förtroendet för den beslutsmekanism som vi bör försöka upprätthålla ett starkt förtroende för i en tid då det med rätt eller fel riktas kritik just på den punkten mot politikerna.

Herr GUSTAFSSON i Byske (c):

Herr talman! På grund av den *ännu* rådande mittensamverkan avstår jag från att replikera herr Heléns anförande, trots att han ägnat min person uppmärksamhet. I sak finns inte heller någon som helst anledning att göra det.

Överläggningen var härmed slutad.

#### *Punkten 1*

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Regnéll m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Regnéll begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Lån m. m. till  
Norrbottnens Järn-  
verk AB*

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 26 punkten 1 röstar ja,  
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Regnéll m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Regnéll begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 163  
Nej — 150  
Avstår — 5

*Punkterna 2-4*

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

**§ 5 Lån m. m. till Norrbottens Järnverk AB**

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 22 i anledning av proposition angående lån m. m. till Norrbottens Järnverk AB jämte motioner.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! Låt mig allra först konstatera att Norrbottens Järnverk är av stor betydelse för sysselsättningen i Norrbotten. Ingen hade väl heller vågat hoppas på att ett genomförande av satsningen på ett järnverk i Norrbotten skulle kunna ske utan begynnelseförluster för samhället. Förluststadiet har blivit långvarigt och kostnaderna större än beräknats, men nu gäller det framtiden, och det lönar sig föga att orda om svikna förhoppningar i det förgångna.

Satsningarna för framtiden rör sig om sammanlagt 555 miljoner kronor. Det är mycket pengar, och det är naturligt att riksdagen frågar sig om denna nya satsning är välmotiverad, även om det nu bara gäller en mindre del av totalbeloppet.

Ur propositionen kan hämtas följande fakta för bedömningen. På s. 2 redovisas ett yttrande den 13 februari 1970 av Statsföretag AB. Där konstaterar Statsföretag AB "att NJA har tillgång till malm som kan levereras med förhållandevis korta transportsträckor samt tillgång till elenergi till relativt låga priser. NJA borde alltså enligt Statsföretag AB:s mening ha stora förutsättningar för en effektiv och lönsam tackjärns-, göt- och stålämnesproduktion. Den metallurgiska sektorn borde därför göras fullt modern och konkurrenskraftig i framtiden."

Om lönsamheten redovisas på s. 5 ett yttrande från NJA:

"NJA har under vissa förutsättningar beträffande pris- och kostnadsutvecklingen, som bolaget anser rimliga att utgå ifrån, beräknat lönsamheten under de närmaste åren på grundval av det uppgjorda investeringsprogrammet. Bolaget räknar med fortsatta förlustår t. o. m. år 1973. De sammanlagda förlusterna under de tre åren 1971-1973 anges, efter avskrivningar och räntenetto, till ca 100 miljoner kronor. Fr. o. m. år 1974 räknar bolaget med att verksamheten skall ge nettovinster."

Departementschefen säger bl. a. på s. 8 i propositionen: "Jag anser att de planerade investeringarna är av så väsentlig betydelse för järnverkets möjligheter att bedriva en lönsam och sysselsättningsfrämjande verksamhet att de bör utföras."

Av dessa uppgifter framgår att Statsföretag AB, NJA och departementschefen räknar med lönsamhet i varje fall fr. o. m. 1974, om satsningen genomföres.

Jag ber kammarens ledamöter observera att inga reservationer av någon part gjorts i propositionen för de extra kostnader som enligt min uppfattning kan tänkas belasta NJA på grund av en placering som är betingad av sysselsättningspolitiska skäl.

I motionen nr 1371 har vi begärt att en utredning skall göras för att klarlägga i vilken omfattning behovet av ett "placeringskompenserande" värdetillägg för framtiden måste beräknas föreligga, som ej rimligen bör belasta NJA vid en normal resultatbedömning. Jag kan hänvisa till den ingående motiveringen härför i motionen.

Utskottet förslår att riksdagen avslår motionen. Men man gör detta genom en skrivning, som i sak ger oss rätt. Jag citerar: "Motionärerna fäster enligt utskottets mening uppmärksamheten på ett viktigt problem." Man kan spåra en viss tillfredsställelse över att få en möjlighet att använda motionens uppslag för att bedöma det framtida rörelseresultatet utan att en saklig redovisning i förväg sker av omfattningen av ett berättigat värde.

Lönsamheten har ju beräknats vara säkrad fr. o. m. 1974 även utan hänsynstagande till det i motionen redovisade eventuella värdetillägget. Det hade enligt min uppfattning varit betydelsefullt, om riksdagen hade fått en uppfattning om ett sådant eventuellt värdetilläggs omfattning.

Utskottet säger att det påtalade förhållandet inte är specifikt för NJA i annan mån än att NJA är det enda järnverket i övre Norrland. Det kan vara riktigt, men det gäller ju NJA i en så dominerande omfattning att en utredning om i vilken mån saken berör NJA enligt min uppfattning är klart berättigad.

Att betydelsen av en möjlighet att upprätthålla vintersjöfart på Luleå är stor framgår med all tydlighet. En bättre isbryartjänst beräknas komma år 1974, men om Luleå får hel vintersjöfart är väl mer än osäkert.

Av uppgifter i propositionen framgår att NJA ökat sitt varulager med ca 100 miljoner kronor. Det uppges vara inom ramen för normala säsongvariationer och kan säkerligen till stor del tillskrivas det förhållandet att det senaste verksamhetsårets slut framflyttats till den 31 december 1970.

Om en sådan ökning av lagren, bl. a. av bränsle som koks och koksgrus, är normal vid ett årsskifte vid en produktion av ca 450 000 ton, hur mycket större kommer då inte en normal reservökning av lagren att bli vid en årsproduktion av mer än 1 500 000 ton, som förutses efter den utökning som nu skall komma att ske?

En undersökning skulle kanske visa att ett helt nytt grepp på isbryartjänsten är motiverad redan för NJA:s verksamhet, och hamnutredningen skulle säkerligen ha stor nytta av en sådan undersökning för sitt fortsatta arbete.

Herr talman! Jag är naturligtvis tacksam för allt det vackra som utskottet anför om motionen. Det finns personer som menar att motionen i sak biträts. Jag beklagar att utskottet inte tagit steget fullt ut och tillstyrkt att en utredning göres och redovisas för riksdagen.

Den som ingående tagit del av motionen 1371 kan inte undgå att märka den positiva inställning vi redovisat till NJA som en viktig sysselsättningskapande anläggning i Norrbotten. Vi önskar såväl Statsföretag AB som ledningen för NJA all framgång. Den nya ledningen får säkert en arbetsam uppgift. Företaget skall ju bli lönsamt enligt förctagekonomiska grunder fr. o. m. 1974. Den i motionen föreslagna utredningen skulle kanske visa, att överskottet fr. o. m. 1974 rätteligen borde bedömas vara ännu mycket bättre. Men vi borde redan långt dessförinnan kunna ha en uppfattning om hur mycket bättre resultatet skulle vara, om kostnader för en sysselsättningspolitisk satsning redovisades särskilt.

Herr talman! Jag har av väl kända skäl försökt att koncentrera mitt anförande. Jag finner inte anledning att yrka bifall till motionen men har velat anförda mina synpunkter i anslutning till det särskilda yttrandet av herrar Andersson i Örebro och Ericsson i Åtvidaberg.

Jag förbehåller mig givetvis rätten att återkomma i annat sammanhang.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Vi är oense om mycket i det här huset, men om en viktig politisk fråga råder i varje fall full enighet, nämligen om behovet av en aktiv och framsynt regionalpolitik, som stimulerar näringsliv och sysselsättning i våra avfolkningsbygder. Vi är också ense en god bit om hur den målsättningen skall förverkligas, men i viktiga hänseenden föreligger ändå delade meningar.

Moderata samlingspartiet har hävdad att en felaktig allmänekonomisk politik slår hårdast för glesbygdernas konjunktur känsliga näringsliv. Vi har gjort gällande att generellt verkande stödåtgärder skulle få bättre effekt på lång sikt utan skadliga biverkningar än selektivt utformade åtgärder. Vi har menat att det är viktigare att utjämna olikheter i konkurrensförutsättningar än att enbart satsa på kapitalstöd i en eller annan form. Och vi har slutligen påstått att statlig företagsamhet i och för sig inte löser glesbygdsp Problemen, eftersom statsföretag på lång sikt är beroende av samma arbets- och lönsamhetsbetingelser som enskilda företag. Men vi har ingalunda bestridit behovet av insatser genom statlig verksamhet, då särskilda skäl kan åberopas för dem. Moderata samlingspartiet har i konsekvens med detta understrukit Norrbottens Järnverks vikt för sysselsättningen och näringslivet i Norrbotten. Alternativet nedläggning av järnverket är i dag oacceptabelt, och det är därför desto mera angeläget att göra sådana investeringar att fortsatt verksamhet och på sikt lönsam och meningsfull verksamhet — kan garanteras.

Kommer den rekonstruktion av NJA som det nu är fråga om att leda

till det målet? Kan vi räkna med att de 555 miljoner kronor som statsmakterna skall satsa kan vända en negativ lönsamhetsutveckling i en klart positiv? Kan man vara övertygad om att investeringen av denna dryga halva miljard utgör den bästa användningen från långsiktig sysselsättningssynpunkt av våra trots allt begränsade resurser? Svaret på frågorna är naturligtvis ingalunda givet. Järnverkets framtidsutsikter är svåröverskådliga. Det finns självfallet risker för att även den här satsningen – som på sin tid kallvalsverket – inte kommer att leda till önskat resultat. NJA är ur transportkostnadssynpunkt oförmånligt lokaliserat. Det har hittills inte lyckats för oss att göra företaget lönsamt. Dess samlade förluster har blivit långt större än man har räknat med. Produktiviteten är inte tillfredsställande. Inte bara det ogynnsamma läget utan även företagsekonomiskt tveklaktiga satsningar har framtvingat successivt nya tillskott av skattepengar.

Trots de här oförmånliga omständigheterna räknar man nu enligt propositionen med att det under en tid av tre år skall vara möjligt att nära tredubbla produktionen upp till 1,6 miljoner ton och också finna avsättning för den produktionen. Det saknar inte intresse att konstatera att det för Domnarvets Jernverk tog tio år att öka produktionen från 530 000 till 980 000 ton, dvs. mindre än en fördubbling.

Propositionen förutsätter också en mycket optimistisk bedömning av den internationella stålkonjunkturen under de kommande åren, trots att stålindustrin i Europa sedan många år brottas med svårigheter och att åtskilliga planerade utbyggnader har lagts på is.

Herr talman! 555 miljoner kronor utgör en nästan gigantisk satsning i sysselsättning. Man kan omedelbart konstatera att enbart räntan, beräknad efter normal avkastning i svenskt näringsliv, skulle räcka till för att ge arbete åt nära 2 000 årsarbetare. Därmed kan utbyggnadsfrågan inte bedömas enbart ur social synvinkel. De företagsekonomiska bedömningarna på sikt måste överväga, och då aktualiseras också spørsmålet, om motsvarande eller bättre sysselsättningseffekt på sikt skulle kunna åstadkommas med samma insats i annan näringsverksamhet. Den frågan är obesvarad, eftersom några alternativ inte redovisas i propositionen.

Den oppositionspolitiker som försöker företa en egen bedömning av NJA:s utbyggnadsplaner eller av andra alternativ stöter på nästan oöverstigliga svårigheter. Meningarna är delade bland de s. k. experter, vilkas råd man försöker inhämta.

Vissa tvacksamma synpunkter har redovisats i herr Magnussons i Borås motion. Andra experter har varit avsevärt mera optimistiska. Man konstaterar snabbt hur begränsade möjligheter ett oppositionsparti har att få ett säkert underlag för sina ställningstaganden och hur svårt det är att få underlaget sakkunnigt bedömt genom fristående experter, bl. a. av sekretesskäl.

Herr talman! Dessa negativa – eller pessimistiska – reflexioner skall icke betraktas som en argumentation för avslag på propositionen eller på det enhälliga näringsutskottets hemställan. De är ett uttryck för en naturlig oro och en naturlig osäkerhet inför en betydande ekonomisk satsning avutomordentlig betydelse för sysselsättningen i Norrbotten.

Det kan måhända göras gällande att det är ett försök från min sida att

Onsdagen den  
2 juni 1971

-----  
*Lån m. m. till  
Norrbottens Järn-  
verk AB*

komma ifrån mitt ansvar — att komma stickande med en brasklapp. Osäkerheten — eller låt gå för brasklappen — är emellertid betingad av att oppositionen icke har ens tillnärmelsevis samma möjligheter som regeringen att göra de utredningar och anlita den expertis som skulle kunna övertyga om projektets berättigande och lönsamhet. Vi på oppositionsidan är helt enkelt hänvisade till att i denna och i liknande ekonomiskt och tekniskt komplicerade frågor lita på kanslihusets bedömningar. Vi måste alltså förutsätta, att vederbörande för den planerade utbyggnaden ansvariga instanser är helt övertygade om att satsningen är motiverad, att den ger det bästa utbytet och att de också är beredda att ta på sig ansvaret för både planeringen och dess genomförande.

Av nära nog avgörande betydelse för resultatet blir hur det statliga företaget bedrivs i fortsättningen. De hittillsvarande erfarenheterna av statlig företagsamhet har inte varit enbart tillfredsställande, för att använda ett understatement. Vi bör emellertid ha anledning utgå ifrån att man inom den statliga sektorn dragit vissa lärdomar av vad som skett i det förflutna. Och det är mot den bakgrunden, herr talman, och under inskräpande på nytt av regeringens ansvar för det stora projektets planering och förverkligande samt självfallet och inte minst med hänsyn till dess stora betydelse för sysselsättningen i Norrbotten som jag kan yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Låt mig allra först med tillfredsställelse konstatera att det är ett enhälligt utskottsbtänkande som föreligger i dag om utbyggnad av NJA och att man ändå trots motionerna osv. i dag tydligen kan fatta ett beslut innebärande en ordentlig satsning på NJA, en satsning som skall ge NJA en verklig möjlighet att konkurrera med övriga järnverk i detta land.

Jag skall först ta upp det som herr Löfgren var inne på. I och för sig tycker jag att hans motion tar upp mycket väsentliga problem just när det gäller den tunga industrin i övre Norrland. Utan tvivel har NJA ett handikapp utav att vara beläget i Luleå, kanske allra mest på grund av att hamnen normalt är stängd för sjöfarten tre fyra månader per år. Detta innebär självfallet en konkurrensnackdel av mycket betydande omfattning, eftersom det är mycket tunga varor som produceras i ett järnverk. Samma sak gäller också de besvärligheter som föreligger med järnvägstrafiken, inte bara för att den är dyrare än att frakta med båt, utan det har också varit svårigheter att få vagnar att tillgå.

Vi kan alltså från utskottets sida i allt väsentligt instämma i motionen. Men detta är ett problem som inte bara berör NJA. Dessa problem rör all tung industri i övre Norrland. Därför tror vi att det vore ganska olyckligt om man bara gjorde en utredning om NJA, en utredning som i och för sig går att göra och som man inom styrelsen för NJA många gånger har diskuterat. Det vettiga är att man pekar på dessa problem för hela den landsändan och försöker få en lösning till stånd på det sätt som vi säger här. Det gäller framför allt fraktförhållandena — en ännu bättre fraktpolitik vad gäller järnvägarna och en satsning på att hålla hamnen i Luleå och andra Norrlandshamnar öppna hela vintern. Det skulle för NJA

betyda en oerhört förbättrad konkurrenssituation.

Jag tycker därför att vi skulle vara ense om att det är ett värdefullt uppslag som utskottet anvisar men det är betydligt bättre också för NJA om man får en generell åtgärd för all tung industri där uppe.

Sedan säger herr Löfgren att utskottets ledamöter förefaller vara glada över att ha fått motionen att hänga upp sina tankar på. Jag är inte övertygad om att vi varit särskilt glada över det -- tankarna hade nog kommit fram ändå. Men jag säger än en gång att de som framföres i motionen är bra.

Sedan finns det kanske inte mycket mer att tillägga -- utskottet är ju enhälligt. Om jag förstod herr Bohman rätt bad han litet grand om ursäkt för den motion som kommit från moderat håll. Det är glädjande att herr Bohman i dag också är med på detta förslag. Naturligtvis säger ingen här att alla problem nu är lösta; det är inte som i sagorna att "sedan levde de lyckliga i alla sina dagar". Inte vid någon industrietablering kan man absolut garantera att den för all framtid kommer att bli lyckosam. Men utsikterna till att NJA-satsningen skall kunna leda till bättre möjligheter för företaget är så betydande att jag är glad över den enhällighet som vi kunnat åstadkomma, trots att naturligtvis många frågetecken återstår. Då skulle jag bara vilja fråga Gösta Bohman: Vilken industrietablering av denna storlek erbjuder inte frågetecken? Det är väl självklart i allt företagande.

Jag skall sedan inte gå in mer på hans yttrande beträffande NJA. Det är en utomordentlig omvändelse att han drar tillbaka motionen, som visst han inte hade skrivit på.

Herr Bohman säger vidare att statliga företag i och för sig inte löser glesbygdsproblemen, men de kan tolereras i vissa fall. Jag skulle vilja fråga: Vem polemiserar herr Bohman emot? Statliga företag kan väl i och för sig inte genom något trollmedel lösa alla problem i Norrland; inte heller enskilda företag kan göra det. Det är fråga om företagandets villkor, och de problemen har man under de senare åren försökt lösa med kapitaltillskott i form av lokaliseringsbidrag, med bättre fraktpolitik och på många andra vägar. Alla vägar måste prövas. Jag vill bara poängtera att Gösta Bohman i dag säger att statliga företag kan godtas i vissa fall. Jag hoppas att han också kan tänka sig statlig företagsamhet utan att den, som han tidigare uttryckt det, enbart är socialt motiverad. Jag tror att statlig företagsamhet på många områden har en uppgift att fylla, men självklart är dess affärsmässiga villkor inte på något sätt bättre än den privata företagsamhetens.

Kan vi vara överens om detta tycker jag att vi har fått en utmärkt lösning på NJA-problemet. Då kan vi föra ut denna fråga ur stridslinjen. Det står i en gammal bok att det blir glädje i himlen över varje syndare som sig omvänder och bättrar. Jag konstaterar Gösta Bohmans bättring med den största tillfredsställelse.

Herr LÖFGREN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är tacksam över herr Svanbergs uppskattande ord om vad jag har framfört i motionen.

Jag har inte sagt att utskottets ledamöter var glada över motionen,

utan jag sade att man kan spåra en viss tillfredsställelse.

Om en utredning skulle ha visat, att det här rör sig om ett värdetillägg för resultatbedömningen av en storleksordning som redan vid nuvarande produktionskapacitet på ca 450 000 ton och under hand har sagts ligga någonstans mellan 15 och 20 miljoner kronor frågar man sig: Hur mycket skulle det då bli vid 1 600 000 ton? Det kan bli fråga om värden som ligger kanske uppåt 50–75 miljoner kronor, vad vet jag. Utredningen är inte gjord, och då måste jag beteckna det som ganska anmärkningsvärt att varken Statsföretag, departementschefen eller Norrbottens järnverk talar om den belastning som man har när man förelägger riksdagen ett förslag om att satsa 555 miljoner kronor i framtiden. Man har väl fått sig en tankeställare genom det här förslaget. Även om herr Svanberg säger att det här är inget specifikt för Norrbottens järnverk utan det gäller all annan industri i Norrbotten, i synnerhet tung industri, så måste vi erkänna att det här ärendet gäller Norrbottens järnverk AB. Hade riksdagen genom en utredning fått en uppfattning om hur mycket det betyder för Norrbottens järnverk AB, så hade vi kunnat undvika att man i fortsättningen kommer och säger: Ja, nu gick det inte så bra, men vi har att räkna med sådana där särskilda kostnader därför att vi är placerade på ett ställe som är betingat av sysselsättningspolitiska synpunkter men inte av företagsekonomiska lönsamhetssynpunkter.

Jag håller fast vid att alla skulle tjäna på att vi någorlunda väl visste vad det rör sig om. Man redovisar att man har särskilda förmåner genom att ligga nära råvarutillgångarna och tack vare billig elkraft. Men så finns det vissa andra kostnader som vi i vår motion särskilt har pekat på, och vi vet inte vad summan av det hela blir.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Svanberg spetsade till sina glädjeyttringar över mitt ståndspunktstagande på ett sådant sätt att jag är tvungen att ta kammarens tid i anspråk med en liten polemik.

Först och främst har jag ingalunda bett om ursäkt för herr Magnussons i Borås motion. Jag har bara redovisat att här finns olika experter. Den ena gruppen av experter är pessimistisk och den andra är optimistisk. Till de pessimistiska hörde herr Magnusson, men därmed inget ont sagt om honom eller om motionen.

Vilken företagsamhet räknar inte med risker när man gör sina investeringar? Det gör förvisso all företagsamhet, men jag har en känsla av att summan av risker i det här fallet är betydligt större än vad den är i vanliga fall. Skillnaden är också den att den som bedömer riskerna i den vanliga företagsamheten är företagsledningen själv, medan det i det här fallet är riksdagen som förutsätts i samband med att den beviljar anslag göra en riskbedömning. Jag har i mitt anförande velat poängtera hur dåligt utrustad oppositionen är att göra de nödvändiga ekonomiska och företagsekonomiska bedömningarna. På den punkten kan säkert i varje fall statsrådet Wickman hålla med mig.

Sedan har det, herr Svanberg, inte inträffat någon som helst förskjutning eller ändring i min filosofi då det gäller den statliga

företagsamheten. Jag har alltid deklarerat att jag inte är emot statlig företagsamhet i och för sig men att man måste kunna åberopa särskilda skäl för att staten skall hoppa in och göra satsningar, som man inte kan räkna med att enskilda av olika motiv kan ta på sig. Jag har precis samma uppfattning nu. Skall man försöka tillämpa det gamla bibelspråket om glädjen över varje syndare som sig omvänder, bör det nog passa bättre på socialdemokraterna i fråga om den statliga näringspolitiken än på mig, som alltid konsekvent har hävdad den filosofi som jag nu i korthet har redovisat och som jag också redovisade i mitt första anförande.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Det finns inte mycket av motsättning mellan oss, herr Löfgren. Jag vill bara konstatera att det väl är onödigt att klistra denna etikett, att det är särskilda problem, bara på NJA. Det gäller för all tung industri i övre Norrland. Kan vi lösa det problemet så blir också NJA med, och då är vi fullt ense.

Herr Bohmans senare yttrande gläder mig. Jag skulle vilja uttrycka det så att vi är ense, men han använder en annan formulering i dag än vad han har gjort vid tidigare tillfällen då vi diskuterat statlig företagsamhet. Han säger att han är inte och har inte varit emot statlig företagsamhet där ingen annan går in och gör investeringen. Det är en väldig glidning gentemot att säga att det skall vara socialt betingat.

I Norrbotten – vi har haft så mycken onödig diskussion om detta både lokalt och regionalt – har inte det privata näringslivet i den omfattning som man hade kunnat förvänta gjort de nödvändiga investeringarna. Därför har staten kommit in. Man har ställt stora krav på staten, och statlig företagsamhet har därför kommit att betyda mycket för Norrbotten. Att man sedan i vissa sammanhang säger att Norrbotten, som är det mest socialiserade länet, också har den största arbetslösheten, är ju ändå att vända det hela galet.

Jag är glad över Gösta Bohmans inställning. Det här med ursäkt kanske inte var så allvarligt menat, men det var väl litet av det i hans anförande. Men, Gösta Bohman, det är en väsentlig skillnad mellan att säga att man är med på statlig företagsamhet där den är vettig och nödvändig och där ingen annan utför verksamheten och att säga att den bara är möjlig där den är socialt betingad.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har i en rad motioner till riksdagen anført sin syn på Norrbottens järnverk och dess betydelse för Norrbottens näringsliv. I frågor och interpellationer, som i olika sammanhang aktualiserats, har vi framhållit det nödvändiga i en riktig produktionsinriktning vid järnverket och även pekat på dess baskaraktär i en långsiktig regionalpolitisk utvecklingsplan. Att vi avstått från att ställa några motionsyrkanden till den proposition om lån och bidrag till NJA som nu behandlas beror inte på att vi på något sätt gått ifrån vår grundlinje beträffande järnverket och dess utveckling, utan bara på det förhållandet att vi funnit det föreliggande förslaget antagbart som ett steg på vägen till en sådan utbyggnad av järnverket som vi i många år har

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Lån m. m. till  
Norrbottens Jäm-  
verk AB*

verkat för.

I den situation som riksdagen i dag befinner sig, skall jag inte ta upp tid med kommentarer till aktuella produktions- och investeringsprogram för NJA. Jag vill endast framhålla vår uppfattning att det inte räcker med den – också av utskottet påtalade – ökning av manufaktureringsskapaciteten som förutsätts i propositionen utan att ytterligare satsningar på det avsnittet är alldeles nödvändiga. NJA måste ur riktiga utgångslägen ta upp den konkurrens med de privata järnverken som herr Svanberg nyss talade om – med de järnverk som lägger tyngdpunkten på förädling av manufakturerade produkter. Här får det inte bli fråga om något slags uppdelning av kakan som ger NJA de sämsta bitarna. Vi tycker oss i utvecklingsprogrammet kunna spåra en viss tendens mot att vilja behålla NJA:s karaktär av underleverantör till andra järnverk. Detta accepterar vi inte, i synnerhet som vi anser en utveckling av förädlingssidan vara av den allra största betydelse för tillkomsten av den statliga verkstadsindustri med legotillverkning på olika håll i länet, som vi i annat sammanhang ställt förslag om och som också utvecklats av herr Werner i Tyresö i den debatt som föregått den här punkten på föredragningslistan i dag.

Det vi från vårt håll närmast ställt oss kritiska till vid behandlingen av föreliggande proposition är att företagets regionalt avgörande betydelse inte tillräckligt beaktats. Ändå torde det stå klart vilken betydelse järnverket haft för hittills genomförda lokaliseringar – placeringen av Scania-Vabis' filialenhet till Luleå är ett exempel – och lika klart är att en riktig utveckling vid NJA skapar gynnsamma förutsättningar för lokalisering av ny verkstadsindustri till orten. Över huvud taget torde det vara obestridligt att utvecklingen av det norrbottniska näringslivet, som de senaste veckorna och inte minst i dag har rönt en sådan glädjande – och förhoppningsvis bestående – uppmärksamhet i denna kammare, i stor utsträckning kan och måste baseras på NJA.

Andra sidor som inte heller tillräckligt beaktats i propositionen är miljövärdhetsåtgärderna vid järnverket, utbildnings- och sysselsättningsfrågorna – som jag har nämnt i någon mån – forskningens och den tekniska utvecklingens behov. Till de frågorna, liksom till konkreta förslag när det gäller järnverkets fortsatta finansiering, avser vi att återkomma. Vi vill emellertid redan nu peka på möjligheten att underlätta NJA:s planerade och nödvändiga investeringar genom att tillämpa beslutet om förstärkt regionalpolitiskt stöd enligt vilket lokaliseringsbidrag och/eller avskrivningslån kan utgå vid investeringar i byggnader, var för sig eller tillsammans, med belopp högst motsvarande 35 procent eller, om särskilda skäl föreligger, med 50 procent av investeringskostnaden. Till de särskilda skäl som vi därvid skulle vilja åberopa hör just de lokaliseringspolitiska – de som så friskt har åberopats i dagens debatt och i tidigare debatter.

Herr OLHEDE (s):

Herr talman! Precis som herr Svanberg vill jag uttrycka min stora tillfredsställelse över att det är ett enhälligt utskott som har tillstyrkt propositionen om NJA. Särskilt gläder det mig att moderata samlingspartiet i utskottet fått en så fyllig redogörelse för investeringsprogrammet

att man har kunnat tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag trots den motion som man väckt.

Herr Bohman var uppe i talarstolen och sade att det rådde enighet om att man inte kan lägga ned NJA. Samtidigt efterlyste han emellertid alternativa förslag. Jag tror i alla fall att han kom till den slutsatsen, som vi faktiskt kan vara eniga om, att det endast finns en väg att gå när det gäller NJA.

Jag tror jag vågar säga att bakom det framlagda investeringsprogrammet finns ingående analyser och marknadsbedömningar. Det första som vi gjorde var ett s. k. nollalternativ, dvs. en beräkning av det ekonomiska utfallet, om produktionen i stort sett blev oförändrad. Resultatet av den undersökningen, herr talman, blev att det skulle uppkomma årliga förluster på ca 30 miljoner kronor och att antalet anställda skulle gradvis minska. Vi skulle få återkomma till riksdagen kontinuerligt för att hålla liv i företaget. En sådan lösning kan inte kallas tillfredsställande.

Olika investeringsalternativ undersöktes mot bakgrunden av marknadsanalyser, och detta har lett fram till det förslag – grundat på verkställande ledningens och styrelsens bedömningar i NJA – som nu ligger på riksdagens bord och som har redovisats i näringsutskottet.

Det grundläggande felet med NJA tror jag man kan kortfattat sammanfatta på det sättet, att löneandelen av den totala faktureringen är för hög – väsentligt högre än i andra järnverk. Orsaken härtill är kort och gott att arbetare och tjänstemän inte har fått de verktyg som behövs för att utföra en effektiv produktion.

550 miljoner som satsas innebär självfallet ett stort ansvar. Men om man jämför denna satsning med de investeringar som har skett i Domnarvet så är den inte stor. Investeringarna i NJA under 1960-talet borde ha varit ungefär 300 miljoner högre än de som gjorts. Och jag vill understryka för herr Bohman att vad riksdagen tar ställning till i dag är ett lokaliseringstöd till NJA som är exakt detsamma som vilket privatföretag som helst skulle få enligt gällande bestämmelser. Det är alltså inget särskilt stöd till statlig verksamhet. Jag tror det är viktigt, herr talman, att detta understryks.

Den analys som gjordes – och jag tycker det är lämpligt att betona det här -- visar att det är den metallurgiska delen som kräver de största insatserna. Nuvarande tackjärnskapacitet på 475 000 ton är för liten i förhållande till den valsverkskapacitet som redan finns. Man kan således inte fullt utnyttja redan gjorda investeringar.

Den gamla masugnen från Hermann Göringverken är internationellt sett mycket liten och dessutom nu utsliten. Existerande Thomaskonvertorer är omoderna och måste bort, bl. a. av miljövårdsskäl. Detta efterlyste ju också fru Marklund.

Första ledet i produktionen är orationell. En rationalisering måste genomföras och en produktionsökning måste ske samtidigt som kvaliteten höjs. Om man inte är konkurrenskraftig i det första ledet blir man det inte heller i efterföljande led. Den moderna masugn som skall installeras är på 1 miljon ton. Internationellt sett är detta inte någon exceptionellt stor kapacitet. Masugnen är vald efter noggrann prövning av olika alternativ. Med den gamla hyttan, som skall renoveras och moderniseras,

Nr 103

Onsdagen den  
2 juni 1971

---

*Lån m. m. till  
Norrbottens Järn-  
verk AB*

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Lån m. m. till  
Norrbottens Järn-  
verk AB*

kan man 1976–1977 komma upp till ca 1,5 miljoner ton tackjärn.

Herr Bohman ifrågasatte om det finns marknadsutrymme för denna produktionsökning. Om man studerar Jernkontorets undersökningar rörande den väntade framtida råstålsförbrukningen i Sverige blir svaret ett entydigt ja på den frågan. Självfallet kommer det att finnas konjunktursvackor, men man kan inte av rädsla för tillfälliga sådana svackor avhålla sig från investeringar. Man måste ta hänsyn till den långsiktiga trenden. Det är den som skall ligga till grund för besluten.

Därtill har man i NJA i sina kalkyler varit försiktig i sina bedömningar om att erövra nya marknadsandelar. Jag vill också påstå att företaget har visat en föredömlig försiktighet när det gäller prisutvecklingen.

Det har framskyttat att den ökade försäljning som förutses av ämnen och tackjärn skulle vara svår att realisera. Låt mig då bara säga att man på sikt förutser ett underskott på tackjärn här i landet. Om då inte NJA gör denna satsning, så tvingas andra stålverk att göra den. Överkapaciteten skall utnyttjas till kvalitetsstål. Indikationerna rörande kvalitetsstålverkets behov visar att en sådan brist på ämnen föreligger.

Som ett svar till fru Marklund vill jag framhålla, att eftersom man gör en mycket stor satsning på råstålsframställning så får man ett överskott, men självfallet skall man vara inställd på att efter hand förädla det stålet så nära järnverket som möjligt. Om man studerar investeringsplanen finner man också att överskottet inte är konstant. Det minskas genom ökning på faktureringsidan. Efter år 1978 bör det självfallet minska ytterligare. Jag vill understryka att detta inte skall vara den sista investeringen. Detta är en plan som sträcker sig fram till 1978. Därefter måste nya satsningar göras.

Givetvis betyder den stora satsning som här görs ett betydande ansvar, men vi kan säkerligen vara eniga om att vi också har lyckats få en av landets mest erkända fackmän på stålområdet som chef för NJA. Det är en chef som förstår vad det betyder att ha alla i företaget som verkliga medarbetare. Han och alla de övriga anställda behöver allt det stöd de kan få för att lösa de svåra uppgifter de har framför sig. De som representerar ägaren — det vill säga samtliga riksdagsmän i denna kammar — bör se till att företaget får detta helhjärtade stöd. Där finns det, herr talman, ingen plats för någon tveklöshet.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara upprepa att jag hoppas att herr Olhedes planer och prognoser skall hålla och att hans förväntningar verkligen kommer att infrias.

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Det var med en viss oro som vi i vintras konstaterade att styrelsen för NJA var osäker om huruvida medel skulle ställas till förfogande för den utbyggnad och uppbyggnad av järnverket som man var i utomordentligt stort behov av om verksamheten skulle kunna fortsätta i minst oförminskad takt framöver. Vi fick i anslutning till styrelsens uttalade oro besked från regeringen om att pengar skulle ställas till förfogande. Här har i dag många talare uttryckt belåtenheten och

Onsdagen den  
2 juni 1971

---

*Lån m. m. till  
Norrbottens Järn-  
verk AB*

glädjen över detta. Det är klart att också jag har anledning att uttala en utomordentlig tillfredsställelse över att det råder politisk enighet om en uppslutning kring järnverket i Luleå. Det stod klart att vi om inte den här satsningen hade kommit till stånd hade kunnat befara en minskning av arbetstillfällena vid järnverket, och det skulle ha inneburit en katastrof för bygden och för länet.

Vad jag här vill betona är att orsaken till att järnverket inte givit det ekonomiska utbyte som man hade haft anledning och rätt att förvänta, utan tvivel är att det inte varit ett rationellt företag som haft full konkurrenskraft gentemot övriga företag i samma bransch. Ingen kunde på ett mera eftertryckligt sätt ha givit besked om detta än herr Olhede gjorde i det anförande han nyss höll. Det finns väl därför anledning att hysa åtminstone en viss förhoppning om att den satsning som man nu varit med om att bidra till och arbeta fram program för skall vara så väl underbyggd, att vi i framtiden kan räkna med att Norrbottens järnverk blir det rationella företaget som vi har anledning och rätt att kräva att ett statsägt järnbruk skall vara.

Det är beklagligt att det gått så många år utan att vi fått den rationalitet i företaget som det rimligtvis måste ha gått att åstadkomma. Det finns ingen anledning att spilla ord på den saken i dag; det är bara att hoppas på att det skall bli bättre i framtiden.

Vi i Norrbotten trodde redan på ett tidigt stadium av detta järnverks historia att det skulle kunna föra med sig några följdindustrier. Det ansågs rimligt att vi när vi ändå hade ett järnverk i länet skulle kunna få något av manufakturverksamheten på järnsidan. Det har dröjt långt. Nu har vi fått besked av herr Olhede att saken skall följas upp. Det är givet att vi noterar det med tacksamhet. Vi skall självfallet också se till att Statsföretag AB blir påmint om de löften som man har givit här i dag. Det är bara att hoppas att man då ser till att de industrierna får konkurrenskraft redan från första början, så att det inte skall behöva uppstå en sådan irritation som det gör då staten gång efter annan måste träda in med ytterligare kapital.

Här har talats om den avigsida som NJA:s lokalisering utgör: det ligger för långt norrut för att kunna få den konkurrenskraft som järnverk i andra och centralare delar av landet har. Det är inte mycket att invända mot detta. Det ligger långt norrut, det blir långa avstånd och höga kostnader för frakter. Men otvivelaktigt är väl ändå att en bättre utbyggd isbrytarverksamhet skulle kunna ge järnverket väsentliga tillgångar. Jag vet inte om man i dag har några siffror att redovisa som visar vilken kostnadsminskning man har kunnat notera för det här året, tack vare att vi haft möjlighet till sjöfart praktiskt taget hela vintern. Jag skulle tro att det finns sådana uppgifter.

Möjligheten av att uppehålla en sjöfart under den största delen av året tror jag är rätt stor. Det har ju faktiskt visat sig att situationen är den att, när issvårigheter uppstår i södra delarna av landet, blir det en utomordentligt lång tid som vi norröver inte har någon sjöfart, beroende på att allt vad isbrytarverksamhet heter dras söderut. De år när isbrytarverksamhet inte behövs i någon större utsträckning söderut kan sjöfarten pågå en längre tid i norr.

Det kan enligt mitt sätt att se inte innebära annat än att vi också kan räkna med att, om vi får en större satsning på isbrytare, får en möjlighet till sjöfart i norr större delen av året, och det skulle verksamt bidra till att eliminera den olägenhet som den nordliga lokaliseringen medför.

I detta anförande instämde herr Stridsman (c).

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

## § 6 PCB-lag

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 35 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till PCB-lag jämte motion.

I propositionen 1971:99 hade Kungl. Maj:t under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 2 april 1971 föreslagit riksdagen att antaga inom jordbruksdepartementet upp- rättat förslag till PCB-lag.

I propositionen hade föreslagits att Kungl. Maj:t fick bemyndigande att förbjuda eller föreskriva villkor för import, tillverkning, saluhållande eller hantering av polyklorerade bifenyler (PCB) eller produkter i vilka PCB ingick, om det var av särskild betydelse från miljöskyddssynpunkt.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1971:1448 av herr Strindberg m. fl., vari hemstälts att riksdagen hos Kungl. Maj:t uttalade att den myndighet som omnämndes i Kungl. Maj:ts förslag till PCB-lag borde vara giftnämnden.

Utskottet hemställde  
att riksdagen

1. skulle antaga det förslag till PCB-lag som framlagts i Kungl. Maj:ts proposition 1971:99,
2. lämnade motion 1971:1448 utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr Hedin och fru Sundberg (båda m), vilka ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1971:1448 i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade att giftnämnden borde vara den myndighet som omnämndes i PCB-lagen.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Det mest effektiva, kanske enda effektiva sättet att råda bot på den tilltagande giftspridningen är lagstiftning. Utskottet har också varit helt enigt i vad gäller värdet av att en PCB-lag antas. Sedan lång tid har vi använt oss av en produkt eller rättare sagt ett material som inte är nedbrytbart, inte vattenlösligt och som i allt högre grad anrikats, bl. a. genom sin fettlöslighet, i djur av olika slag. Materialet används i

kondensatorer, transformatorer och något litet i färger. Dess användningsområde ligger alltså fjärran från t. ex. DDT:s som också är ett fettlösligt icke nedbrytbart ämne.

Jag har velat påpeka detta, därför att det så tydligt åskådliggör den förändrade inställning vi måste ha till vår omgivning. Faror lurar inte bara i besprutningsmedel och tillsatser av olika slag. Även material som PCB eller vissa plaster kan utgöra allvarligt hot mot vår miljö. Hotet aktualiseras den dag materialet förstörs, bränns eller på annat sätt kommer ur sitt användningsområde. Kravet på tillsyn förstärks. Och en lag, inte minst en miljöskyddslag, måste efterlevas, och samhället måste kontrollera att så sker. Giftnämnden föreslår i sin remisskrivelse att den själv skulle svara för tillsynen av den nu föreslagna lagen, men departementschefen och utskottet föreslår att denna tillsyn bör utövas av naturvårdsverket eller annan myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer.

Har inte naturvårdsverket tillräckligt att göra? Tillsynen måste ju i hög grad vara en uppgift lämpad för giftnämnden som har tillsynen av andra skadliga, vådliga material, och detta gäller även om miljökontrollutredningen i sitt betänkande, när det nu kommer, föreslår en omorganisation av hela tillsyns- och kontrollverksamheten. För oss gäller det att passa in lagen i nu gällande bestämmelser. Giftnämnden är i dag den myndighet om vilken det talas i Kungl. Maj:ts giftförordning. Om denna sägs: "Nämnden åligger särskilt att med uppmärksamhet följa utvecklingen i fråga om hälsofarliga varor och bekämpningsmedel" och ha viss tillsyn i övrigt. Ingen orsak finner jag det vara att frångå praxis och låta annat organ utöva tillsynen av den här föreslagna lagen och, herr talman, jag skall be att få yrka bifall till reservationen vid jordbruksutskottets betänkande nr 35.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! Som framgår av utskottets betänkande avser departementschefen att låta utreda vilken myndighet som lämpligen bör handha tillämpningen av denna lag. Många olika sådana myndigheter kan här komma i fråga. Det är inte alls uteslutet att det kan bli giftnämnden. När departementschefen emellertid inte är säker på vilken myndighet det bör vara utan vill närmare undersöka detta, finns det väl skäl i att invänta den tilltänkta översynen och därefter ta ställning till vilken myndighet som rimligen bör komma i fråga.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

#### *Punkten 1*

Utskottets hemställan bifölls.

#### *Punkten 2*

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Hedin och fru Sundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Fru Sundberg begärde votering.

Sedan det konstaterats att ett tekniskt fel uppkommit i voterings-signalsystemet, yttrade fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Med hänsyn till de tekniska svårigheterna att samlade ledamöterna ber jag att få ta tillbaka min begäran om votering.

Kammaren har alltså bifallit utskottets hemställan.

## § 7 Användning av djur för vetenskapliga experiment

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 36 i anledning av motion om översyn av bestämmelserna om användning av djur för vetenskapliga experiment.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! Djuren är levande varelser, i många fall kloka och förståndiga. De borde i ett civiliserat samhälle åtnjuta någon form av rättstrygghet. Så är emellertid knappast fallet med de djur som överlämnas till experiment för vetenskaplig forskning. Berättelserna om deras lidanden, som skildras i infordrade remissvar, är skakande. Men deras skrik och kvidande och deras skräck tränger icke igenom institutionernas murar. Deras behandling är knappast kontrollerad av någon med undantag av institutionens tjänstgörande personal; endast vetenskapsmannens egen etiska inställning utgör en begränsande faktor vad beträffar djurens lidanden. Det är emellertid förståeligt om också denne, med hänsyn till den vikt han måste tillmäta forskningsändamålet, nödgas tillämpa den gamla jesuitsatsen: ändamålet helgar medlen.

Jordbruksutskottet har avstyrkt den motion som här föreligger till behandling. Utskottet har gjort det med en, som det heter, stark skrivning. Jag har ingen anledning att inte vara tacksam mot jordbruksutskottet för den omsorg utskottet har nedlagt vid förberedelserna av det betänkande som i dag föreligger till behandling. Utskottet har infordrat remissvar från ett flertal håll och redovisar detta i betänkandet.

Efter en sådan förberedelse och då utskottet är enigt är det givetvis lönlöst och meningslöst att framställa något yrkande, men jag vill erinra om att en stark skrivning inte förvandlar djurens situation. Därför vill jag gärna poängtera att det anförande som jag här håller inte bör anses som något slags gravöl över detta ämne.

Det bör också observeras att det även i de negativa remissvar som har inkommit finns vissa formuleringar som jag tycker tyder på att något kan och bör göras i detta ärende. Statens veterinärmedicinska anstalt, som i sak är avstyrkande, uttalar en förhoppning om att man från statsmakternas sida skall ägna allt större intresse åt strävandena att utveckla användandet av cellkulturer. Man påpekar särskilt att vi här i Sverige skulle behöva en cellkulturbank. Anstalten säger också att ökat intresse bör ägnas uppfödningen, skötseln, hälsotillståndet och anskaffningen av försöksdjuren. Detta yttrande visar att det finns mera att göra inom detta område. Statens bakteriologiska laboratorium har tillstyrkt utredningen och säger att utvecklingen går så fort att det är nödvändigt att

Onsdagen den  
2 juni 1971Rennäringslag,  
m. m.

bestämmelserna ständigt överses och därmed hålles aktuella.

Statens medicinska forskningsråd. anför att man har en permanent kommitté, försöksdjursnämnden, som arbetar med dessa frågor. Genom utbildning av såväl teknisk personal som forskare vill man främja inte bara den medicinska forskningen utan även djurskyddssynpunkterna. Man sparar många försöksdjurs liv genom att onödiga och dåligt planerade försök förebyggs. Inom ett avsnitt finns sålunda ett särskilt organ som sysslar med dessa saker. Jag har bara ställt mig frågan hur långt dess verksamhetsområde sträcker sig, eftersom försöksdjur fått en vidsträckt användning.

Av remissvaren framgår att man vid remissbehandlingen på något sätt begränsat motionens omfattning. Det förefaller som om man haft uppfattningen att motionen endast avser att söka ingripa i själva den operation där ett djur skall användas i försökssyfte. Då jag skrev motionen avsåg jag nog att den skulle omfatta hela den verksamhet som gäller anskaffning, uppfödning, vård och användning av försöksdjuren. Statens veterinärmedicinska anstalt menar att en utredning om översyn av bestämmelserna endast skulle gälla administrativa åtgärder. Jag vill undanröja detta missförstånd och säga att det inte i första hand gäller administrativa åtgärder utan själva tryggheten för djuren.

Flera tycks ha fått den uppfattningen att jag som motionär avsåg att helt enkelt avskaffa experimenten med djur. Jag är medveten om att denna möjlighet ännu inte finns. Man måste först komma betydligt längre i många avseenden. En del av de vetenskapliga institutionerna har också sagt att djurexperiment nog alltid kommer att vara nödvändiga. Men man bör försöka skapa förutsättningar för att de inte blir mer omfattande än som är nödvändigt. I den mån experiment skall företas med djur bör dessa göras på ett sådant sätt att onödigt plågsamma försök förebygges. Jag ville med min motion ge ett bidrag till skapandet av en djurens rätt.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! Jag har ingen anledning att yrka annat än bifall till utskottets hemställan i denna fråga. Motionären och vi är fullt överens om att djurförsök är beklagliga, men så länge de inte kan undvaras måste vi se till att djuren behandlas på ett så skonsamt sätt som möjligt. Därom är vi tydligen också fullt överens.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

## § 8 Rennäringslag, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 37 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1971:51 med förslag till rennäringslag, m. m., jämte motioner.

Genom en den 26 februari 1971 dagtecknad proposition, nr 51, hade

Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag ur statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 11 december 1970 och den 26 februari 1971 samt av lagrådets protokoll den 22 februari 1971, föreslagit riksdagen

dels att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) rennäringslag och

2) lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),

dels att

3) besluta att lappväsendet vid länsstyrelserna skulle upphöra den 1 juli 1971 och att vid samma tidpunkt rennäringsdelegationer inrättades vid vissa lantbruksnämnder i enlighet med vad i propositionen förordats,

4) godkänna i propositionen förordade riktlinjerna för en omorganisation av rennäringen och dess administration,

5) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångsåtgärder och åtgärder i övrigt som behövdes för att genomföra omorganisationen av rennäringen,

6) godkänna vad i propositionen föreslagits rörande statens medverkan och ekonomiska stöd till rennäringens rationalisering,

7) godkänna de i propositionen föreslagna riktlinjerna för forsknings- och försöksverksamheten på rennäringens område,

8) godkänna de riktlinjer för organisationen av samefonden som förordats i propositionen,

9) godkänna det förslag i fråga om Arjeplogs skolbord som lagts fram i propositionen,

10) medge att för budgetåret 1971/72 statlig kreditgaranti fick lämnas för lån till rennäringens rationalisering med 2 500 000 kronor,

11) till Rådgivningsverksamhet för rennäringens främjande för budgetåret 1971/72 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kronor,

12) till Kompensation för bensinskatt till rennäringen för budgetåret 1971/72 under nionde huvudtiteln anvisa ett anslag av 200 000 kronor att avräknas mot automobilskattemedlen.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås olika åtgärder för att främja renskötseln, som utövas av i huvudsak omkring 700 samefamiljer inom ett fyrtiotal lappbyar. 1928 års renbeteslag föreslås ersatt med en ny rennäringslag. Lappbyarna omorganiseras till samebyar med huvudsaklig uppgift att driva renskötseln. Denna organisation bygger på principen om samverkan mellan medlemmarna i byn såsom inom ekonomiska föreningar. Samerna skall själva få bestämma om sina angelägenheter på bystämma och genom stadgar för byn. Innehållet i samernas renskötselrätt blir enligt lagförslaget samma som i 1928 års lag. Det nuvarande lappväsendet, som är en statlig administration för rennäringen, upphör. I stället inrättas vid var och en av lantbruksnämnderna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län en rennäringsdelegation. Lantbruksstyrelsen skall fortsätta att vara central rennäringsmyndighet. Till styrelsen skall knytas en rådgivande nämnd. I huvudsaklig överensstämmelse med vad som f. n. gäller skall Kungl. Maj:t kunna förordna om upphävande av renskötselrätten för visst markområde. I fråga om ersättning för skada eller olägenhet av upphävande

det skall expropriationslagens regler om värdering och om domstolsförfarande gälla. Ersättningen, vilken nu tillfaller lappfonden, skall i princip fördelas lika mellan vederbörande sameby och fonden, som skall kallas samefonden. Denna fond skall få en särskild styrelse. Styrelsen skall bestämma om fondmedlens användning.

Stöd i form av statlig lånegaranti samt bidrag skall lämnas till rennäringens rationalisering. Renskötande samer som inte får tillräcklig sysselsättning inom renskötelsen skall beredas annan sysselsättning inom renskötelsesområdet.”

I samband med propositionen hade utskottet behandlat

*A. i anledning av propositionen väckta motioner*

1. 1971:1279 av herr Larsson i Umeå m. fl., vari hemställdt

att 71 § rennäringslagen fick det tillägget att utöver lantbruksnämnd och markägare även jakträttsinnehavare fick rätt att påfordra länsstyrelsens prövning,

att 93 § rennäringslagen ändrades så till vida att hund som lät sig uppkopplas inte fick dödas,

att dödandet av hund som ofredat renar omedelbart skulle anmälas till polismyndighet,

2. 1971:1367 av herr Carlsson i Vikmanshyttan m. fl., vari hemställdt att riksdagen beslutade

a) att antaga förslaget till rennäringslag med av motionärerna föreslagna ändrad lydelse av §§ 3, 4, 9, 16, 24, 26, 28, 32, 38, 70, 71, 72, 93 och 96 a i lagförslaget,

b) att i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening uttala:

att bestämmelserna i 30 § rennäringslagen skulle avse jämväl kalhuggning, hyggesbränning och växtbekämpning av större omfattning,

att rennäringens samtliga representanter i lantbruksnämndens rennäringsdelegation skulle utses av Kungl. Maj:t,

att rennäringens representanter i lantbruksstyrelsens rennämnd skulle äga påfordra sammanträde med nämnden, samt

att rotvärdeersättning i samband med att samer inte utnyttjade sin rätt till byggnadsvirke in natura skulle bestridas av domänverket,

c) att under jordbruksdepartementets huvudtitel till Samefonden för budgetåret 1971/72 bevilja ett reservationsanslag av 500 000 kronor,

d) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa

att beloppet till allmänna sameändamål ur Samefonden uppräknades till 400 000 kronor,

om utredning och förslag beträffande ansvar och skadestånd vid skada på ren i samband med skogsavverkning i enlighet med vad som anförts i motionen,

3. 1971:1368 av herr Häll m. fl.,

4. 1971:1369 av herr Lundberg,

5. 1971:1370 av herr Takman m. fl., vari hemställdt att riksdagen skulle besluta

a) att följande ändringar företogs i förslaget till rennäringslag:

dels att följande sats i föreslagen lydelse av 9 § skulle utgå: "Sameby får ej driva annan ekonomisk verksamhet än rensköttsel",

dels att 38 § punkt 10 skulle erhålla följande lydelse: "10. de ytterligare föreskrifter som behövs",

dels att andra och tredje styckena i 72 § skulle utgå,

b) att hos Kungl. Maj:t hemställa om den omredigering av 59 §, som föranleddes av ett bifall till i motionen föreslagen annan lydelse av 9 och 38 §§,

c) att uttala sig för att berörd sameby skulle erhålla lägst 50 % av inkomsterna från fiskeupplåtelse,

d) att rationaliseringsbidrag vid en samlad upprustning av rennäringen i enlighet med lantbruksstyrelsens förslag fastställdes till en bidragsnivå på 50 %,

e) att i fråga om stadgandena rörande renskötselrättens upphörande (26 §) ge Kungl. Maj:t till känna att vad i motionen anförts – om att såsom skäl till renskötselrättens upphävande även skulle kunna åberopas vad som kunde anses vara ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt – måste ges en mycket snäv tillämpning,

f) att uttala sig för att samefonden ställdes under förvaltning av en helt samisk styrelse utsedd av landsmötet,

#### *B. vid riksdagens början väckta motioner*

6. 1971:507 av herr Stridsman m. fl., vari hemställt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om översyn av jaktstadgan, syftande till att ge samerna möjlighet att, då fara för rovdjursangrepp förelåg, förfölja och döda rovdjur,

7. 1971:990 av herr Carlsson i Vikmanshyttan m. fl.,

8. 1971:1033 av herr Nilsson i Agnäs m. fl.,

9. 1971:1034 av herr Nilsson i Agnäs m. fl.,

10. 1971:1048 av herr Takman m. fl.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1369,

2. att riksdagen i anledning av propositionen 1971:51 och motionen 1971:1367, såvitt avsåg områden anvisade till lapparnas uteslutande begagnade,

a. skulle antaga 3 § i det till propositionen fogade förslaget till rennäringslag,

b. – med förklaring att övergångsbestämmelserna i förslaget till rennäringslag inte kunnat oförändrade antagas – för sin del skulle antaga bestämmelserna med av utskottet föreslagen lydelse,

3. att riksdagen – med förklaring att 4 § i förslaget till rennäringslag inte kunnat oförändrad antagas – i anledning av motionen 1971:1367, såvitt nu var i fråga, för sin del skulle antaga av utskottet föreslagen lydelse av nämnda paragraf, innebärande att all renbetesmark kunde bli

föremål för en förlängning av betestiden,

4. att riksdagen med avslag på motionerna 1971:1367 och 1971:1370, båda såvitt avsåg samebys ekonomiska verksamhet, skulle antaga 9, 16, 38 och 59 §§ i förslaget till rennäringslag,

5. att riksdagen med avslag på motionen 1971:1367, såvitt avsåg fastställande av flyttningvägs sträckning, skulle antaga 24 § i förslaget till rennäringslag,

6. att riksdagen

a. - med förklaring att 26 § i förslaget till rennäringslag inte kunnat oförändrad antagas - i anledning av motionen 1971:1367, såvitt nu var i fråga, för sin del skulle antaga av utskottet föreslagen lydelse av nämnda paragraf, innebärande att upphävande av renskötselrätten borde få ske endast för ändamål som kunde tillgodoses genom expropriation,

b. lämnade motionen 1971:1370, såvitt avsåg tillämpningen av 26 §, utan åtgärd,

7. att riksdagen med avslag på motionen 1971:1367, såvitt avsåg ersättning i anledning av upphävande av renskötselrätt, skulle antaga 28 § i förslaget till rennäringslag,

8. att riksdagen med avslag på motionen 1971:1367, såvitt avsåg upplåtelse av nyttjanderätt, skulle antaga 32 § i förslaget till rennäringslag,

9. att riksdagen med avslag på motionen 1971:1367, såvitt avsåg åtgärder mot s. k. främmande renar, skulle antaga 70 § i förslaget till rennäringslag,

10. att riksdagen med avslag på motionerna 1971:1279 och 1971:1367, båda såvitt avsåg strövrenar, skulle antaga 71 § i förslaget till rennäringslag,

11. att riksdagen med avslag på motionerna 1971:1367 och 1971:1370, båda såvitt avsåg förordnande av syssloman, skulle antaga 72 § i förslaget till rennäringslag,

12. att riksdagen med avslag på motionen 1971:1367, såvitt avsåg skyldighet att underrätta hundägare om flyttning av renar, skulle antaga 93 § första stycket i förslaget till rennäringslag,

13. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1971:1279, såvitt avsåg dödande av hund,

a. skulle antaga 93 § andra stycket i förslaget till rennäringslag och

b. skulle giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört angående översyn av bestämmelserna om rätt att döda annans hund,

14. att riksdagen med avslag på motionen 1971:1279, såvitt avsåg anmälan till polismyndighet, skulle antaga 93 § tredje stycket i förslaget till rennäringslag,

15. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1367, såvitt avsåg komplettering av förslaget till rennäringslag med en särskild paragraf, 96 a §,

16. att riksdagen skulle antaga förslaget till rennäringslag i de delar som ej omfattades av utskottets hemställan under 2-14,

17. att motionen 1971:1367, såvitt avsåg tillämpningen av 30 § i förslaget till rennäringslag, inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

18. att motionen 1971:1370, såvitt avsåg fördelning mellan samefon-

**Nr 103**

Onsdagen den

2 juni 1971

*Rennäringslag,*

*m. m.*

den och sameby av inkomster från nyttjanderättsupplåtelser, inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

19. att motionen 1971:1367, såvitt avsåg skadestånd vid skada på ren i samband med skogsavverkning, inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

20. att motionen 1971:507 angående översyn av bestämmelserna i jaktstadgan om rätt att döda rovdjur inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

21. att riksdagen skulle antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),

22. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1971:1367, såvitt nu var i fråga, beslutade att lappväsendet vid länsstyrelserna skulle upphöra den 1 juli 1971 och att vid samma tidpunkt rennäringsdelegationer inrättades vid vissa lantbruksnämnder i enlighet med vad som förordats i detta betänkande,

23. att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och, såvitt nu var i fråga, med avslag på motionerna 1971:1367 och 1971:1368, godkände de i detta betänkande förordade riktlinjerna för en omorganisation av rennäringen och dess administration,

24. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångsåtgärder och åtgärder i övrigt som behövdes för att genomföra omorganisationen av rennäringen,

25.a. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1971:1370, såvitt nu var i fråga, godkände vad i detta betänkande föreslagits rörande statens medverkan och ekonomiska stöd till rennäringens rationalisering,

b. att riksdagen lämnade motionen 1971:1033 utan åtgärd,

26. att riksdagen godkände de i propositionen föreslagna riktlinjerna för forsknings- och försöksverksamheten på rennäringens område,

27.a. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1971:1370, såvitt nu var i fråga, godkände vad i detta betänkande förordats rörande samefondens styrelse,

b. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1971:1367, såvitt nu var i fråga, godkände de riktlinjer i övrigt för organisationen av samefonden som förordats i detta betänkande,

28. att riksdagen godkände det förslag i fråga om Arjeplogs skolbord som lagts fram i propositionen,

29. att riksdagen medgav att för budgetåret 1971/72 statlig kreditgaranti fick lämnas för lån till rennäringens rationalisering med 2 500 000 kronor,

30. att riksdagen till Rådgivningsverksamhet för rennäringens främjande för budgetåret 1971/72 under nionde huvudtiteln anvisade ett reservationsanslag av 300 000 kronor,

31. att riksdagen till Kompensation för bensinskatt till rennäringen för budgetåret 1971/72 under nionde huvudtiteln anvisade ett anslag av 200 000 kronor att avräknas mot automobilskattebidragen,

32. att motionerna 1971:990 och 1971:1034 inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

33. att motionen 1971:1048 inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

34. att motionerna

a. 1971:1367,

b. 1971:1368 och

c. 1971:1370 i vad de ej kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt inte föranledde någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande frågan om *förlängning av tiden för vinterbetet* av herrar Mossberger, Persson i Skänninge, Johanson i Västervik, Magnusson i Grebbestad och Augustsson samt fru Lindberg och fru Theorin (samtliga s), som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen med avslag på motionen 1971:1367, såvitt avsåg förlängning av tiden för vinterbetet, skulle antaga 4 § i förslaget till renbeteslag,

2. beträffande frågan om *samebys ekonomiska verksamhet* av herr Takman (vpk), som ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen – med förklaring att propositionen inte kunnat oförändrad bifallas – med bifall till motionerna 1971:1367 och 1971:1370, båda såvitt avsåg samebys ekonomiska verksamhet,

a. för sin del skulle antaga av reservanten angiven lydelse av 9, 16 och 38 § § i förslaget till rennäringslag.

b. i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om förslag till ändring och komplettering av 59 § och bestämmelserna i övrigt i förslaget till rennäringslag i den utsträckning som föranleddes av bifall till den av reservanten föreslagna ändringen i 9 §.

3. beträffande frågan om *upphävande av renskötselrätten* av herrar Mossberger, Persson i Skänninge, Johanson i Västervik, Magnusson i Grebbestad och Augustsson samt fru Lindberg och fru Theorin (samtliga s), som ansett att utskottet under 6 bort hemställa,

att riksdagen

a. med avslag på motionen 1971:1367, såvitt avsåg upphävande av renskötselrätt, skulle antaga 26 § i förslaget till rennäringslag,

b. lämnade motionen 1971:1370, såvitt avsåg tillämpningen av 26 §, utan åtgärd,

4. beträffande frågan om *förordnande av syssloman* av herr Takman (vpk), som ansett att utskottet under 11 bort hemställa,

att riksdagen – med avslag på motionen 1971:1367, såvitt avsåg förordnande av syssloman, och med förklaring att propositionen i denna del inte kunnat oförändrad bifallas – med bifall till motionen 1971:1370, såvitt nu var i fråga, för sin del skulle antaga av reservanten föreslagna lydelse av 72 § i förslaget till rennäringslag,

5. beträffande frågan om *fördelning mellan samefonden och berörd sameby av inkomster från fiskeupplåtelse* av herr Takman (vpk), som ansett att utskottet under 18 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1971:1370, såvitt avsåg fördelningen mellan samefond och sameby av inkomster från nyttjanderättsupplåtelse, i skrivelse till Kungl. Maj:t gav till känna vad reservanten anfört om att minst 50 % av inkomsterna från fiskeupplåtelse skulle tillfalla sameby,

6. beträffande frågan om *rätt att döda rovdjur* av herr Takman (vpk), som ansett att utskottet under 20 bort hemställa,

Nr 103

Onsdagen den  
2 juni 1971

Rennäringslag,  
m. m.

att riksdagen med bifall till motionen 1971:507 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om översyn av jaktstadgan i enlighet med vad reservanten anfört därom,

7. beträffande frågor om *rationalisering, stödåtgärder m. m.* av herr Takman (vpk), som ansett att utskottet under 25 a bort hemställa,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1971:1370, såvitt nu var i fråga, godkände vad i reservationen föreslagits rörande statens medverkan och ekonomiska stöd till rennäringens rationalisering,

8. beträffande frågor om *statens lappfond m. m.* av herr Takman (vpk), som ansett att utskottet under 27 a bort hemställa.

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1971:1370, såvitt nu var i fråga, godkände vad i reservationen förordats rörande samefondens styrelse.

Till detta betänkande hade fogats särskilda yttranden

1) beträffande det i motionen 1971:1048 framställda yrkandet om *komplettering av de regionala handlingsprogrammen* av herr Takman (vpk),

2) beträffande avsnittet om *Statens lappfond m. m.* av herr Takman (vpk).

Herr MOSSBERGER (s):

Herr talman! Den proposition vi nu skall diskutera har, kan man säga, tillkommit för att främja renskötseln. Det blir en helt ny rennäringslag som ersätter 1928 års lag.

Jag skall inte närmare gå in på den nya lagens innehåll, då jag vet att det kommer fler talare efter mig och att jordbruksministern också tänker yttra sig i denna fråga. Det är endast beträffande reservationerna 1 och 3 som jag skall be att få säga några ord. Jag skall emellertid göra det mycket kort och därmed bidra till att vi skall kunna hålla den tid som är förutsatt så att kammaren kan sluta sitt arbete under morgondagen.

Beträffande reservationen 1 – frågan om förlängning av tiden för vinterbetet för renarna – som vi socialdemokrater står bakom, har utskottets borgerliga ledamöter jämte herr Takman från vänsterpartiet kommunisterna bildat en gemensam front och står alltså för utskottets förslag i denna del. Deras förslag går ut på att samerna skall äga rätt att på all mark, såväl kronomark som enskild mark, förlänga betestiden för sina renar om det behövs på grund av otjänlig väderlek eller betesförhållanden. För renbete på enskild mark vill de ha förlängning utan markägarens medgivande.

Vid ett första beskådande av detta utskottets förslag kan man tycka att det verkar ganska oskyldigt, men så är ingalunda fallet. Skulle kammaren bifalla utskottets förslag på denna punkt betyder det ett ytterligare ingrepp i den enskildes rätt som jag tycker är helt orimligt. En förlängning av betestiden på kronomark är det ingen diskussion om, utan vi är helt ense om att en sådan skall kunna ske. Men när det gäller förlängning av betestiden på enskild mark vill utskottsmajoriteten, som jag tidigare har sagt, att den skall få ske utan markägarens medgivande. Vi

reservanter däremot vill i likhet med jordbruksministern att en sådan förlängning skall kunna göras om så krävs, med markägarens medgivande. Det anser vi vara en rimlig begäran.

Jag kan, herr talman, fortfarande inte förstå utskottsmajoritetens ståndpunkt i denna fråga. Om vi hade levt i en diktaturstat skulle jag kanske kunnat göra det, ty då kunde man ha sagt som så: Därtill var jag nödd och tvungen. Men nu lever vi inte i en diktaturstat utan tvärtom i ett demokratiskt samhälle, och då skall man inte företa de ingrepp i den enskildes rätt som utskottet här vill göra.

En förlängning av betestiden kommer enligt utskottets förslag att kraftigt öka riskerna för att det uppstår skador på den odlade jorden, och det betyder också att vederbörande markägare inte själv kan få fritt disponera över sin egen mark.

Egentligen skall det bli ganska intressant att se hur röstningen kommer att gå här. Jag skall speciellt lägga märke till hur de norrländska markägare, i första hand jordbrukarna, från de nu aktuella trakterna, som är ledamöter av denna kammare röstar, ty jag kan fortfarande inte förstå att de vill lägga sin röst för att man på detta sätt skall ta ifrån en markägare rätten att bestämma om han vill ha renar gående på sin odlade mark. Det är ju det saken gäller.

Jag vill här gärna understryka vad departementschefen har sagt i propositionen på denna punkt: "Jag är inte beredd att utan begränsningar föreslå någon förlängning av betestiden. Jag har emellertid tagit fasta på ett uttalande av domänverket som anser att tiden för vinterbetet inte bör bestämmas alltför stelt. Jag förordar därför att lantbruksnämnden ges befogenhet att förlänga vinterbetestiden såvitt avser kronomark, om det behövs på grund av ogynnsamma väderleks- eller betesförhållanden eller av annat beaktansvärt skäl. I fråga om annan mark bör markägarens samtycke krävas för en förlängning."

Vi bör också komma ihåg att departementschefens förslag att betestiden skall kunna förlängas på kronomark av annat skäl än ogynnsamma väderleks- eller betesförhållanden innebär betydande fördelar för de renskötande samerna.

Herr talman! På denna punkt har vi reservanter helt instämt i departementschefens förslag, vilket går ut på att 4 § i förslaget till renbeteslag måtte antagas som departementschefen har föreslagit. Det yrkar jag bifall till.

Reservationen 3 tar upp frågan om upphävande av renskötselrätten. Motionärerna och reservanterna yrkar alltså att renskötselrätten skall kunna upphävas endast i sådana fall då renskötselområdet behövs för ändamål som anges i expropriationslagen. Vi yrkar därför att orden "eller för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt" utgår ur lagtexten.

Detta yrkande från motionärerna, som reservanterna har instämt i, syncs grunda sig på den uppfattningen att samerna skulle ha en bättre rätt till renbetesmarken än vad som framgår av gällande lagstiftning. De menar vidare att även i fråga om område som är utan betydelse för rennäringen renskötselrätten endast bör kunna upphävas efter samernas medgivande.

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Rennäringslag,  
m. m.*

Departementschefen har framhållit att det råder helt speciella förhållanden inom renskötseområden, och vi reservanter delar helt departementschefens mening att det, om starka allmänna skäl och intressen motiverar att renskötserätten upphävs, bör vara möjligt för Kungl. Maj:t att ge tillstånd till sådant upphävande, även om det inte kan tillgodoses genom expropriation. Som ett exempel på sådant ändamål kan nämnas mark för kollektiva anläggningar för det rörliga friluftslivet – för att nu endast nämna ett enda fall.

Avvägningen mellan intresset att använda renbetesmarkerna för andra ändamål än renskötsel och de renskötande samernas berättigade anspråk på trygghet i sin gärning är naturligtvis en ganska ömtålig fråga. Detta sammanhänger inte bara med att dessa intressen ofta bryts mot varandra utan även med de skiftande förhållanden som råder inom olika betesområden. Vissa områden är ju mera känsliga för ingrepp än andra. Betestillgången varierar inom olika områden från ett år till ett annat. Vissa lappbyar har ont om vinterbete, andra däremot har ont om sommarbete, och det är inte så ovanligt att vissa renhjordar får förflytta sig upp till 40–50 mil varje år medan andra hjordar är mera stationära.

Betet utnyttjas alltså olika intensivt, och driftformerna varierar också mellan de olika lappbyarna. Det händer även att renhjordar får ströva fritt större delen av sommarhalvåret. I fråga om mark som sällan eller aldrig behöver användas för renbete eller som har dåligt bete bör det finnas möjlighet att använda sådan mark i annat, allmänt intresse även om det inte skulle ligga inom ramen för en expropriation.

Jag tror att jag utan vidare vågar säga att Kungl. Maj:t bör ha möjlighet och rätt att ge tillstånd till upphävande av renskötserätten för att tillgodose allmänna intressen. Även om denna möjlighet inte direkt kan åberopas genom expropriationslagen, kommer inte detta medgivande att innebära några nackdelar för samerna. Utskottets reservanter har i likhet med departementschefen sagt att renskötserätten liksom lagstiftningen bör få vika endast om så behövs för att tillgodose ändamål som framstår som angelägna från allmän synpunkt. Det finns således garantier för att detta medgivande inte kommer att gå till några överdrifter.

Herr talman! Jag ber med det anförda att få yrka bifall till reservationerna 1 och 3. På övriga punkter ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Jag svarar ensam för sex av de åtta reservationerna och har dessutom skrivit tre särskilda yttranden, därav ett som placerats i jordbruksutskottets betänkande nr 38. Jag vill betona – och jag kommer till detta strax – att det mera är en händelse att jag är ensam om detta. Om vi hade haft tid i utskottet – vilket vi inte hade – hade det säkerligen i en del fall inte behövts reservationer eller särskilda yttranden.

Alla dessa meningsyttringar har inte samma tyngd. Några gäller detaljer som lätt kan rättas till. Och i ingen av de nio har det funnits anledning att beröra den för samerna centrala frågan, nämligen deras rätt till land och vatten. Man bör uppmärksamma att jordbruksutskottet *enhälligt* står bakom det förslag till övergångsbestämmelser som finns på

s. 61 om ”områden som blivit anvisade till lapparnas uteslutande begagnande” – som det heter i de äldre lagtexterna – och de förklaringar som ges till denna bestämmelse på s. 38 och 39.

Det finns en annan kommentar att göra till utskottsbetänkandet, och det är att vi redan från början av detta stora ärendes behandling befann oss i tidsnöd. Att detta gäller en utomordentligt viktig principiell och praktisk fråga: samerna som nationell minoritet och de minoritetsgarantier de har eller bör tillförsäkras, har gjort det särskilt otillfredsställande att det inte funnits mera tid för analyser och överläggningar, inte minst informella överläggningar mellan utskottets sammanträden, som ju ofta kan innebära att man skriver ihop sig.

Jag säger detta därför att jag tror att det skulle ha blivit färre reservationer och särskilda yttranden, om vi hade haft ett par veckors tid för en genomgång av det slutliga manuskriptet till betänkandet. Nu justerades det omedelbart före en tredagarshelg och måste gå i tryck omedelbart efter samma helg. Att få tag på en enda riksdagsman under en weekend hör inte alltid till de enklaste företagen; och att få tag på 14 är förmodligen omöjligt för den som inte har en stab av energiska medarbetare som kan ta itu med uppgiften. Mot denna bakgrund bör man vara försiktig i tolkningen av de många reservationerna och yttrandena. De är inte nödvändigtvis en produkt av oförenliga motsättningar inom utskottet. De statsvetare som kommer att forska i riksdagsprotokollen om hundra år bör alltså veta att mycket som här kan verka som motsättningar ibland har en annan grund än reella meningskiljaktigheter.

Jag yrkar nu bifall till reservationerna 2, 4, 5, 6, 7 och 8. Beträffande min och min partigrupps hållning till reservationerna 1 och 3 måste jag ge en särskild förklaring. På dessa två punkter avstod jag från att rösta i utskottet och förbehöll mig rätten att ta ställning sedan jag läst reservationerna, som ju sällan eller aldrig finns formulerade i skrift förrän efter voteringen i utskottet och ofta inte kan studeras noggrant förrän de kommit i tryck. Tyvärr framgår inte sådana ställningstaganden av den nya riksdagens utskottsbetänkanden. Man kan inte nu som i den gamla riksdagen genom blank reservation utmärka att man inte deltog i beslutet. Den som avstår från att rösta hänförs nu automatiskt till utskottsmajoriteten, om inte han eller hon hinner lämna in en särskild reservation eller ansluta sig till någon annans, innan ett betänkande går i tryck. I bägge de här fallen blev det sju röster mot sju och min nedlagda. Centerpartisten herr Hansson i Skegrie, en förträfflig man, avgjorde voteringarna i sin egenskap av ordförande.

Till reservation 1, avseende frågan om förlängning av tiden för vinterbetet nedanför odlingsgränsen, kan jag säga att jag tror att det skulle vara ett ganska allvarligt ingrepp och strida mot de regler som funnits hittills, om kammaren skulle bifalla reservanternas förslag. Jag delar inte herr Mossbergers oro för ingrepp i enskilds rätt. Här är det dock fråga om undantagsfall, och samerna är utomordentligt angelägna att inte komma i konflikt med den allmänna opinionen. Jag tror att det är nödvändigt med det smidiga tillvägagångssätt som innefattas i utskottets förslag.

I frågan om upphävande av renskötselrätten röstar vi däremot för reservationen, som formulerats så kategoriskt att den svarar mot yrkandet i vår motion 1370. Jag kan inte finna annat än att reservationen innebär ett minst lika starkt skydd för samerna som den text som betecknas som utskottets förslag. I reservationen sägs klart ifrån att "de ändamål som åberopas för ett upphävande av renskötselrätten måste, även om de inte utgör expropriationsändamål, likväl vara jämförbara därmed". Jag är mera orolig för andra meningen i 26 §, som gäller "område som väsentligen är utan betydelse för renskötseln" och som i hänsynslösa händer kan bli ett farligt vapen. Samernas skydd mot en sådan användning av lagen måste vara deras egen vaksamhet och, mer än hittills, en lättmobiliserad allmän opinion i hela landet.

En av de reservationer som bär mitt namn tar upp en fråga av fundamental betydelse, nämligen frågan om samebys ekonomiska verksamhet. Vi yrkade i motion 1370 att stycket "Sameby får ej bedriva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel" skulle utgå ur lagförslagets 9 §. Samma yrkande ställdes i trepartimotionen 1367, och jag vet att här också finns socialdemokratiska ledamöter som är medvetna om att denna ödesdigra formulering måste bort. Om den får stå kvar, tjustrar den de renskötande samerna vid en stolpe i samebyns mitt och de övriga samerna vid en annan stolpe på långt avstånd från samebyn.

Av kända skäl har det inte denna gång blivit en allsidig behandling av sameproblemen. I stort sett är det bara rennäringen som behandlats av 1964 års sakkunniga. Det är riktigt att rennäringen är av central betydelse för den samiska befolkningens fortsatta existens som nationell minoritet. Men från många synpunkter är det en syntetisk och mycket olycklig historia att uppmärksamheten fixerats vid renarna och inte vid samerna. Om det otroliga hade inträffat att de sakkunniga varit samer, herr jordbruksminister, och fått i uppdrag att planera de idealiska betingelserna för samebefolkningens utveckling, skulle de aldrig ha kommit på en så befängd idé som att järnhårt begränsa den ekonomiska aktiviteten till rennäringen. De skulle i stället, som regeringsrådet Hjern i lagrådet, ha funnit det som han säger "önskvärt att sameby får ägna sig åt all slags ekonomisk verksamhet som är ägnad att stärka byns ställning, även om detta skulle gå ut över renskötseln".

Jag vet att det är tekniskt svårt att lägga upp lag och stadgar för en annan typ av sameby än den som detta lagförslag syftar till, men de tekniska svårigheterna är med all säkerhet inte oöverkomliga.

Alldeles särskilt olustig är begränsningsklausulen i belysning av att det är meningen att flytta över lappväsendet till de nordligaste lantbruksnämnderna. Tyvärr var dessa planer så ytterligt kortfattat och försätligt inströdda i propositionerna att jag inte upptäckte vad som var i görningen förrän det var för sent att göra en reservation. Jag förutsätter nu att de nya regionala tjänsterna i överensstämmelse med mitt särskilda yttrande till jordbruksutskottets betänkande nr 38 blir ledigförklarade i vanlig ordning och att de mest kvalificerade sökandena förordnas på dessa befattningar. Det är fullständigt självklart att kvalificerade samer, och det finns många sådana, även om det aldrig hittills funnits en enda same i lappväsendet, inte skall vara utestängda från möjligheten att söka och få

de nya tjänsterna i lantbruksnämnderna och den centrala förvaltningen. Vad som i början av seklet hände Torkel Tomasson, en av samerörelsens mest begåvade och militanta pionjärer, får inte upprepas i vår tid. Han satte som mål att utbilda sig till lappfogde, men trots att han under stora svårigheter skaffade sig en juridisk examen och trots att han var expert på allt som hade med rennäring att göra, blev han förbigången vid tillsättandet av tjänster i lappväsendet och fick dra sig fram på en ynkligt avlönad tjänst som skrivbiträde vid länsstyrelsen i Falun.

När lappfogdarna för några år sedan döptes om till konsulenter var det, som sameombundsmannen Tomas Cramér påpekade, en operation i stil med den då SJ döpte om tredje klass till andra. Allt förblev vid det gamla. Och om nu den dubbla olyckan skulle inträffa att begränsningsklausulen i 9 § blir en del av den nya lagen och att lappväsendet smusslas över i lantbruksnämnderna, så finns det risk för att det blir ett enkelt byte av beteckningar också denna gång. Många lagar blir med tiden obsoleta. Ingen, inte heller poliser eller domare, reagerar med annat än ett leende när dessa lagar överträds. Men det är illa när en lag är obsolet redan då den stiftas och ännu värre om det finns en nitisk byråkrati att se till att den efterlevs.

Lappväsendet har haft till uppgift att till innehåll och bokstaven tillämpa 1928 års renbeteslag. Att de sociala förhållandena i många samebyar varit hjärtslitande berodde inte på samerna. Det berodde inte heller på att rennäringen saknade reella utvecklingsmöjligheter. Det var en medveten del av systemet.

Jag har plockat fram tre artiklar som jag skrev 1964 om samer i Norrbotten. Rubrikerna var "Skrämmande misär i samebyar", "Samerna och kolonialväldet" och "Där ett folk rationaliseras bort". Rubrikerna täckte verkligen vad jag bevittnade under en resa i de nordligaste samebyarna våren 1964.

Samerna sökte ganska tidigt bli bofasta. Sedan de övergått till kollektiv renskötsel på 1940-talet fanns det ingen vettig anledning till att familjerna skulle fortsätta nomadlivet. Men när de skulle slå sig ner i tätorterna i inlandet fanns det lappfogdar som med all sin maktfullkomlighet och med stöd av renbeteslagens 41 § försökte tvinga dem att leva vidare som nomader, bl. a. genom att hindra dem från att få människovärdiga bostäder. Så sent som 1953 -- och jag skulle tro också senare -- framträdde denna mentalitet. "Det är fortfarande mest ändamålsenligt att familjerna flyttar med renskötarna", sade en lappfogde i ett föredrag inför den nordiska samekonferensen i Jokkmokk 1953. "Då flyttningarna delvis är mycket långa, vore det opraktiskt att inrätta dyra fasta bostäder. Behov kan också uppstå att överflytta till en annan renskötseltrakt, och då borde investering i fast bostad ej utgöra hinder."

Det står verkligen i lagen -- inte i den lag som vi skall anta nu utan i den lag som försvinner när den nya lagen träder i kraft -- att samerna skall bo i "tältkåta eller annan kåta med lapsk eldstad (aran)". Israel Ruong berättade vid ett samesymposium i Stockholm 1966 från sin tid som lärare i Rensjön norr om Kiruna att det, som han sade, var "en oerhörd strid mellan dåvarande länsmyndigheter och samerna i Rensjön, om samerna skulle få bygga riktiga hus".

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Rennäringslag,  
m. m.*

I propositionen 43 år 1928 med förslaget till nu gällande renbeteslag refereras ett remissyttrande från länsstyrelsen i Norrbottens län, som var aktiv också på den tiden och som ansåg att "för avstyrande av de olämpliga avarterna av fasta kåtor med järnspis jämte den lapska eldstaden (aran) och lucka för rökålets tillstängande borde föreskrivas att kåta skall vara försedd uteslutande med aran" – alltså med lapsk eldstad. Inte ens en järnspis fick samerna ha för byråkraterna i Luleå. I propositionen citeras också ett uttalande från samernas första landsmöte i Östersund 1918. De var undertryckta, men det fanns en militant rörelse bland samerna också då. I den resolution som antogs där heter det: "Mötet förkastar, såsom icke ägande grund, sådan åskådning, som gör gällande, att lapparna förvekligas för renskötseln genom att bo i hus och protesterar bestämt emot att på grundvalen härav genom rättsregler hindra lapparna att uppföra bostadshus."

Men det blev länsstyrelsen i Norrbotten, inte samernas protester, som dikterade vad som skulle stå i 1928 års renbeteslag och som gäller än i dag, t. o. m. järnspisen ställdes utanför lagen.

En av de stora kämparna i samernas organisationssträvanden, kyrkoherde Gustav Park, sade i ett föredrag vid den nordiska samekonferensen i Jokkmokk 1953 att samerna i seklets början ansågs "ha blivit alltför mycket anstuckna av den omgivande kulturen, och det gällde ingenting mindre än att försöka tilltappa möjligheterna för deras vidare kultivering. Det enda riktiga ansågs vara, att lapp skulle förbli lapp, ju primitivare, dess bättre."

Gustav Park fortsatte:

"Redan år 1916 utfärdades nomadskoleförfattningen i denna anda. Enligt denna fick inte barn till rensamer bo i andra hus än i kåtor under skoltiden. Fasta skolor från Karesuando och ned till Jämtland skulle därför förses med kåtor som bostäder åt dem. Och ändå skulle de fasta skolorna förläggas till större byar, ja, t. o. m. samhällen, där alltså barnen i skolkåtorna skulle bli en pariaklass i de fina och kultiverade samhällsbarnas ögon."

Den fine författaren Andreas Labba från Norrkaitums sameby skildrade i en artikel i Dagens Nyheter 1969 på ett gripande sätt hur han som barn upplevde detta samegetto – jag citerar bara ett kort stycke:

"De flesta samer av min generation i norra Norrbotten har gått i den helt undermåliga gamla nomadskolan, där vi fick svälta och frysa och lärde känna piskan och lössen mycket bättre och grundligare än bokstäver och siffror."

När samerna talar om det kolonialvälde och fogdevälde de har levat under, gör de det sannerligen inte utan att det har ett underlag av verklighet.

Den stora frågan är nu vad som skall hända i fortsättningen. Rennäringsens rationalisering kan ske på två helt skilda sätt. Antingen så som rennäringsakkunniga tänkte sig den – som en bortrationalisering av ett par hundra samefamiljer – eller också som en ökning av renskötselns produktivitet, så att den ger hyggliga inkomster åt alla de omkring 700 familjer som har rennäringsen som huvudnäring. Det skulle vara ödesdigert om rationaliseringen genomfördes efter den förra linjen. Och det skulle

betyda ett väsentligt skydd för den samiska minoritetens existens om rationaliseringen genomfördes efter den senare linjen — alltså ungefär efter den linje som vi just har följt när det gällde Norrbottens Järnverk: i stället för att avskeda 400 arbetare satsar vi statliga pengar så att det kan anställas 400 arbetare till.

Men detta är ändå bara en del av lösningen. För att samerna skall kunna fortsätta att existera som en etnisk minoritet krävs det en snabb utveckling av de samhällen i det norrländska inlandet där samefamiljerna är bofasta. Vi behandlade denna fråga i motion 1048, och det framgår av s. 37 i betänkandet att jordbruksutskottet delar vår uppfattning att det är nödvändigt med effektiva åtgärder för att göra sameorterna attraktiva för både samerna och den övriga befolkningen. Båda grupperna har rätt att kräva att få leva i samhällen där den ekonomiska standarden och valmöjligheterna i fråga om sysselsättning inte skiljer sig markant från standarden och valmöjligheterna i de centrala tätorterna.

Exploateringen av samernas marker har drivits länge och hänsynslöst. Behandlingen av samerna under denna exploaterings tid har verkligen inte kunnat tjäna som ett internationellt mönster för hur man umgås med en nationell minoritet. "Vi var först", säger en av personerna i Erik Nilsson Mankoks roman Mitt lassokoppel. Och i en utredning som Joel Nordlander på uppdrag av Gällivare byggnadsnämnd gjorde 1964 om åldringarnas förfärliga bostadsförhållanden i de tre samebyarna Sörkaitum, Mellanbyn och Norrkaitum finns en liknande kommentar, som är värd att fundera över. Jag skall sluta med den:

"Samerna har visserligen inget kungligt brev på att de äger sitt land, men detta beror på att inga kungar fanns när deras förfäder bosatte sig här."

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Det föreliggande förslaget till ny rennäringslag har inneburit att jordbruksutskottet fått sätta sig in i en väldigt omfattande lagstiftning och ge sig på ett område som har varit utomordentligt intressant. Herr Takman sade att vi har haft tidsnöd i utskottet, och det kan i viss mån vara sant att vi, eftersom ärendet kom här på slutet, var tvingade att ganska snabbt klara av frågan, men jag vill påstå att det ingalunda har betytt att vi slarvat ifrån oss den. Jag vet knappast något ärende där vi fått en så utomordentligt förnämlig och grundlig föredragning, så nog har vi som ledamöter i utskottet haft all möjlighet att ta hänsyn till det som stått i propositionen och alla de motionsyrkanden som kommit.

Renskötelsen i vårt land är i litteraturen beskriven redan på 700-talet och torde ha förekommit även tidigare. I varje fall vet vi att samerna, som anses ha invandrat österifrån, redan under forntiden kom till norra Skandinavien, och de torde där utgöra den ursprungliga befolkningen. Renskötelsen bedrivs av hävd på mycket stora markområden. Det rör sig om mer än 150 000 km<sup>2</sup> eller ungefär en tredjedel av hela landarealen i

vårt land.

Det gäller till större delen kronomarkerna men också enskild mark inom den s. k. lappmarksgränsen, som bestämdes på 1750-talet, och i viss omfattning även utanför den gränsen. I slutet på 1800-talet tillkom den s. k. odlingsgränsen mellan den egentliga fjällbygden, som avsågs bli förbehållen samerna, och områden som fick utnyttjas för odling och andra ändamål. Den gränsen finns upphuggen i terrängen från Karesuando i norr till Jämtlands län i söder.

På grund av inflyttning som skett under senare århundraden, samhällsutvecklingen i övrigt med utnyttjande av gruvfyndigheter och vattenkraft, nu senast utbyggnaden av Ritsem som -- tyvärr, enligt min mening -- har beslutats här i riksdagen, och utvecklingen av turismen, har det blivit konfliktsituationer då och då mellan motstående intressen i detta avseende och mellan samerna och andra. Samernas ursprungligen stora rörelsefrihet har successivt minskat. För att reglera förhållandena mellan samerna och andra har vi haft olika lagar sedan 1886. De har avlöst varandra, och den som vi nu skall besluta om avlöser 1928 års renbeteslag.

När det gäller samernas rätt till den mark där de får bedriva renskötsel anser samerna själva enligt Svenska samernas riksförbund, att de har en mera omfattande rätt än vad som kommer till uttryck i renbeteslagen och nu i rennäringslagen. Vissa enskilda samer och lappbyar har för övrigt väckt talan mot kronan om i första hand bättre rätt än kronan till renbetesfjällen. SSR -- Svenska samernas riksförbund -- anser att samernas rätt till mark för renbete bör karakteriseras som medäganderätt eller ständig besittningsrätt.

Den rennäringslag som vi nu behandlar har tillkommit för att ge ökade möjligheter till rationalisering och förbättring av lönsamheten inom rennärningen. Rennäringslagnämnden, som utarbetat förslaget till den nya lagen, hade inte till uppgift att beröra vilken rätt till land och vatten som samerna kan ha på grund av hävd eller äldre rättsordning. Utskottet har för sin del särskilt understrukit att antagande av rennäringslagen, som bygger på samma grund som renbeteslagen tidigare, inte innefattar något ställningstagande i föreliggande tvistefrågor om samernas rätt till mark och vatten -- de får avgöras av domstol.

Lagförslaget har bl. a. den väsentliga fördelen att man i långt större utsträckning än tidigare överlämnar åt samerna själva att sköta sina angelägenheter. I 1928 års lag fanns det åtskilligt av förmyndarskap som nu är utrensade, och det tycker jag att man har stor anledning att hälsa med tillfredsställelse. Låt mig bara ta ett par exempel. I 9 § heter det: "Vill lapp med sina renar överflytta till lappby, har han att söka tillstånd därtill hos Konungens befallningshavande i det län dit lappbyn hör." I 10 §: "Lapp må ej utan tillstånd av Konungens befallningshavande uppehålla sig med sina renar å främmande lappbys till gränserna bestämda betesområden." Vidare i 11 §: "För varje lappby skall finnas en byordning. Denna utfärdas av Konungens befallningshavande efter lapparnas hörande." Och i 12 §: "Med lappby skall minst en gång om året å tid som för lappbyn är lämplig efter Konungens befallningshavandes förordnande hållas sammanträde inför lappfogde eller landsfiskal. Över

ärenden som å sammanträdet behandlats skall föras protokoll av den inför vilken sammanträde hålles."

Med den nya lagen är det alltså ett helt omvänt förhållande. Det är samerna själva som sköter allt detta, som de inte fick göra tidigare, och det är utomordentligt glädjande.

Samerna har nu också enligt det föreliggande förslaget fått medbestämmanderätt när det gäller administrationen av rennärlingsfrågorna. I samefonden, som ersätter lappfonden, får de i den nybildade fondstyrelsen tre av de sex ledamöterna. I lantbruksnämndens rennärlingsdelegation får samerna tre av de fem lekmannarepresentanterna. Det tidigare lappväsendet, knutet till länsstyrelsen med sina lappfogdar eller konsulenter vid lappväsendet, som de har hetat de senaste ären, försvinner.

Slutligen föreslås vissa nya möjligheter till rationaliseringsstöd i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller för jordbruket i Norrland. Rendriftlån, rendriftbidrag, kreditgarantier för rationaliseringslån, rationaliseringsbidrag upp till 40 procent av kostnaderna, redskapslån och redskapsbidrag utgör de nya stödformerna.

Ett särskilt avgångsvederlag med ett skattefritt engångsbelopp på 6 000 kronor är också en av nyheterna.

Utskottet har ingen crinran mot alla de här förslagen som jag i korthet redovisat men har på två punkter enhälligt föreslagit förändringar i förhållande till Kungl. Maj:ts proposition i anledning av några av de väckta motionerna. Jag skall helt kort beröra de två punkterna först.

I trepartimotionen 1367 av herr Carlsson i Vikmanshyttan m. fl. föreslås bl. a. att i 3 § skall införas ett tillägg av följande lydelse: "Till samernas uteslutande begagnande ligger kronomark under allmän disposition ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen." En liknande formulering fanns i 1928 års lag i 56 §, nämligen uttrycket "områden som blivit anvisade för de renskötande lapparnas uteslutande begagnande". Enligt förarbetena till den lagen avsåg man med denna formulering renbetesfjällen i Jämtland och de delar av lappmarkerna ovanför odlingsgränsen som inte är under enskild disposition. De motsvarande bestämmelserna, som förut alltså fanns i 56 §, återfinns i den nya lagen i 32 §, dock under en annan formulering. För att det inte skall bli någon oklarhet om att det i sak skulle ha inträffat någon förändring här har utskottet föreslagit att man i övergångsbestämmelserna skall införa en särskild punkt som motsvarar syftet med motionsyrkandet, såsom framgår på s. 61 i utskottsbetänkandet.

Den andra frågan gäller hundarna och har tagits upp i motionen 1279 med yrkande att 93 § rennärlingslagen skall ändras, så att hund som låter sig kopplas inte får dödas. Bestämmelser om dödande av hund återfinns också i andra lagar - dels i lagen om tillsyn över hundar, dels i jaktlagen. 1968 och 1969 uttalade sig riksdagen, i anledning av motioner om de här paragraferna och i syfte att ge hundägarna bättre rätt än nu, för att man skulle få ändringar till stånd, och riksdagen uppdrog åt Kungl. Maj:t att utreda frågan och framlägga förslag. Det har ännu inte skett någonting. Utskottet uttalar nu som sin mening, i anledning av den här motionen, att översynen också skall beröra rennärlingslagen och då dess 93 §. Kungl. Maj:t bör beakta att hund som låter sig uppkopplas inte får dödas och att

Onsdagen den  
2 juni 1971

Rennäringslag,  
m. m.

i de fall dödande måste ske, det inte får förorsaka hunden onödigt lidande.

Utöver de här två förslagen, som utskottet alltså enhälligt ställt sig bakom, har utskottsmajoriteten ytterligare två förslag som avviker från propositionen och som herr Mossberger tidigare varit inne på, eftersom han där tillhör reservanterna.

I 4 § stadgas att vinterbetestiden den 1 oktober till den 30 april kan förlängas av lantbruksnämnden såvitt avser kronomark, om det behövs på grund av ogynnsamma väderleks- eller betesförhållanden eller av annat särskilt skäl. I fråga om annan mark däremot skulle man vara beroende av tillstånd från markägaren. Utskottsmajoriteten föreslår i anledning av motionen 1367 att bemyndigandet för lantbruksnämnden skall gälla för såväl kronomark som annan mark. Det är ju så att enligt gällande lag får tiden förlängas om – och det gäller generellt – väderleksförhållanden eller betesförhållanden ger anledning till det. Den rätten får samerna utan vidare ta – det är ingen lantbruksnämnd eller någon annan som ger dem tillstånd, utan de har helt enkelt den rätten enligt gällande lag. För samerna blir ju detta nya förslag en försämring och av praktiska skäl mycket besvärligt om de genom lantbruksnämnden bara kan få tillstånd på kronomark och själva alltså måste gå till markägarna. Antalet markägare kan vara mycket stort, och då blir det svårt att få tag på dem alla, t. ex. under samernas flyttningstider. Jag tycker att inte minst praktiska skäl talar starkt för utskottsmajoritetens förslag i det avseendet, och jag vill än en gång betona att det i stort sett innebär att man bibehåller nuvarande förhållanden.

Den andra punkt där utskottsmajoriteten föreslår en ändring är i 26 §, som talar om möjlighet för Konungen att upphäva renskötselrätten för visst markområde. Detta föreslås kunna ske dels i enlighet med bestämmelserna i expropriationslagen, dels "för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt". Utskottsmajoriteten föreslår att ett tvångsngripande i likhet med vad som gäller i annan lagstiftning enbart skall kunna ske om bestämmelserna i expropriationslagen är tillämpliga. Den uppfattningen delas av två ledamöter av lagrådet. De andra två, liksom för övrigt också reservanterna i utskottet, uttrycker av principiella skäl tveksamhet.

Reservanterna uttalar sig för att denna möjlighet att upphäva renskötselrätten skall tillämpas restriktivt, och det är i och för sig värdefullt med det uttalande som där har gjorts. Men den framtida tillämpningen blir ändå en bedömningsfråga av vad som är "ändamål av väsentlig betydelse". Man kan inte komma ifrån att samerna ställs i ett sämre läge än andra innehavare av rättigheter som tillkommit genom privaträttsliga upplåtelse. Jag tycker att samerna i det avseendet borde få känna samma trygghet mot tvångsåtgärder som andra medborgare i vårt land. Jag förordar alltså där utskottsmajoritetens förslag.

Sedan hade jag tänkt att gå in på de reservationer och särskilda yttranden som herr Takman har avgivit till utskottets betänkande, men herr Takman började sitt anförande här med att närmast be om ursäkt för att han hade avgivit så många reservationer och särskilda yttranden. Det är också möjligt att en del av dem är ganska onödiga. I varje fall

argumenterade herr Takman egentligen bara för reservationen 2. Han var väl också något inne på ett av sina särskilda yttranden. Därför skall jag nu avstå från att beröra de övriga.

I reservationen 2 föreslår herr Takman att meningen "Sameby får ej bedriva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel" skall utgå. Det förslaget tog herr Takman till intäkt för en lång historisk berättelse, som jag tyckte hade föga sammanhang med förslaget. Många ledamöter i utskottet hyste faktiskt till att börja med sympatier för detta förslag, men efter den noggranna genomgång vi fick blev alla utom herr Takman övertygade om att det inte var lämpligt att ta bort den bestämmelse som nu finns i lagen. Det är ju på det sättet att lagen är uppbyggd för renskötselrätten exklusivt och förutsätter obligatoriskt medlemskap för alla renskötande samer. Det kan inte vara lämpligt att en del samer genom majoritetsbeslut tvingas med på åtgärder som måhända kan leda till samfällid ekonomisk förlust, vilken i så fall också samfällt får bäras av alla som är med i samebyn. Däremot finns det ingenting som hindrar några eller alla i samebyn – eventuellt tillsammans med andra samer än de som ingår i byn – att genom överenskommelse eller genom någon form av förening ägna sig åt annan sysselsättning vid sidan av renskötseln. Det är tvärtom synnerligen önskvärt att man utnyttjar alternativa etablerings- och sysselsättningsmöjligheter. Detta har utskottet också starkt understrukt.

Sedan kom herr Takman in på sitt särskilda yttrande om nödvändigheten av att bygga upp de orter där samerna är etablerade och att detta bör beaktas i de länsprogram som för närvarande håller på att utarbetas. Han nämnde att utskottet på s. 37 i betänkandet skrivit mycket positivt i den frågan, och det tycker jag verkligen också. Jag kan egentligen inte förstå vad det fanns för anledning att avge detta särskilda yttrande, som helt överensstämmer med den mening som utskottet givit uttryck för. Det särskilda yttrandet är därför lätt att besvara.

Fru talman! Jag vill till sist hoppas att den nya rennäringslagen med de förändringar som utskottet har föreslagit skall medverka till att lönsamheten av renskötseln för samerna förbättras. Det är angeläget att samernas ekonomiska möjligheter också i andra sammanhang – detta gäller även de som helt eller delvis lämnat renskötseln – blir bättre än nu. Det är ett riksintresse att den samiska kulturen med sitt språk, sin slöjd och sina övriga kulturyttringar bevaras för framtiden. Men förutsättningarna för det är att samerna får möjlighet till samma levnadsstandard som övriga medborgare i vårt land.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter i utskottets betänkande nr 37.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Fru talman! Jag vill först uttala min glädje över att jordbruksutskottet efter sin granskning praktiskt taget på alla punkter kunnat ställa sig bakom det förslag som regeringen lagt fram.

Det här ärendet har föregåtts av en utomordentligt lång utredningstid och en mycket intensiv debatt. Förslaget har kommit till i samråd med företrädare för samerna. Vad vi föreslår är en rad åtgärder som syftar till att främja rennäringen och göra den mera lönsam för dem som ägnar sig åt den. Vidare syftar förslaget till att ge samerna större självbestämmanderätt än de hittills haft och till att förstärka samernas rättsskydd.

Det är en svår materia. Saken är av central betydelse för samebefolkningen. Inom regeringen var vi medvetna om detta och gjorde något som man inte brukar göra då man utarbetar en proposition. Vi lät nämligen en representant för samernas egen organisation följa arbetet med utformningen av propositionen och han hade i sin tur kontakt bakåt till sin organisation. Vi har på väsentliga punkter kunnat tillmötesgå de önskemål som han sålunda framfört under arbetets gång.

Det har sagts att förslaget saknar samepolitisk målsättning. Herr Takman berörde det och menade att om den utredning som föregått propositionen hade bestått av samer, så skulle den ha sett annorlunda ut och ha tagit upp andra problem än renarnas problem. Men det var, som herr Hedin påpekade, på intet sätt avsikten att få fram ett samepolitiskt program. Den här propositionen och utredningen som har föregått den gör inte alls anspråk på att lösa de minoritetsproblem som samerna kan ha att brottas med. Jag vill i det sammanhanget påpeka att samtidigt som den här propositionen framlades för riksdagen tillsatte regeringen en utredning som skall syssla med samernas kulturfrågor och de problem som minoriteten har att brottas med. När vi inom regeringen utarbetade förslaget till direktiv för utredningen deltog representanter för samerna, och samerna är självfallet också representerade i utredningen.

Jag har velat nämna detta med anledning av herr Takmans inlägg. Han talade om obsoleta lagparagrafer. Det var emellertid hans förkunnelse om samernas situation som var en smula obsolet. Det går inte till på samma sätt som tidigare när vi i våra dagar umgås med samerna.

Propositionen är alltså inte avsedd att lösa alla de problem som samernas riksorganisation anser att gruppen har att brottas med. Vad propositionen tar sikte på är att lösa rationaliseringsproblem som den tekniska och ekonomiska utvecklingen fört med sig också för de renskötande samerna. Ingen näring – vare sig stor eller liten – kan undgå att drabbas av rationaliseringsproblem.

Hur ser det ut för renskötarna? Vi har i landet ungefär 2 500 samer i 700 familjer, vilka för sin försörjning är beroende av renskötsel. Samerna har sin verksamhet förlagd i 40 samebyar. Det totala renantalet är väl för närvarande 200 000. De renskötande samerna är tillförsäkrade rätten att använda mer än 150 000 kvadratkilometer i norra och mellersta Sverige, eller mer än en tredjedel av landets yta, för renbete. Men det är inte bara renbete de är berättigade till, utan de är också berättigade till jakt, fiske och skogs fång.

Rennäringens lönsamhet har minskat mycket kraftigt, och många av de renskötande samerna har haft mycket låga inkomster. Renskötseln ger inte full sysselsättning åt alla dem som ägnar sig åt denna verksamhet. Det är då alldeles uppenbart att vi måste göra renskötseln mer effektiv och mer lönsam. Hur skall det då vara möjligt? Jo, det är möjligt endast

genom en ökad samverkan mellan renskötarna själva. Och det är, kan man säga, kärnan i det förslag vi diskuterar: ökad samverkan mellan de renskötande samerna.

Förslaget innebär kort och gott att de gamla lappbyarna omvandlas till en form av föreningsrenskötsel. De gamla lappbyarna ombildas till en ny typ av juridisk person som får till uppgift att för medlemmarnas gemensamma bästa ombesörja renskötsel inom byns betesområde. Vi kallar en sådan förening för sameby, och den byggs upp på föreningsrättslig grund. Det innebär att man i byn får skapa beslutande och verkställande organ och att regler införs i fråga om de ekonomiska förhållandena, regler som syftar till en så rättvis inkomst- och utgiftsfördelning som möjligt. Precis som inom andra ekonomiska föreningar får samerna själva genom sina stadgar och genom sin organisation och verksamhet svara härför. De nya samebyarna får en mycket starkare ställning än vad de gamla lappbyarna haft. De övertar huvudansvaret för rennäringens utveckling från lappväsendet, som för närvarande beslutar i viktiga frågor om renskötseln. Det innebär i sin tur att lappväsendet kan upplösas.

Herr Takman sade sig först under de sista av dessa dagar ha erfarit att det är lantbruksnämnderna som nu skall ha ansvaret lokalt för renskötseln. Det var för mig en mycket egendomlig upptäckt. Det ingår ju såsom ett väsentligt led i detta förslag att lantbruksnämnderna och lantbruksstyrelsen får ansvaret för denna näring precis som de har ansvaret för jordbruksnäringen. I lantbruksnämnderna kommer ju att finnas rennäringsdelegationer, där samerna har ett avgörande inflytande både lokalt och centralt. Självfallet utnyttjar man sedan all den personal som för närvarande är sysselsatt med dessa frågor inom länsstyrelsen. De enskilda tjänstemännen i lappväsendet har aldrig kritiserats av samerna. Det har varit ett mycket gott samarbete med dessa tjänstemän, och det är inte dem man riktar kritik mot. På den punkten tycker jag att man skall vara utomordentligt försiktig, när man diskuterar denna fråga. Vad samerna diskuterat är systemet, men de har aldrig angripit enskilda tjänstemän inom lappväsendet. Det var måhända en parentes, men det är alldeles självklart att det är lantbruksnämnderna som skall ha hand om rationaliseringsverksamheten för rennäringen.

Genom propositionens förslag får man rationella och större driftsenheter. Då kan man sköta näringen effektivare och få ut mera av det hela. Vi har föreslagit att man i stort sett skall tillämpa samma principer som gäller för stödet till jordbruket i norra Sverige. Det innebär alltså att samerna får kreditmöjligheter, kreditgarantier och bidrag. De kan få statlig lånegaranti och bidrag till nyanläggningar och förbättringar av allt det som behövs inom rennäringen. De kan få bidrag till inköp av renar och inventarier samt till anskaffning av transportmedel och rörliga driftsanordningar inom rennäringen. De får alltså möjligheter att erhålla de bidrag och utnyttja de lånemöjligheter som nu finns när det gäller stödet till jordbruket i norra Sverige.

Herr Takman har förordat att man skulle höja bidragsnivån från 40 till 50 procent. På den punkten har vi gått precis efter vad som gäller för jordbruket. Man kan där få 40 procent i bidrag men har möjlighet om

särskilda skäl föreligger att få en höjning. Det är precis vad som har föreslagits för samerna. Jag hävdar alltså att vi försöker ordna rationaliseringen och bidragen till den verksamheten på samma sätt som gäller för jordbruket i de norra delarna av landet.

En punkt i herr Takmans anförande och även i hans reservation måste jag utveckla en smula, även om herr Hedin på ett utomordentligt sätt klarade upp det. Det gäller det förslag som jag har framlagt om att samebyns ekonomiska verksamhet skall begränsas till renskötelse. Det beskrev herr Takman så, att man tjudrar de renskötande samerna mitt i byn. Det är precis som herr Hedin här framhöll, nämligen att medlemskapet i samebyn är obligatoriskt. För att få till stånd en effektiv samverkan inom renskötelsen är det bestämt att ingen renägare kan ställa sig utanför, även om han så skulle vilja. Han är genom den lag vi nu beslutar om nödsakad att delta i föreningsrenskötelse. Han kan inte driva renskötelse på egen hand, utan han är tvungen att ingå i kollektivet och delta i detta. Det är alltså ett tvångsmoment, men det har accepterats av samerna själva. Jag har i det förslag jag har lagt fram varit angelägen om en begränsning till detta och icke till något annat, därför att samerna naturligtvis skall behandlas som andra svenskar, men på den punkten har man tvingats att tillgripa ett tvångsmoment i samebyarna, vilket också har accepterats av samerna själva.

Det är också riktigt som herr Hedin sade, att om man inte gör den begränsningen, kan en majoritet bland medlemmarna tvinga alla medlemmarna att mot deras egen vilja ta del i sådan ekonomisk verksamhet som ligger vid sidan av renskötelsen.

Herr Takman säger i sin reservation att detta tyder på "en underskattning av samernas förmåga att själva sköta sina angelägenheter". Men det är ju alldeles tvärtom! Vidare säger han, att eftersom medlemmarnas kapital är bundet i samebyn, bör samebyn "få bedriva även sidoverksamhet, i vart fall om samtliga medlemmar är ense därom." Nu har emellertid herr Takman klart för sig att reglerna för samebyns verksamhet, som återfinns i lagen, inte passar för någonting annat än för den ekonomiska renskötelsen. Han säger själv här, att man säkert måste göra om dessa regler. Detta är visserligen tekniskt svårt, erkänner herr Takman, men det är inte oöverkomligt. Man måste då enligt herr Takman, och också enligt mig, ha helt andra regler för annan verksamhet inom samebyn: man får ha regler om rösträtt och ekonomiska förhållanden osv.

Dessutom är det alldeles felaktigt att säga att medlemmarnas kapital är bundet i samebyn, om man med medlemmarnas kapital menar renarna. De ägs av de enskilda samerna – byn äger inte en enda ren; herr Takman vet väl att medlemmarna i en sameby äger ett olika stort antal renar. Vid slakt och försäljning får ju den enskilde samens tillgodogöra sig inkomsten för de renar som han äger. Det är bara själva driften som sköts gemensamt inom samebyn.

Jag frågar mig, varför man skall hysa denna misstro mot samerna. Varför måste alla nu vara ense om att bedriva en verksamhet vid sidan om renskötelsen? Varför skall särskilda regler tas in i rennäringslagen? Varför skall inte ett fåtal samer eller samtliga i byn eller några i byn få gå tillsammans och ägna sig åt särskild verksamhet? Det finns ju andra

associationsformer som passar för storsamhället och som också passar alldeles utmärkt för samebyarna och för samerna – samerna kan bilda aktiebolag, de kan bilda ekonomiska föreningar eller enkla bolag, det står dem fullständigt fritt.

Förslaget i propositionen innebär att samerna – det behöver inte vara alla i byn, utan det kan vara bara några få – precis som alla andra i storsamhället får välja precis vilken associationsform de vill, om de önskar bedriva annan verksamhet än renskötsel. Detta är alltså bakgrunden till att jag i propositionen har skrivit att samebyn skall ägna sig åt renskötsel. Vill samerna ägna sig åt annan verksamhet, står således alla de associationsformer öppna som samhällets lagstiftning erbjuder.

Jag vill gärna, fru talman, innan jag lämnar talarstolen, bara helt kort kommentera de två punkter där utskottsmajoriteten inte har kunnat följa mig. Förslaget om förlängning av tiden för vinterbetet är den ena punkten och upphävande av renskötselrätten är den andra. Jag har en smula svårt att förlika mig med den förändring som utskottsmajoriteten har föreslagit, och jag skall här försöka ange de skäl som låg bakom förslaget.

Båda dessa frågor har samband med den ömtåliga och viktiga frågan om hur man på bästa sätt skall göra avvägningar mellan renskötande och icke-renskötande samer i de här områdena. Vi måste alla ha klart för oss att det här gäller de glesast befolkade områdena i vårt land och att alla i dessa trakter behöver samarbeta och samverka för att klara sin försörjning.

Det är mot den här bakgrunden man skall förstå det förslag som vi har lagt fram om förlängning av tiden för vinterbetet. Jag skall inte ge någon lång historik utan bara erinra om att när man i mitten på 1800-talet drog upp odlingsgränsen mellan den egentliga fjällbygden och den till odling tjänliga delen av Norrbottens och Västerbottens län, gjordes detta för att förebygga tvister mellan samer och jordbrukare. Avsikten var ju att trakterna ovanför odlingsgränsen skulle vara förbehållna de renskötande samerna. Denna odlingsgräns gäller fortfarande.

Nedanför odlingsgränsen var det i princip vinterbete gällande tiden 1 oktober–30 april. Under resten av året, dvs. under vegetationsperioden, är dessa trakter nedanför odlingsgränsen med vissa färre undantag förbehållna jordbrukare och andra. Under arbetet med propositionen uttalade Samernas riksförbund ett önskemål om att man skulle förlänga tiden från den 1 maj till den 10 maj; man ville alltså ha en generell förlängning på 10 dagar. Jag ansåg mig inte kunna acceptera detta i mitt förslag. Det skulle enligt min mening innebära en alltför kraftig inskränkning i de enskilda markägarnas rätt. I norra Sverige finns många små enskilda markägare. Efter samråd med kontaktmannen för samerna, som hela tiden har följt lagstiftningsarbetet – detta var avgörande – trodde jag att man kommit fram till en acceptabel kompromiss. Jag menade att man inte behövde fastställa tiden för vinterbetet så där stelt, utan jag föreslog då att när det gällde kronomark, som också är den dominerande inom dessa områden, skulle lantbruksnämnden även av andra skäl än att väder och bete slog fel kunna låta renarna stanna kvar på kronomarken långt in i maj, om så ansågs vara erforderligt.

Onsdagen den  
2 juni 1971

Rennäringslag,  
m. m.

Enskild markägare borde enligt min mening själv få avgöra om renarna skulle få stanna kvar på hans marker efter vinterbetestidens slut. Jag vågade säga detta därför att jag utgår ifrån att samarbetet mellan samerna och den övriga befolkningen är av den arten att man kan ha en sådan frivillighet. Det är därför jag sagt att man inte skall sträcka ut vinterbetestiden mot den enskilda markägarens vilja. Skulle det emellertid beträffande de enskilda markerna uppstå problem som inte lantbruksnämnderna kan klara – jag förutsätter nämligen att lantbruksnämnderna är med här hela tiden och verkar – då är det inte värre än vi kan vidtaga en förändring. Det är inte någon grundlag det gäller. Den bofasta befolkningen vill inte att betesrätten skall vara obligatoriskt utsträckt. Det är en kompromiss mellan samernas och jordbrukarnas önskemål som gett mig denna möjlighet. Det skall vara en frivillig överenskommelse. På kronomark, som dominerar, går lantbruksnämnderna fram och där kan de låta renarna vara kvar. Det är så man skall se den paragraf som vi har utformat, dvs. en önskan från regeringens sida att åstadkomma ett gott förhållande mellan samerna och den bofasta befolkningen.

Jag vill innan jag slutar mitt anförande också ta upp den sista punkt där utskottsmajoriteten inte har ansett sig kunna följa mitt förslag. Båda frågorna är små, men det har legat en liten princip bakom som måhända framgick av vad jag yttrade om den första punkten.

När det gäller förutsättningarna att upphäva renskötselrätten på ett visst markområde har jag föreslagit att den skall upphävas om marken behövs för ändamål som anges i expropriationslagen. Men så har jag tillagt: "eller för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt".

Man får inte glömma att det råder högst speciella förhållanden inom renskötseområdet som gör det önskvärt att i någon mån vidga möjligheten till ingrepp. Renskötselrätten omfattar ju en tredjedel av landets yta, den är inte knuten till bestämda fastigheter och den är flexibel och gles. Vår expropriationslagstiftning är icke utformad med hänsyn till de alldeles speciella förhållanden som råder här. Därför bör renskötselrätten kunna vika också när det finns ett ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Märk väl – jag upprepar det – att ändamålet skall vara av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Det är alltså fråga om ett ändamål som i princip måste vara jämförbart med expropriationsändamål. Jag kanske bör påpeka att man för närvarande har rätt att göra ingrepp i renskötselrätten utan närmare specificering av ändamålet. Jag vill också framhålla – och här citerar jag vad utskottsmajoriteten själv har åberopat – att "skyddet för rennäringen inte bör utformas så att det inskränker den övriga bofasta befolkningens möjligheter att förbättra sin ekonomi". Herr Takman var rädd för detta och uttalade bekymmer för att det skulle komma i "hänsynslösa händer", som han uttryckte sig. Medverka till att den nuvarande regeringen sitter kvar, så kommer det aldrig i hänsynslösa händer! Det är nämligen regeringen som avgör om mark skall undantas från renbete.

Får jag till sist upprepa det jag började mitt anförande med, att under lagstiftningsarbetet har vi haft samråd med representanter för samerna. Herr Takman citerade i slutet av sitt anförande vad en same hade sagt,

och jag skall passa på att citera ur Samefolket, Svenska samernas riksförbunds egen tidning. I sin ledare säger man bl. a. så här: "Vid själva utformningen av propositionstexten har SSR haft en kontaktman som vid genomgången av texten haft två särskilda av SSR:s styrelse utsedda representanter att rådgöra med. Lagstiftningsarbetet, där samerna onekligen haft insyn och därvid kunnat till stor del få igenom sina önskingar, samt den förestående dialogen inför domstolarna utgör ett meningsutbyte mellan den samiska minoriteten och storsamhällets företrädare som – det måste understrykas – kan förekomma endast i ett demokratiskt land som Sverige."

Fru talman! Det citerade vederlägger enligt min uppfattning allt tal om en avog inställning till samebefolkningen. Det visar också att man bland samerna själva har riktigt och rätt uppfattat det förslag som riksdagen har att ta ställning till.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Jag är ledsen att jag bara har tre minuter till mitt förfogande.

Först vill jag beträffande den påstådda obsoleta förkunnelsen från min sida tala om för herr jordbruksministern – för den händelse det är honom obekant – att det finns ganska många skildringar av exempelvis bostadsförhållandena bland samerna. Beträffande Övre Soppero och Lannavaara var jag själv i tillfälle att göra en snabbundersökning 1964. Jag kan också referera Joel Nordlander, som jag citerat förut och som gjorde en utredning om de samiska åldringarnas bostäder för Gällivare byggnadsnämnd 1964. I de tre samebyarna Sörkaitum, Mellanbyn och Norrkaitum fanns det då sammanlagt 56 bostäder med 87 åldringar. Bland de 56 bostäderna fann han bara fyra som hade alla moderna bekvämligheter och inte mindre än 45 tillhörde kvalitetsgrupp 7, dvs. de hade inga som helst bekvämligheter, inte heller vatten och avlopp. Bostaden bestod i de flesta fallen av spisrum, alltså ett enda rum med en vedspis som enda värmekälla. Jag såg några sådana spisrum i Övre Soppero, gistna, fuktiga och i alla avseenden bedrövliga. I dessa små hemska rum i ett arktiskt klimat bodde barnrika samefamiljer. Jag vet att det fortfarande finns sådana bostäder

Sedan måste jordbruksministern ha missförstått mig totalt. Jag upptäckte inte lantbruksnämnderna i förrgår. Det var att man skulle smugla över lappväsendet till lantbruksnämnderna som jag tyvärr upptäckte på ett alltför sent stadium. Jag försäkrar dem som läser dessa handlingar att de får leta väldigt länge för att upptäcka att något sådant är i görningen. Alla funktionärer inom lappväsendet har inte älskat det smådjävliga maskineri det varit satta att hålla i gång, men hela detta system, herr jordbruksminister, har varit hatat och avskytt av generationer av samer. Jag tycker det är verkligt stötande att man nu bara flyttar över systemet – även om det finns utmärkta personer även i lappväsendet – och inte tar någon hänsyn till att det finns kvalificerade samer också som skulle kunna arbeta i lantbruksnämnderna.

Min tid är slut för den här gången, men jag vill beträffande den ekonomiska verksamheten och samebyns ställning som ekonomisk

förening påpeka att den s. k. Storumangruppen och andra icke renskötande samer har talat om att de "lagstiftningsvägen ställs utanför stamgemenskapen" och detta är jag väldigt orolig för.

Herr HEDIN (m) kort genmäle:

Fru talman! Det är inte ofta som man står i denna talarstol och är så ense som i dag med jordbruksministern på de allra flesta punkter. Det är bara på två som vi har delade meningar. Jordbruksministern betecknade båda frågorna som små och jag kan hålla med om att de är ganska små, men de kan vara viktiga fördenskull för dem som berörs av dem.

När det gäller 4 § om möjlighet att förlänga vinterbetet så står det i nuvarande lag 2 §, p. 2, att fjällappar under oktober t. o. m. april månad får vara på vissa marker och att de får förlänga sin vistelse där om otjänliga väderleks- och betesförhållanden nödgar till tidigare flyttning om hösten eller hindrar återflyttning om våren. För närvarande är det alltså så att de behöver inte alls tala med vare sig kronan eller andra markägare utan de har denna rätt att stanna kvar. Till herr Mossberger vill jag säga att för markägarna innebär det ju inte någon inskränkning jämfört med tidigare förhållanden när man nu får den här förändringen till stånd, som vi föreslår i utskottsmajoriteten. Det är tvärtom så att lapparna tidigare hade en oinskränkt rätt. Nu måste de vända sig till lantbruksnämnden, som *kan* ge dem rätt till förlängning efter prövning i vanlig ordning, och det är ju för markägarna en mycket god garanti.

Skillnaden i förhållandet till vad som nu gäller är det stadgande om "särskilda skäl" som har kommit till. Jag vet inte riktigt när det skall kunna utnyttjas – kanske vid sjukdom eller dylikt. Men det är något som i så fall redan tidigare gällt i praktiken. Har vederbörande på grund av sjukdom inte kunnat föra tillbaka renarna, har han alldeles säkert fått stanna kvar med dem.

När det sedan gäller 26 §, om möjligheterna att upphäva renskötselrätten i vissa fall, tycker jag ändå att det är ganska väsentligt att samerna har samma rättsskydd som andra medborgare. Grunden för borttagande av renskötselrätten skall alltså vara densamma som för expropriation. Det står ändå i andra meningen i 26 §: "För område som väsentligen är utan betydelse för renskötseeln får sådant förordnande meddelas, när området behövs för allmänt ändamål." Det finns mycket stora områden som med den lydelsen av paragrafen kan utnyttjas för olika ändamål. Mot denna bakgrund tycker jag att man mycket hårt skall slå vakt om samernas rätt på de andra områdena och inte ställa dem i sämre läge juridiskt än andra medborgare.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Fru talman! Min numera relativt långa bana som riksdagsman säger mig att man bör umgås försiktigt med tiden, och jag skall fatta mig utomordentligt kort.

Jag vill till herr Hedin säga att jag egentligen inte har mer att tillägga än vad jag sade i mitt första inlägg. I fråga om förlängningen av tiden för vinterbetet är förslaget en kompromiss mellan önskemålen från den bofasta befolkningen och samerna. Jag trodde att jag hade funnit en

finurlig kompromiss, då den accepterades av den företrädare samerna hade. Vi tror ju båda på ett gott samarbete mellan de båda grupperna.

Till herr Takman vill jag bara säga att jag inte diskuterade bostadsförhållanden och sådant utan rennärlingslagen och hur den kommit till. Jag beskrev då hur vi hade samverkat på ett sätt som man sällan brukar vid utarbetandet av en proposition, nämligen genom att låta företrädare för den grupp reformen gäller delta i utformningen.

Däremot reagerar jag utomordentligt starkt mot herr Takmans beskrivning att man har "smugglat över" lappväsendet till lantbruksnämnderna. Vad är det för tal? Man har byggt upp en ny organisation där samerna har ett avgörande inflytande. Innebär det att lappväsendet smugglas över från länsstyrelserna när man bygger upp rennärlingsdelegationer vid lantbruksnämnderna och då man i lantbruksstyrelsen bereder plats för samerna så att de får ett avgörande inflytande på alla frågor, även på frågor om vilka som skall anställas för att syssla med denna uppgift?

Jag tycker emellertid att det är rimligt att man som arbetsgivare visar ett visst ansvar. Har man 20 anställda, som har skött sig utomordentligt skickligt och bra, skall man väl inte vid en omorganisation bara kasta i väg dem och säga att ni inte får vara med i den nya organisationen därför att den organisation ni tidigare tjänade inte passade oss. Jag hoppas att herr Takman aldrig blir arbetsgivare.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Jag håller med jordbruksministern om att samerna får ett stort inflytande som ledamöter i rennärlingsdelegationerna, men det är de fasta befattningarna det gäller i detta sammanhang. Jag tycker att det är stötande — oavsett om det är bra folk eller inte — att tjänstemännen bara flyttas över från en organisation till en annan utan att tjänsterna ledigförklaras, så att också samerna kan söka dem.

Jag kanske parentetiskt skall säga, att jag, även om jag är oense med jordbruksministern på en rad punkter, inte skulle vilja betrakta Ingemund Bengtsson som någon feodalfurste i lappfogdesammanhang. Mitt intryck var, när jag läste propositionen, att den är ett uttryck för en samevänlig inställning. Även om förslaget har mycket stora brister, så har jag en känsla av att det här har varit ett försök till en positiv inställning som i viss mån återspeglar jordbruksministerns personliga jovialiska karaktär.

Herr WIRTÉN (fp):

Fru talman! Ingen som konfronteras med de samiska frågorna kan undgå att fångas av det här ämnet. Det innehåller dramatik med många infallsvinklar, antingen det nu gäller att ta upp kampen med en nyckfull och väldig, ja kolossal natur eller det gäller kampen för rättigheter baserade på månghundraårig hävd och där en ofta byråkratiskt präglad motpart varit oförstående för krav som samerna framfört. Men ämnet rymmer också ett rikt stoff av en mångfasetterad och högintrassad kultur, framvuxen inom de ramar som den speciella miljö samerna lever i tillåter.

Det viktigaste inslaget i samekulturen utgör naturligtvis rennärlingen.

Därmed är det också utsagt att den rennäringslag som riksdagen i dag skall ta ställning till är något av ett fundament för en eller kanske två samegenerationers tillvaro. Lagens livslängd beror som i alla andra lagstiftningsfrågor på lagens kvalitet. Om man skall våga sig på något tips i fråga om kvaliteten, så blir nog min bedömning att det här lagstiftningsarbetet kommer att bli ganska positivt mottaget. En sådan helhetsbedömning innebär naturligtvis inte att de 102 paragraferna är oomtvistliga. Flera av dem kan förvisso diskuteras och senare bli föremål för omprövning efter en tids konfrontation med verkligheten.

En huvudinvändning kan göras omedelbart, och den har för övrigt gjorts vid flera tillfällen av Svenska samernas riksförbund, nämligen den att lagstiftningen borde ha tagit ställning till villkoren för den samiska kulturen i dess helhet. Nu sker en i och för sig viktig lagreform i fråga om rennäringen, främst betingad av nödvändigheten av att få till stånd en bättre lönsamhet för näringen, men jag tycker nog att regeringen skulle kunnat vara ute i litet bättre tid med att förbereda de andra viktiga samefrågorna. Jordbruksministern sade här alldeles nyss att en utredning har tillsatts, men den har tillsatts först nu när den här lagen skall beslutas av riksdagen. Utredningen har således inte mer än börjat att arbeta.

Det är ju ändå så, som påpekats i det samepolitiska programmet, att "kultur- och näringsliv utgör ett odelbart helt". Samma syn präglar den uppmärksammade skrivelse beträffande samerna som justitieombudsmannen avgav 1966: "Spörsmålet om de materiella reglernas innebörd och tillämpning är av essentiell betydelse för frågan om samerna skall kunna fortsätta sitt urgamla näringsfång eller om de efter hand skall trängas undan till allt mindre reservat för att till slut upphöra att existera som speciell befolkningsgrupp med säreget kulturarv."

Hur ser då samernas framtid ut? Vi har hört av de tidigare inläggen att den renskötande samebefolkningen består av omkring 2 500 personer, fördelade på 700 familjer. De har ett par hundra tusen renar. Det innebär en årsproduktion av renkött på 2 000 ton, dvs. en dryg halvprocent av den totala produktionen av kött och fläsk inom landet.

Självklart tål inte en så liten och ekonomiskt svag minoritetsgrupp för svåra påfrestningar. En fortgående övergång till andra näringsutövningar pågår, särskilt bland de yngre samekvinnorna, så nog finns det underlag för ett påstående av den art som jag citerat från justitieombudsmannens skrivelse.

Men å andra sidan bedöms rennäringen av samerna själva vara utvecklingsbar. I det samepolitiska program som är avtryckt i den motion som jag har haft en del av ansvaret för, nr 1367, säges bl. a.: "Det bör observeras att det finns många ödegårdar i landet men intet öde renskötseldistrikt. Renskötseln är inte någon vikande näring. Dess förutsättningar är goda och genom samarbetet med bl. a. slakteriorganisationen kan räntabiliteten höjas avsevärt."

Departementschefen har i propositionen också varit inne på framtidsutsikterna. Han berörde dem inte i sitt anförande i dag, men i propositionen säger han: "Om ett effektivt samarbete mellan renägarna kan komma till stånd och staten på olika sätt främjar rationaliseringssträvandena, är enligt min mening framtidsutsikterna för rennäringen goda."

Villkoret för att en levande samisk kultur kan bestå är – jag instämmer i JO-yttrandet på denna punkt – att de för samerna avgörande lagarna och reglerna får ett tillräckligt materiellt innehåll. Hur är det då med detta i fråga om den rennäringslag som vi nu diskuterar?

Flera av paragraferna har diskuterats i de tidigare inläggen. Jag kan därför nöja mig med ett koncentrat av vad jag hade tänkt anföra i mina paragrafkommentarer. Jag vill då för det första bara stryka under betydelsen av att man på allt sätt främjar kombinationsnäringsfånget för samerna. Utan att öppna goda möjligheter för samerna att komplettera sin renskötsel med lämpliga sysselsättningar kommer det att vara stora svårigheter. Där finns en nyckelfråga.

Det kan naturligtvis ifrågasättas om den hårda formulering som finns i 9 § är motiverad där man direkt säger ut att "Sameby får ej driva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel".

Jag kan dock acceptera de resonemang som här förts från utskottets sida och av jordbruksministern, att andra möjligheter föreligger, att andra företagsformer står till buds för att driva turism eller vilket kombinationsnäringsfång det än är som man önskar utnyttja.

3 § är naturligtvis av mycket stor betydelse för samerna. Det gäller frågan om rättigheterna till mark och vatten. Där pågår processer såsom framgått av de tidigare inläggen. Låt mig bara med tillfredsställelse, fru talman, konstatera att utskottet gått till mötes det motionskrav som vi rest om en överskrivning av bestämmelserna från tidigare rennäringslagar om att "till samernas uteslutande begagnande ligger kronomark under allmän disposition ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen". Den formuleringen har inte tagits med i utskottsförslaget, men man har gjort en övergångsbestämmelse som jag tycker tillgodoser dessa önskemål på ett tillfredsställande sätt. I ett par frågor har utskottet delats i två halvor. Herr Takman har nyss deklarerat att han salomoniskt också kommer att halvera sig så att han stöder reservationerna i det ena fallet men inte i det andra. Herr Hedin har som jag tycker utmärkt försvarat utskottsmajoriteten på dessa två punkter och därför går jag förbi dem. Jag vill bara helt kort kommentera den punkt som gäller 26 §.

Jag finner det vara självklart att om man vill göra intrång i samernas renskötselrätt skall det ske på samma rättssäkerhetsgrund som finns i expropriationslagens 1 §. Detta är helt i enlighet med vad utskottet har framhållit. Jag vill emellertid göra det tillägget att den uppfattningen har stöd av två av de fyra ledamöterna i lagrådet som har granskat propositionen. De säger: "Några bärande motiv för att i de åsyftade fallen låta renskötselrätten vara på detta sätt underkastad mindre restriktiva regler i fråga om förutsättningarna för tvångsingripande föreligger ej enligt vår mening. Den omständigheten, att den nyttjanderätt som tillkommer samerna grundas direkt på lagstiftning, medför inte att behovet av trygghet är för deras del mindre framträdande än för innehavare av rättigheter, som tillkommit genom privaträttsliga upplåtelse."

Vill man, fru talman, slå vakt om minoritetsintresset skall man vara mycket vaksam och inte ge efter på den här punkten. Ty det är naturligtvis alltid så att en minoritet har kvantitativt starkare motstånd-

re. I de här avvägandena ställs alltid de mångas intressen mot de fås, och det är en uppenbar risk att dessa få plockas på bit efter bit om inte ett starkt lagskydd föreligger.

Jag har, fru talman, inget annat yrkande än det som herr Hedin ställde, alltså bifall till utskottets hemställan på denna punkt liksom på de andra övriga punkterna.

Avslutningsvis vill jag göra några kommentarer beträffande de organisatoriska och ekonomiska förhållandena.

En betydande förstärkning av samernas ställning i samebyn sker genom lagförslaget. Det nuvarande lappväsendet avvecklas, som vi har hört. Så långt är allt gott och väl. Men man kan fråga sig om inte samernas organisation måste byggas upp bättre också beträffande steget över samebyn. Det måste till en förstärkning även på riksnivå. Visserligen har samerna själva organiserat sig i SSR, som bildades 1950, men skall denna organisation godtagbart kunna sköta sina många uppgifter – och genom det här förslaget får den ju ett ökat antal uppgifter – måste organisationen förstärkas. Vi har i vår motion yrkat att anslaget ur samefonden skall räknas upp till 400 000 kronor från nuvarande 150 000 kronor. Det är min förhoppning att den nya styrelsen för samefonden kommer att beakta detta rimliga krav.

Samefonden spelar en avgörande roll för att de många goda intentionerna bakom denna lagstiftning skall kunna föras ut i verkligheten. Det är bra att samerna nu får ett betydligt ökat inflytande över hur medlen i fonden används. Men det är minst lika viktigt att fondens storlek, för närvarande omkring 11 miljoner kronor, hålls intakt. Vi har bedömt det så att det finns risk för att medlen i fonden kommer att sjunka för snabbt med de åtaganden som är framräknade av rennärings-sakkunniga och yrkar i vår motion på en förstärkning av fonden från statskassan. Detta krav har avstyrkts, men jordbruksutskottet har i sin skrivning lovat att fonden inte skall tillåtas gå ned till alltför lågt belopp, och med det får vi tills vidare nöja oss.

Den för några månader sedan bortgångne samiske författaren Andreas Labba, som herr Takman citerade, vill även jag citera. Han säger så här: "Vi har känt längtan och drömt och även trott att vi själva skulle orka ta itu med vårt liv och forma det i enlighet med vårt förstånd, vår förmåga och vår vilja. Men varje gång som vi känt oss starka och frimodiga och beredda till kamp, har vi omedelbart märkt ett högt fjällstup framför oss, som tvingat oss tillbaka till rengärdet igen. Det var ordningsmannen som med stöd av lappväsendets tjänstemän och lagarna förhindrade varje försök till frigörelse ur förmynderiet."

Fru talman! Låt mig uttala den förhoppningen att samerna genom dagens beslut skall kunna känna sig friare och starkare och att rennäringen genom den nu föreslagna rennäringslagen skall kunna utvecklas gynnsamt på det sätt många hoppas och tror. Men det finns förvisso fortfarande anledning att resa ett och annat tvivelsmål. Skall det lyckas att möjliggöra för de samiska ungdomarna att välja samiskt, måste vi ständigt vara beredda att sätta skuldran till och göra vår insats vare sig det gäller lagändringar eller satsning av resurser.

Herr CARLSSON i Vikmanshyttan (c):

Nr 103

Onsdagen den  
2 juni 1971

Rennäringslag,  
m. m.

Fru talman! Sedan nu utskottets representanter – både reservations- sidans och utskotts majoritetens företrädare – har gett sina synpunkter och vidare jordbruksministern sökt ge förklaringar och redovisningar av vad propositionen innehåller skulle det kanske inte vara så mycket att tillägga. Men den här frågan är ändå av den storleksordningen att det finns anledning att man söker belysa den ur flera synvinklar. Den har nämligen utomordentligt stor betydelse för den samiska folkgruppens framtid i detta land och i hela Norden.

Ärendet gäller frågan om en ny rennäringslag, men i bakgrunden finns den ännu större frågan: Vilka möjligheter har en minoritet att göra sig hörd och hur stor hänsyn tar man till denna minoritet? Rensköttsel liksom jakt och fiske är ju samernas främsta näringsslag. En lagstiftning som berör och förändrar deras arbetsituation bör då ske i nära samråd med näringens egna representanter för att bli mest ändamålsenlig.

Av protokollet från det extra landsmötet med Svenska samernas riksförbund i Östersund år 1968 framgår klart att utredningens förslag rönt stark kritik från samerna själva. Man har också träffande kallat det remissyttrande, som Svenska samernas riksförbund avgav över utredningen, "samernas egen vilja". Utan att spetsa till frågan kan det sägas att utredningens förslag visar hur andra vill ordna rennäringsens möjligheter i framtiden, medan Svenska samernas riksförbunds yttrande ger samernas egen syn på sin egen framtid.

Här finns också en bakgrund till motion 1367 – det har hänvisats till den tidigare i kammaren – där jag tillsammans med ett antal representanter för centern, folkpartiet och moderata samlingspartiet tagit upp en rad av de synpunkter på den nya rennäringslagen som samerna själva ansett vara väsentliga men som de inte fått gehör för vid propositionsskrivandet. Till motionen har också som bilaga lagts det samepolitiska programmet, som jag gärna vill rekommendera kammarens ledamöter för studium.

Skälen till att vi har bilagt det samepolitiska programmet är flera. För det första är den samiska folkgruppen en liten minoritet med en gammal kulturtradition, som vi har anledning att både värna och lyssna till.

För det andra är det angeläget att samernas egna synpunkter på förslaget till ny rennäringslag bringas till den beslutande församlingens kännedom – att riksdagen får del därav.

För det tredje menar vi att en minoritetsgrupps egna önskemål på detta sätt borde bli med i bedömningen när utskottet hade att ta ställning till Kungl. Maj:ts proposition nr 51 samt till de väckta motionerna.

Av jordbruksutskottets utlåtande nr 37 framgår också att man i tre – som jag anser – väsentliga avseenden har tagit hänsyn till samernas egna synpunkter och önskemål. Även om det därmed i vissa avseenden har skett ändringar i Kungl. Maj:ts proposition, hoppas jag för samernas egen skull att man skall kunna nå enighet här i kammaren när man går att besluta i detta ärende. Jag hoppas också, herr jordbruksminister, att det inte skall betraktas som någon prestigeförlust för herr jordbruksministern därest utskottet har gjort ett bra förslag ännu bättre och kammaren följer det.

Innan jag anför synpunkter på utskottets yttrande, som är en god

redovisning av samefrågorna, skall jag beröra ett par principiella frågor.

Den samiska folkgruppen är liten; totalt sett rör det sig om 35 000 à 40 000 människor. Det är ursprungsbefolkningen på Nordkalotten, där en mindre del av befolkningen i dag har sin utkomst av rensköttsel. Vi möter dem från Idre i Dalarna och Femundmarka i Norge i söder till Ishavet och in över Kolahalvön i norr. Med sina renhjordar vandrar de fortfarande mellan sommar- och vinterbetslanden, i många fall över de av politikerna fastlagda statsgränserna. Ännu har en del av samebyarna längst i norr sina sommarbeten ute vid de norska fjordarna, även om de har dem där i minskad omfattning under senare tid.

De svenska samerna beräknas vara ungefär 10 000, varav knappt 3 000 har sin utkomst av rennärigen. Totalt och ur svensk synpunkt sett är därmed samefrågan – rätten till näringsunderlaget, utkomstförhållandena, kultur osv. – ett klart och utpräglat minoritetsproblem.

För den som inte känner till detta med minoritetsproblem kan jag hänvisa till en norsk avhandling, "To samebygder". Det handlar om Polmak och Mandalen i Norge. Där får man belägg för att det finns minoritetsproblem just när det gäller dessa frågor. I en nyligen utkommen svensk bok har en av samernas främsta förtroendemän, själv aktiv i renskötselförbundet, gett en skrämmande bild av hur den samiska folkgruppen mött en förmyndarmentalitet som är oroande.

Minoriteter har det svårt i dag, inte minst med hänsyn till att språk och kulturformer påverkas av, ja rent av hotas av, massmedia genom den likriktning vi utsätts för. För samerna, som har ett språk med en ytterst begränsad litteratur, innebär detta också problem. Är dessutom folkgruppen liten och utspridd över stora arealer, innebär det ytterligare påfrestningar. Språk och kultur har också starkt förankrats i renskötselförbundet, vilket inte gör det lättare för samerna att värna och värda sitt språk och sin kultur. Detta innebär att rennäringens framtid också är grunden för den samiska kulturens framtid.

Samerna och deras kultur är av gammalt datum. Redan Tacitus – omkring år 100 e.Kr. – nämner samerna, "folket däruppe långt i norr" i sina skrifter. Många är de skrifter och avhandlingar som finns om samekulturen, allt från vetenskapliga verk till den turistromantik som odlas på många håll. Och dock, fru talman, kan ingenting vara mera fel än att omge livet i renskogen med en gloria av romantik. Det är ett arbete som man har att utföra, ofta under svåra förhållanden. Det föränderlighetens samhälle vi lever i har medfört många ingrepp i samernas näringsfång. Storskogsbruket med sina kalhyggen, utnyttjandet av vattenkraften med överdämda kalvnings- och betesland, sjöregleringar med hängisar och stöp, gruvorna, ändringar i flyttningssvägar, järnvägar och den tunga turismen är exempel på detta.

Vad som här skett på en rad områden är föga romantiskt. Däremot vittnar det om en näring som haft och har svåra förhållanden att kämpa med. Många bland samerna frågar sig också med bävan vilka framtidsmöjligheterna blir för renskötselförbundet – deras främsta näringsfång – med hänsyn till vad som sker.

Jag sade tidigare att grunden för språket, för samekulturen, finns i renskötselförbundet. Blir det underlaget för starkt beskuret – det finns en risk för

detta i det framlagda förslaget till rennäringslag enligt vilket antalet utövare skall kunna skäras ner – ja, då innebär det extra påfrestningar på språket, på samkulturen.

Det finns också anledning att ställa frågan: Skall vår generation bli den med vilken samerna och samekulturen utplånades som minoritetsgrupp och med sin särskilda kultur? Är vi egentligen medvetna om vad som håller på att ske här – medvetna om det kulturansvar som också ligger i dagens beslut? För många kanske det förefaller märkligt att man ställer den frågan, men jag tror ändå det finns anledning att ställa den och verkligen fundera igenom problematiken också. Samtidigt vet jag att många minoriteter ur kulturarvet hämtat styrka för att möta dagens prövningar med förhoppningar och vilja att söka forma en framtid för sig.

När jag sagt detta skall det också klart sägas ut att levnadsformerna förändras och att också en arcell näring som renskötseln måste ge den standardhöjning som övriga grupper i samhället eftersträvar. När nu med den nya rennäringslagen antalet sysselsatta i renskötseln minskar är det angeläget att nya utkomstmöjligheter skapas inom samebyarna just för samerna själva.

Jag skall här be att få citera ett uttalande av ordföranden i Svenska samernas riksförbund, Anders Åhrén i Härbergsdalen, som vid ett tillfälle sagt: "Att trygga sameungdomens rätt till möjligheten att välja samiskt utan att det behöver innebära orimliga uppoffringar är av utomordentlig betydelse för framtiden." Dessa ordförandens ord, fru talman, behöver också begrundas av oss här i kammaren.

Det finns anledning att påminna om att det i proposition nr 51 framlagda förslaget till rennäringslag är ensidigt inriktat på näringsfrågorna. Med de starka ingrepp som här sker hade det varit angeläget att en "målsättning" om den samiska minoritetens och kulturens framtid redovisats. Nu har visserligen här redovisats att en utredning har tillkallats för att utreda frågan om åtgärder till stöd för samernas språk och kultur m. m. – en ytterst angelägen och viktig fråga. Men det brådskar med denna utredning, därför att den nya rennäringslagen kan komma att innebära en uttunning av den samiska befolkningen i kärnområdena som, om den går för långt, inte kan rättas till sedermera. Det kan finnas anledning att travestera det gamla uttrycket, att medan gräset växer dör kon, och säga, att medan gräset växer dör samekulturen. Menar vi alltså allvar med talet om värnandet av minoriteter måste tillämpningen av den nya lagen därför ske med all möjlig varsamhet, så att inte en mängd av de renskötande samerna definitivt rationaliseras bort ur bygemenskapen.

Kraven på mark för andra ändamål än renskötsel innebär begränsningar för framtiden samtidigt som man också reser kraven på större renhjordar för att få en tillfredsställande utkomst. Det gäller här – och det har vi framhållit i vår motion – att ge nya utkomstmöjligheter inom samebyarna, att bevara och stärka sysselsättningen där. Tyvärr har inte utskottet kunnat godtaga att detta skulle fastläggas i lag.

Utskottet har emellertid på tre väsentliga punkter tagit hänsyn till vad vi i motionen 1367 framfört, vilket jag uttalar min tillfredsställelse över. Det gäller främst frågan om rätten till land och vatten såsom detta varit utformat i två tidigare renbeteslagar, nämligen 31 § i 1898 års lag och nu

Onsdagen den  
2 juni 1971

*Rennäringslag,  
m. m.*

senast genom 56 § i 1928 års lag. Denna paragraf utgör ett grundelement i förutsättningarna för rennäringens framtid och därmed i väsentlig grad till värnandet av samekulturens framtid. Att utskottet har blivit enigt om detta tillägg till lagen är av utomordentligt stor betydelse. Jag vill stryka under det alldeles särskilt.

Den andra frågan gäller lagens 26 § om renskötselrättens upphävande för visst markområde. Statsrådet har förklarat att det har varit en svår avvägning, och lät mig då formulera saken på det sättet att det i den avvägningen väl finns anledning se till att samerna inte skall behöva vika undan. Det har i det avseendet funnits en rad olika förslag, och utskottet har stannat för en kompromiss som tryggar samernas rätt till sina renbetesmarker. Jag hoppas, som jag sagt tidigare, att jordbruksministern skall kunna ge sin anslutning till det förslaget.

Den tredje punkt där utskottet har tagit hänsyn till motionen 1367 gäller 4 §, som innehåller bestämmelsen om förlängning av tiden för vinterbete, om otjänliga väderleks- och betesförhållanden så motiverar. Hur dessa medgivanden skall kunna erhållas har det varit delade meningar om. Utskottet har efter sin prövning funnit att lantbruksnämnden är det organ som är bäst lämpat att göra dessa bedömningar. Därmed vinnes också att hänsyn bör kunna tas till såväl markägarnas som samernas intressen. Jag tror det är angeläget att betona att det gäller att tillvarata båda parternas intressen i det fallet.

I vår motion 1367 finns ytterligare en rad yrkanden, som tyvärr inte har vunnit jordbruksutskottets gehör vid utskottets granskning och prövning. Utskottets talesman har här uttalat mycken välvilja när det gäller samernas framtida möjligheter, och då kunde det ju tänkas att utskottet på ytterligare några punkter hade kunnat följa de befogade förslag som vår motion innehåller. Men att nu mot ett enhälligt utskott yrka bifall till berörda delar av motionen och hoppas på framgång är omöjligt. Det har erfarenheten här i riksdagen lärt mig. Därför skall jag avstå från alla säryrkanden utöver det som utskottet och reservanterna har stannat för.

En sak till vill jag dock ta upp, och det är det förhållandet att vid behandlingen av propositionen 51 har även en rad fristående motioner behandlats. En av dessa, nämligen motionen 507 av herr Stridsman m. fl. om översyn av jaktstadgan, syftande till att ge samerna rätt att förfölja och döda rovdjur då fara för rovdjursangrepp föreligger, har avstyrkts av utskottet med hänsyn till att jakttillstånd kan erhållas av länsstyrelsen i respektive län, om rovdjursstammen ökar. Utskottet pekar som exempel på att om lodjursstammen ökar och åstadkommer skada i renhjorden kan jakttillstånd erhållas. Men om man i en renhjord får in lodjur som dödar och skingrar renerna, är det nog så långt ner till residensstaden för att få ett jakttillstånd i sin hand. Här gäller det möjligheten att handla snabbt i det aktuella fallet. Och med den situationen, som är en realitet, finns det skäl för bifall till motionen 507 om översyn av jaktstadgan i denna del.

Med denna korta motivering ber jag alltså att få yrka bifall till reservationen 6 av herr Takman, som innebär bifall till yrkandet i motionen 507.

Det beslut om ändringar i rennäringslagen som vi strax skall fatta

kommer att innebära väsentliga förändringar för samernas framtid. Det är att hoppas att tillämpningen av den nya lagen kommer att bli sådan att samernas möjligheter till en tryggad utkomst beaktas och bevaras. Den utredning som arbetar med frågan om samernas språk och kultur hoppas jag också skall finna vägar att värna den samiska kulturen och den samiska minoritetens rättsliga ställning.

I det sammanhanget kan också nämnas att det inom Svenska samernas riksförbund pågår överväganden om att utforma ett eget samepolitiskt program. Jag hoppas att även det skall komma med i bilden när man granskar samernas framtida möjligheter.

Fru talman! Jag vill sluta med att säga att när vi här i riksdagen skall fatta beslut i för samerna väsentliga frågor har vi också ett gemensamt ansvar för samernas framtida möjligheter. Nordens folk har ett gemensamt ansvar för den samiska minoritetsgruppens framtid – det gäller såväl ekonomiskt som socialt och kulturellt.

På förslag av fru andre vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande detta betänkande samt behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till kl. 19.30.

## § 9 Interpellation nr 124 om avveckling av flygtrafiken på Bromma, m. m.

Ordet lämnades på begäran till

Herr LINDKVIST (s), som yttrade:

Fru talman! Den 23 maj 1936 invigdes Bromma flygplats. Till flygplatsen hade avsatts ett område av ca 175 hektar varav själva flygfältet omfattade 58 hektar. Utvidgningar av det ursprungliga flygplatsområdet har därefter skett vid två olika tidpunkter. Den första skedde i början av 1940-talet då en ca 2 000 meter lång landningsbana anlades. Den senare tillkom i mitten av 1940-talet. Därmed har flygplatsområdet kommit att omfatta ca 270 hektar, dvs. det har undergått en ökning av ungefär 50 procent i förhållande till det område som disponerades vid tidpunkten för dess tillkomst.

Genom ett avtal övertog staten 1947 driften av Bromma flygfält från Stockholms flyghamnsstyrelse. Marken, som fortfarande ägs av Stockholms kommun, arrenderades, enligt detta avtal, ut till staten under en tidrymd av 50 år.

Den snabba utvecklingen av trafikflyget i Sverige har självfallet också inneburit en kraftigt ökad flygaktivitet på Bromma flygfält. Resultatet har blivit en väsentlig försämring av områdesmiljön. Brommafältet trafikeras inte enbart av trafikflyget utan också av privatflyg, skolflyg och industriflyg. Trots att jetplan på utlandstrafik och vissa inrikeslinjer år 1962 hänvisats till Arlanda flygplats är trafiken på Bromma mycket livlig. Antalet startande och landande plan har ökat i sådan omfattning, att verksamheten på Bromma flygfält pågår praktiskt taget dygnet runt. De allvarliga missförhållanden som därvid uppstått för den berörda befolkningen har påtalats inför myndigheterna vid ett flertal tillfällen. På

grund av de betydande hälsorisker och sanitära olägenheter som ljudsmutsen från Bromma orsakar har hälsovårdsnämnden i Stockholm gjort rader av ingripanden och förelägganden. Befolkningens starka reaktion mot flygbullret och avgaserna har också stöd från medicinskt håll. Hörselskador, högt blodtryck, nervositet och sömnlöshet är exempel på skadeverkningar orsakade av alltför starkt och långvarigt buller.

Flygverksamheten på Bromma har således både i omfattning och till sin karaktär – beläget som det är i ett relativt tätbebyggt storstadsområde – kommit att utvecklas till ett av de största miljöproblemen i huvudstadsregionen. Det har därvid sitt intresse att påminna om de synpunkter som utvecklades av den statliga storflygplatsberedningen i dess betänkande ”Storflygplatsens förläggning” 1956. Redan då ifrågasattes Brommafältets framtid i flygets tjänst samtidigt som beredningen klart uttalade att man på Bromma icke bör lägga mer trafik än vad flygplatsen kapacitetsmässigt orkar med. Beredningen noterade också som en klart negativ faktor de bullerstörningar som blev följden av ett bibehållande av trafik på Bromma sedan storflygplatsen färdigställdes. Det får därför räknas som högst anmärkningsvärt att luftfartsverket under sommaren 1968 ansåg sig kunna tillstyrka en framställan från såväl SAS som Linjeflyg att få trafikera inrikeslinjerna med jetplan. På begäran av ett flertal politiska, fackliga och ideella organisationer avtog regeringen de båda flygbolagens hemställan. Under 1969 gjorde Falconair Charter AB en framställan att få trafikera Bromma flygfält med internationell chartertrafik vilket inte enbart hade medfört ett ökat antal nattflygningar utan också krav på en utvidgad tull- och passkontroll vid Bromma. Även i detta ärende ställde luftfartsverket upp på flygbolagets sida. Efter framställningar avvisade emellertid regeringen bolagets ansökan.

Det torde sålunda kunna radas upp en mångfald saksakel som bevis för att Bromma flygplats har spelat ut sin roll i det moderna samhället. De växande protesterna mot trafiken på Brommafältet har tvingat fram utredningar om en ny inrikesflygplats i Storstockholmsregionen. Något avgörande beslut om anläggandet av en sådan ny flygplats eller den totala flygtrafikens överflyttning till ett utbyggt Arlanda har ännu inte fattats. Ett sådant beslut är angeläget vad det gäller Bromma. Frågan har genom interpellation uppmärksammats i Stockholms läns landsting. I Stockholms arbetarekommun har representantskapet vid årsmötet 1970 enhälligt uttalat sig för en avveckling av flygtrafiken på Bromma. Vidare är att märka att en projekterad bebyggelse i flygplatsområdets omgivning- ar för närvarande inte fullföljs. Därmed möjliggörs en mera översiktlig och ändamålsenlig planering av hela området. Vid sjunde partikretsens av SAP årsmöte 1971 antogs ett uttalande med krav på en sådan utbyggnad av Arlanda att denna flygplats kan ta emot allt inrikesflyg för Storstockholmsregionen och att en överflyttning av all flygtrafik från Bromma måste drivas med ökad intensitet.

Sett mot bakgrunden av detta förhållande ter sig den kampanj som satts i gång för att bevara Bromma flygfält för fortsatt trafikflyg som orealistisk. Denna kampanj ligger väl i linje med de intressen som bl. a. Linjeflyg AB företräder. I gjorda uttalanden från enskilt opererande kommunalmän ligger ett slags vägran att godta och acceptera de

väsentliga miljökrav som finns bakom kravet på en avveckling av Brommaflyget. Det bor enbart i Västerort inom Stockholms kommun ca 140 000 personer, och flertalet av dessa har i varierande grad obehag av flygtrafiken. Detsamma gäller för skolor, arbetsplatser, sjukhus och andra vårdinrättningar som finns inom området. Därtill kommer andra grupper inom närbelägna kommuner som har sina bostäder i bullerkontakt med Bromma flygfält.

Som inledningsvis berörts har staten nyttjanderätten till flygfältet och dess anläggningar så länge området disponeras för flygtrafik. Flygplatsfrågan i Storstockholmsområdet är föremål för utredning. För att få klarhet i planläggningsfrågor är det av stor vikt att ett principbeslut snarast fattas om en avveckling av flygtrafiken på Bromma. Ett sådant ställningstagande från statsmakternas sida bör kunna leda till att flygtrafiken på Bromma kan avvecklas med början 1975 för att vara helt slutförd under senare delen av 1970-talet. Ett sådant principiellt ställningstagande ger också Stockholms kommun möjligheter att besluta hur flygfältet och dess omgivningar framöver lämpligen skall disponeras.

Med hänvisning till det anförda hemställes om kammarens medgivande att till herr kommunikationsministern få framställa följande frågor:

1. Är statsrådet beredd medverka till ett principbeslut som innebär en avveckling av flygtrafiken på Bromma?

2. Vill statsrådet ge kammaren en samlad bedömning av hur flygplatsfrågorna i Storstockholm lämpligen bör ordnas och vilka initiativ som planeras i syfte att med kommuner och landsting samordna denna verksamhet?

Denna anhållan bordlades.

§ 10 Anmäldes och bordlades finansutskottets betänkanden:

Nr 31 i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1971/72 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar

Nr 32 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1971:75 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar

Nr 33 angående tilläggsstat II och tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1970/71

Nr 34 angående statsregleringen för budgetåret 1971/72

§ 11 Fru ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan ett tekniskt fel uppkommit i vöterings-signalsystemet inom den s. k. hotelldelen av riksdagshuset får jag meddela, att felsökning kommer att ske under middagsuppehållet genom bl. a. avgivande av upprepade signaler.

§ 12 Kammaren åtskildes kl. 17.01.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

*/Solveig Gemert*